

INSTYTUT SPRAW PUBLICZNYCH

Subwencje z budżetu państwa dla partii politycznych. Jawność i kontrola

pod redakcją:
Jarosława Zbieranka

**Subwencje z budżetu państwa
dla partii politycznych**
Jawność i kontrola

INSTYTUT SPRAW PUBLICZNYCH

Subwencje z budżetu państwa dla partii politycznych

Jawność i kontrola

pod redakcją:
Jarosława Zbieranka

Warszawa 2008

INSTYTUT SPRAW PUBLICZNYCH

Program Obywatel i Prawo

Raport powstał w ramach projektu „Transparentność finansów partii politycznych”, realizowanego przez Instytut Spraw Publicznych przy wsparciu finansowym Unii Europejskiej.

Recenzent: *prof. dr hab. Krzysztof Skotnicki*

Redakcja: *Teresa Pawlak-Lis*

© Copyright by Instytut Spraw Publicznych, Warszawa 2008

Przedruk materiałów Instytutu Spraw Publicznych w całości lub częściowo możliwy jest wyłącznie za zgodą Instytutu. Cytowanie oraz wykorzystywanie danych dozwolone jest z podaniem źródła.

Niniejszy dokument został opublikowany dzięki pomocy finansowej Unii Europejskiej. Za treść tego dokumentu odpowiada Instytut Spraw Publicznych, poglądy w nim wyrażone nie odzwierciedlają w żadnym razie oficjalnego stanowiska Unii Europejskiej.

ISBN 978-83-89817-59-4

Wydawca:

Fundacja Instytut Spraw Publicznych
00-031 Warszawa, ul. Szpitalna 5 lok. 22
tel. 022 55 64 260, fax 022 55 64 262
e-mail: isp@isp.org.pl
www.isp.org.pl

Skład, druk i oprawa:

WEMA Wydawnictwo-Poligrafia Sp. z o.o.
00-093 Warszawa, ul. Daniłowiczowska 18A
tel. 022 828 62 78, fax 022 828 57 79
e-mail: wema@wp-wema.pl
www.wp-wema.pl
naświetlanie: studioctp.pl

Spis treści

<i>Jarosław Zbieranek</i>	
Słowo wstępne.	7
<i>Aleksandra Jackowska</i>	
I. Subwencje budżetowe dla partii politycznych – kwoty i tendencje	11
<i>Marek Chmaj</i>	
II. Status środków otrzymywanych przez partie polityczne z budżetu państwa z tytułu subwencji. Problematyka jawności	16
<i>Marek Chmaj</i>	
III. Nadzór organów państwa nad finansowaniem partii politycznych	23
<i>Aleksandra Jackowska, Jarosław Zbieranek</i>	
IV. Społeczna kontrola finansowania partii politycznych	36
<i>Jarosław Zbieranek</i>	
V. Funkcjonowanie systemu subwencji z budżetu państwa dla partii politycznych w praktyce. Wyniki badań.	43
<i>Jarosław Zbieranek</i>	
VI. Wnioski i rekomendacje	62
Aneksy	
Aneks I. Ustawa z 27 czerwca 1997 roku o partiach politycznych	69
Aneks II. Informacja finansowa o otrzymanej subwencji oraz poniesionych z tej subwencji wydatkach – <i>Liga Polskich Rodzin</i>	89
Aneks III. Informacja finansowa o otrzymanej subwencji oraz poniesionych z tej subwencji wydatkach – <i>Prawo i Sprawiedliwość</i>	90
Aneks IV. Informacja finansowa o otrzymanej subwencji oraz poniesionych z tej subwencji wydatkach – <i>Platforma Obywatelska Rzeczypospolitej Polskiej</i>	93

Aneks V. Informacja finansowa o otrzymanej subwencji oraz poniesionych z tej subwencji wydatkach – <i>Polskie Stronnictwo Ludowe</i>	95
Aneks VI. Informacja finansowa o otrzymanej subwencji oraz poniesionych z tej subwencji wydatkach – <i>Samoobrona Rzeczypospolitej Polskiej</i>	97
Aneks VII. Informacja finansowa o otrzymanej subwencji oraz poniesionych z tej subwencji wydatkach – <i>Socjaldemokracja Polska</i> . . .	99
Aneks VIII. Informacja finansowa o otrzymanej subwencji oraz poniesionych z tej subwencji wydatkach – <i>Sojusz Lewicy Demokratycznej</i>	100

Słowo wstępne

W 2001 roku wprowadzono niezwykle istotną dla funkcjonowania polskiego systemu partyjnego i całego życia publicznego zasadę finansowania partii politycznych z budżetu państwa. Publiczne środki przekazywane są partiom w formie corocznej subwencji na cele statutowe, wypłacanej przez całą kadencję Sejmu. Jej wielkość jest zależna (na podstawie algorytmu) od wyniku, jaki poszczególne partie uzyskały w wyborach parlamentarnych. Subwencje budżetowe stały się obecnie głównym źródłem dochodów największych partii politycznych, podczas gdy inne dozwolone źródła – np. składki członkowskie – stanowią jedynie niewielki ich procent.

Przejęcie ciężaru finansowania partii politycznych przez budżet państwa miało w zamierzeniu przeciwdziałać patologiom w procedurze pozyskiwania środków finansowych z innych źródeł. Obciążenie budżetu z tytułu wypłacanych subwencji jest jednak znaczne – w 2008 roku wyniesie 107 mln zł – a wraz z zapewnieniem stałego przyływu środków publicznych największym partiom politycznym, nie zostały stworzone mechanizmy zapewniające transparentność wydatkowania otrzymanych przez partie funduszy. Poza ujętymi w bardzo ogólne kategorie formularzami informacji, dostarczonymi corocznie przez partie do Państwowej Komisji Wyborczej (PKW) i publikowanymi w „Monitorze Polskim”, przeciętny obywatel w zasadzie nie ma dostępu do wyczerpujących i rzetelnych materiałów dotyczących wykorzystania przez partie polityczne środków pochodzących z subwencji budżetu państwa. Jedyne powszechnie dostępne źródłem informacji o praktykach w wydawaniu środków przez partie są publikacje prasowe. Często charakteryzują się one jednak bardzo zróżnicowanym poziomem merytorycznym.

Ograniczona jest kontrola państwowa – uprawnienia Państwowej Komisji Wyborczej w tym zakresie są bowiem niewielkie – nawet w porównaniu z finansowaniem kampanii wyborczych. Inne organy nie czują się natomiast kompetentne do podejmowania kompleksowych działań kontrolnych.

Instytut Spraw Publicznych od lat zajmuje się kwestią finansowania polityki w Polsce, prowadząc projekty badawcze oraz organizując liczne konferencje i seminaria. Raport, który przekazujemy do rąk czytelnika, jest podsumowaniem badań przeprowadzonych przez Instytut Spraw Publicznych w ramach projektu „Transparentność finansów partii politycznych”, realizowanego w 2008 roku. Celem projektu było zbadanie kwestii jawności i kontroli systemu subwencji z budżetu państwa dla partii politycznych w Polsce. Skupio-

no się zwłaszcza na zbadaniu mechanizmów wydawania i rozliczania środków publicznych przez partie. W intencji autorów raport miał być nie tylko teoretycznym opracowaniem dotyczącym modelu finansowania partii z budżetu poprzez subwencje udzielane na ich działalność, lecz także przedstawić praktyczną stronę jego funkcjonowania. Na podstawie wniosków z badań opracowano rekomendacje.

W ramach prac badawczych podjęto wiele różnorodnych działań, które miały odsłonić możliwie pełny obraz problematyki jawności i kontroli systemu subwencji z budżetu państwa dla partii politycznych. Dokonano analiz i ekspertyz istniejącego prawa (Konstytucja RP, Ustawa o partiach politycznych, rozporządzenia). Zbadano mechanizm sprawozdawczości, w tym przeanalizowano: informacje finansowe o otrzymanej subwencji i poniesionych z subwencji wydatkach za 2006 i 2007 rok składane przez partie Państwowej Komisji Wyborczej, załączone do nich dokumenty (m.in. historie kont bankowych), a także uchwały PKW w sprawie przyjęcia lub odrzucenia informacji. Jako materiał porównawczy zostały wykorzystane podobne dokumenty z lat ubiegłych.

Przeprowadzonych zostało także kilkanaście pogłębionych wywiadów z przedstawicielami partii politycznych, uprawnionych do uzyskiwania subwencji w 2006 i 2007 roku, organizacji społecznych, z biegłymi rewidentami, pracownikami Państwowej Komisji Wyborczej, a także ekspertami z dziedziny finansowania polityki (prawnikami, politologami). Odpowiedzi na ważne pytania uzyskano również w wyniku korespondencji z organami państwa – Najwyższą Izbą Kontroli, Urzędem Zamówień Publicznych oraz Centralnym Biurem Antykorupcyjnym.

Materiałem uzupełniającym były doniesienia medialne dotyczące problematyki wykorzystania funduszy pochodzących z subwencji.

Raport „Subwencje z budżetu państwa dla partii politycznych. Jawność i kontrola” składa się z sześciu rozdziałów. W rozdziale pierwszym Aleksandra Jackowska omawia podstawowe uregulowania ustawowe dotyczące otrzymywanych przez partie subwencji budżetowych oraz prezentuje kwoty, jakie w kolejnych latach trafiały do poszczególnych ugrupowań. Rozdział drugi, autorstwa profesora Marka Chmaja, jest poświęcony rozważaniom na temat statusu środków, jakie otrzymują partie polityczne z budżetu państwa z tytułu subwencji. Autor dowodzi w nim, że środki pochodzące z subwencji są środkami publicznymi, poddaje także analizie konstytucyjną zasadę jawności. W rozdziale trzecim profesor Chmaj omawia rolę poszczególnych instytucji państwowych w sprawowaniu nadzoru nad partyjnymi finansami. Rozdział czwarty, autorstwa Aleksandry Jackowskiej i Jarosława Zbieranek, został poświęcony kontroli społecznej. Autorzy omawiają możliwości dotarcia do informacji na temat partyjnych finansów, a także przyglądają się aktywności me-

diów i organizacji pozarządowych w ich monitorowaniu. W rozdziale piątym Jarosław Zbieranek prezentuje wyniki badań, które stanowiły próbę zajrzenia „za kurtynę” działalności polskich partii politycznych. Zbadane zostały mechanizmy zarządzania środkami finansowymi, jakie są przekazywane z tytułu subwencji budżetowej polskim partiom politycznym, oraz kwestie kontroli wydatkowania tych środków. Rozróżniono przy tym zagadnienia wchodzące z zakres sprawozdawczości (przygotowywanie informacji), kontroli dokonywanej przez organy państwa (relacje partii politycznych z Państwową Komisją Wyborczą i biegłymi rewidentami) oraz kontroli społecznej. W rozdziale szóstym zostały zawarte rekomendacje pożądaných zmian legislacyjnych i instytucjonalnych, zmierzających w kierunku zwiększania jawności w systemie finansowania partii politycznych.

Jesteśmy przekonani, że wprowadzenie naszych propozycji zmierzających do zwiększenia jawności systemu finansowania partii politycznych z budżetu państwa wpłynie na jakość życia publicznego. Dysponując rzetelną i kompleksową wiedzą, wyborcy będą mieli szansę podejmować bardziej świadome decyzje, zyskają bowiem większą świadomość, że oddając głos w wyborach podejmują jednocześnie decyzję o przekazaniu środków publicznych wybranej partii politycznej. To może wzmocnić wolę oddania głosu – obywatele poczują się nie tylko kreatorami polskiej sceny politycznej, lecz także dysponentami środków publicznych.

Raport powstał dzięki pracy i pomocy wielu osób. Szczególnie pragnę podziękować autorom rozdziałów – profesorowi Markowi Chmajowi i Aleksandrze Jackowskiej, która jednocześnie koordynowała prace badawcze w ramach projektu. Za cenne uwagi i życzliwość pragnę złożyć serdeczne podziękowania dyrektorowi Zespołu Kontroli Finansowania Partii Politycznych i Kampanii Wyborczych Krajowego Biura Wyborczego, panu Krzysztofowi Lorentzowi, oraz pracownikom Zespołu. Przeprowadzenie badań i opublikowanie raportu było możliwe dzięki wsparciu finansowemu Unii Europejskiej, w ramach dotacji z budżetu Programu Środki Przejściowe 2005.

Jarosław Zbieranek

Kierownik Programu Obywatel i Prawo
Instytut Spraw Publicznych

Aleksandra Jackowska

I. Subwencje budżetowe dla partii politycznych – kwoty i tendencje

Od czasu wprowadzenia zmian w systemie finansowania partii politycznych w 2001 roku środki budżetowe stały się głównym źródłem dochodów dla największych ugrupowań polskiej sceny politycznej. Partie, które w wyborach parlamentarnych osiągnęły wymagany próg poparcia, przez całą kadencję otrzymują subwencję budżetową, przeznaczoną na realizację swoich celów statutowych. W rozdziale tym zostaną przedstawione zasady, na których subwencja jest przydzielana partiom oraz prześledzone kwoty, jakie w kolejnych latach trafiały do poszczególnych ugrupowań. Niezależnie od subwencji istnieje system częściowej refundacji kosztów kampanii wyborczej w postaci dotacji podmiotowej dla komitetów, które w wyborach do Sejmu i Senatu bądź do Parlamentu Europejskiego zdobyły choćby jeden mandat. Jednak ze względu na tematykę raportu kwestia ta zostanie tutaj pominięta.

Przepisy przyznające partiom politycznym subwencję, czyli bezzwrotną pomoc budżetową na realizację ich celów statutowych, zostały wprowadzone do Ustawy o partiach politycznych z 1997 roku w nowelizacji z 12 kwietnia 2001 roku. W myśl przepisów ustawy (art. 28) prawo do otrzymywania subwencji z budżetu państwa na okres kadencji Sejmu przysługuje partiom politycznym, które uzyskały przynajmniej 3% ważnych głosów oddanych w skali kraju, oraz koalicjom wyborczym, które miały co najmniej 6-procentowe poparcie. W tym drugim przypadku proporcje, w jakich partie wchodzące w skład koalicji dzielą między sobą uzyskaną subwencję, muszą zostać określone w ramach umowy koalicyjnej.

Wysokość subwencji obliczana jest według wzoru zawartego w ustawie. Za każdy głos oddany na listę danej partii czy koalicji przysługuje określona kwota, która maleje proporcjonalnie do łącznej liczby głosów, rozbitej na poszczególne przedziały procentowe. Roczna subwencja wypłacana jest partiom

w czterech ratach. Partie powinny gromadzić te środki na osobnym subkoncie. Ponadto ustawa nakłada obowiązek przeznaczenia od 5 do 15% kwoty subwencji na Fundusz Eksperycki – wyodrębnione subkonto, z którego mają być finansowane ekspertyzy oraz działalność wydawniczo-edukacyjna partii.

Każda partia pobierająca subwencję, oprócz sprawozdań finansowych za dany rok kalendarzowy i załączonych do niego wyciągów z wszystkich kont bankowych, musi dostarczać Państwowej Komisji Wyborczej (PKW) informację finansową o otrzymanej subwencji i poniesionych z niej wydatkach. PKW poddaje wszystkie te dokumenty badaniu, którego rezultat przesądza, czy dana partia będzie nadal otrzymywać środki budżetowe. Co do zasady subwencja przysługuje ugrupowaniom przez cały okres trwania kadencji Sejmu, jednak w określonych przypadkach mogą one to prawo utracić. Jeśli Państwowa Komisja Wyborcza odrzuci sprawozdanie finansowe partii, traci ona prawo do subwencji na najbliższe trzy lata, w których była uprawniona do jej otrzymywania, zaś w razie niezłożenia przez partię lub odrzucenia przez PKW informacji finansowej – na najbliższy rok. W obu przypadkach na decyzję PKW partia może wnieść skargę do Sądu Najwyższego.

Zmiany w Ustawie o partiach politycznych, wprowadzające finansowanie partii z budżetu państwa, uchwalono w kwietniu 2001 roku. We wrześniu tego samego roku odbyły się wybory parlamentarne, po których, począwszy od stycznia 2002 roku, wybrane partie po raz pierwszy zaczęły otrzymywać finansowanie budżetowe według nowych regulacji. Prawo do subwencji uzyskały wtedy: Sojusz Lewicy Demokratycznej (SLD), Samoobrona RP, Prawo i Sprawiedliwość (PiS), Polskie Stronictwo Ludowe (PSL), Liga Polskich Rodzin (LPR), Unia Pracy (UP), Krajowa Partia Emerytów i Rencistów (KPEiR), Partia Ludowo-Demokratyczna (PLD), Stronictwo Demokratyczne (SD) oraz Unia Wolności (UW). Kwoty subwencji otrzymane wówczas przez partie były jednak inne niż to wynikało z Ustawy o partiach politycznych. W grudniu 2001 roku uchwalono bowiem przepisy, w myśl których – z powodu kryzysu finansów publicznych w latach 2002 i 2003 – kwota subwencji została obniżona¹. Najwyższą subwencję uzyskał wówczas SLD (11,2 mln zł), który wraz z koalicjantami wygrał wybory ogromną przewagą. PiS uzyskał 7,5 mln zł subwencji, LPR – 5,8 mln, Samoobrona – 5,3 mln, UW – 3,2 mln, a PSL – 1,2 mln zł. Pozostałe partie (KPEiR, PLD i SD) otrzymały z budżetu kwoty kilkuset tysięcy.

W roku 2003 partie ponownie otrzymały obniżone subwencje. Kwoty uzyskane przez SLD, PiS, LPR i UW nie różniły się od ubiegłorocznych, zaś Samoobrona, KPEiR i PLD dostały kwoty nieco wyższe. Prawo do subwencji na

¹ S. Gebethner, *Finansowanie partii politycznych i parlamentarnej kampanii wyborczej w Polsce po zmianach z 2001 r.*, [w:] M. Walecki (red.), *Kulisy finansowania polityki*, Instytut Spraw Publicznych, Warszawa 2002, s. 143.

Tabela 1. Kwoty subwencji przyznanej poszczególnym partiom politycznym w latach 2002–2008 (w zł)

Nazwa partii	Za 2002 r.*	Za 2003 r.	Za 2004 r.	Za 2005 r.	Za 2006 r.	Za 2007 r.**	Za 2008 r.
Sojusz Lewicy Demokratycznej	11 222 165	11 222 165	21 989 418	21 989 418	12 676 961	12 676 961	13 515 020
Samoobrona RP	5 276 542	7 537 917	11 546 617	11 546 617	12 768 664	12 768 664	0
Platforma Obywatelska	0	0	0	0	22 566 046	22 566 046	37 966 470
Prawo i Sprawiedliwość	7 550 732	7 550 732	11 196 088	11 196 088	24 022 896	24 022 896	35 508 067
Polskie Stronnictwo Ludowe	1 273 688	0	0	0	8 396 348	8 396 348	14 201 376
Liga Polskich Rodzin	5 813 450	5 813 450	8 612 250	8 612 250	9 427 806	9 427 806	0
Unia Pracy	1 582 613	0	0	0	0	0	489 675
Krajowa Partia Emerytów i Rencistów	704 982	1 007 117	1 973 409	1 973 409	0	0	0
Partia Ludowo-Demokratyczna	201 424	287 748	422 873	0	0	0	0
Stronnictwo Demokratyczne	201 424	0	0	0	0	0	0
Unia Wolności	3 232 592	3 232 592	4 040 740	4 040 740	0	0	0
Socjaldemokracja Polska	0	0	0	0	4 975 085	4 975 085	3 329 788
Partia Demokratyczna	0	0	0	0	0	0	2 252 503

* Na mocy odrębnych przepisów wysokość subwencji otrzymanej w 2002 roku przez Samoobronę, PSL, KPEiR, SD i PLD została pomniejszona o 30% ze względu na odrzucenie sprawozdań finansowych tych partii za 2001 rok. Dodatkowe kwoty subwencji dla Samoobrony, PSL i LPR zostały zmniejszone z powodu przyjęcia przez ich komitety wyborcze nieprzepisanych korzyści majątkowych.

** W 2007 roku, z powodu skrócenia kadencji Sejmu, zgodnie z przepisami Ustawy o partiach politycznych subwencja przysługiwała partiom tylko do końca kwartału, w którym zakończyła się kadencja Sejmu, zatem kwoty otrzymane przez partie w tym roku były niższe niż podane w tabeli.

Źródło: Dane PKW.

trzy lata (a więc już do końca kadencji Sejmu) utraciły natomiast PSL, UP oraz SD, na skutek odrzucenia przez PKW ich sprawozdań finansowych za 2002 rok.

Począwszy od 2004 roku kwotę subwencji wyliczano już według normalnych wysokości, określonych w Ustawie o partiach politycznych. I tak SLD otrzymał z budżetu państwa prawie 22 mln zł, Samoobrona – 11,5 mln, PiS – 11,2 mln, LPR – 8,6 mln, UW – 4 mln, a KPEiR – prawie 2 mln zł. Partia Ludowo-Demokratyczna otrzymała wtedy trzy raty subwencji (w kwocie prawie 423 tys. zł). Ostatniej raty partia już nie dostała, gdyż utraciła prawo do subwencji z powodu odrzucenia przez PKW jej sprawozdania finansowego.

W 2005 roku kwoty subwencji pozostały bez zmian. W tym samym roku odbyły się wybory parlamentarne, które doprowadziły do nowego rozdania.

Zwycięstwo wyborcze w 2006 roku zapewniło PiS ponad 24 mln zł subwencji. Niewiele mniej, bo 22,6 mln, dostała Platforma Obywatelska. W poprzedniej kadencji PO nie przysługiwało finansowanie budżetowe, ponieważ startując w wyborach w 2001 roku nie miała jeszcze statusu partii politycznej. SLD uzyskał 12,7 mln zł, Samoobrona – 12,8 mln, LPR – 9,5 mln, PSL – 8,4 mln, a SDPL – prawie 5 mln zł.

W roku 2007 partie otrzymałyby takie same kwoty, gdyby nie przedterminowe wybory w październiku. Zgodnie z artykułem 32 Ustawy o partiach politycznych w przypadku skróconej kadencji subwencja płynie do uprawnionych partii tylko do końca kwartału, w którym kadencja Sejmu się zakończyła. Weześniej, w sierpniu 2007 roku nad SLD i PiS zawisła groźba utraty subwencji, gdy PKW odrzuciła sprawozdania finansowe obu partii za 2006 rok. Zdaniem części komentatorów właśnie to miało sprawić, że PiS zaczęło dążyć do przyspieszonych wyborów². (Ostatecznie, w październiku 2007 roku, Sąd Najwyższy uznał, że PKW niesłusznie odrzuciła sprawozdanie PiS, podtrzymał natomiast decyzję PKW w odniesieniu do SLD).

Po październikowych wyborach 2007 roku, ze względu na uzyskane zbyt niskie poparcie, w gronie partii uprawnionych do otrzymania subwencji – po raz pierwszy – nie znalazły się Samoobrona i LPR. Prawo do subwencji zyskały za to PD i UP jako członkowie koalicji LiD. Najwyższa, prawie 38-milionowa kwota rocznie przysługuje rządzącej Platformie Obywatelskiej. PiS dostaje 35,5 mln zł, PSL – 14,2 mln, SLD – 13,5 mln, SDPL – 3,3 mln. Partia Demokratyczna otrzymuje 2,3 mln rocznie, a Unii Pracy przysługuje niecałe 500 tys. zł.

Jak dotąd (w latach 2002–2007) największym beneficjentem państwowych funduszy był Sojusz Lewicy Demokratycznej – partia otrzymywała subwencję

² Por. *Kłopoty finansowe PiS i SLD*, „Rzeczpospolita” z 4 sierpnia 2007 roku; W. Szacki, *Wybory ratują kasę*, „Gazeta Wyborcza” z 4–5 sierpnia 2007 roku.

nieprzerwanie od 2002 roku, a jej łączna kwota sięgnęła 92 mln zł³. Niewiele mniej otrzymało Prawo i Sprawiedliwość (86 mln zł). We wspomnianym okresie roku subwencję otrzymywały także Samoobrona (łącznie 61 mln zł) oraz Liga Polskich Rodzin (prawie 48 mln zł). Partie te jednak w obecnej kadencji Sejmu utraciły prawo do finansowania. Platforma Obywatelska, choć pobierająca subwencję dopiero od 2006 roku, uzyskuje z budżetu ponad 45 mln zł.

Tabela 2. Roczne obciążenie budżetu z tytułu wypłacanej subwencji (w zł)

Rok	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008
Kwota	37 059 612	36 651 721	59 781 395	59 358 522	94 833 806	94 833 806	107 262 899

Źródło: Opracowanie własne.

Od 2002 roku subwencje stały się głównym źródłem utrzymania partii politycznych. Jak pokazuje tabela 2, łączne sumy przeznaczone na ten cel z budżetu państwa systematycznie wzrastają. W 2008 roku kwota ta sięgnęła 107 mln zł. W latach 2002–2007 na rzecz subwencji dla partii politycznych państwo wydało łącznie ponad 380 mln zł. W roku 2009 decyzją ministra finansów subwencje wzrosną o 6,4%⁴.

Obciążenie budżetu z tytułu subwencji wypłacanej partiom politycznym jest więc znaczne. Niemniej, niektóre walory tego systemu są bezdyskusyjne. Podkreśla się, że wprowadzenie subwencji budżetowych pozwoliło partiom uniezależnić się od pieniędzy pozyskiwanych od osób prawnych, co ograniczyło potencjalnie niebezpieczne powiązania finansowe między biznesem a polityką. Finansowanie budżetowe ustabilizowało ponadto polską scenę polityczną, co ma też swoje negatywne konsekwencje. Beneficjentami obecnego systemu są przede wszystkim największe partie polityczne, defaworyzowane są zaś partie małe i nowe. Choć, jak pokazują niektóre przykłady, możliwe jest zbudowanie realnej siły politycznej bez pobierania subwencji, wydaje się, że im wyższe będą kwoty budżetowego finansowania, tym bardziej nierówność szans na scenie politycznej będzie wzrastać.

³ Wyliczenia oparte na kwotach subwencji teoretycznie przysługujących partiom na dane lata (patrz przypis do tabeli 1).

⁴ 7 mln więcej dla partii, „Gazeta Wyborcza” z 8 lipca 2008 roku.

Marek Chmaj

II. Status środków otrzymywanych przez partie polityczne z budżetu państwa z tytułu subwencji. Problematyka jawności

Ustawa o partiach politycznych z 27 czerwca 1997 roku¹ jest wyraźnym przeciwieństwem wcześniejszych regulacji w omawianej materii, ponieważ poświęciła finansom partii bardzo obszerny rozdział 4 (art. 23a–41). W zakresie regulacji dotyczących finansowania partii, Ustawa o partiach politycznych została poddana gruntownej nowelizacji. Dokonano jej 12 kwietnia 2001 roku przy okazji uchwalania nowej ordynacji wyborczej do Sejmu i Senatu². Celem nowelizacji było zwiększenie nadzoru państwa nad finansami partii politycznych, uporządkowanie ich źródeł finansowania oraz określenie zasad finansowania partii z budżetu państwa. Już po wyborach parlamentarnych z 23 września 2001 roku podniosły się liczne głosy krytyki, dotyczące wielkości subwencji z budżetu państwa przypadającej poszczególnym partiom. Było to jedną z głównych przyczyn kolejnej nowelizacji Ustawy o partiach politycznych, dokonanej 21 grudnia 2001 roku³.

Przed wspomnianymi nowelizacjami partie mogły prowadzić działalność gospodarczą, przeprowadzać zbiórki publiczne, uzyskiwać bez ograniczeń dochody ze swojego majątku oraz przyjmować środki finansowe od szerszego kręgu podmiotów. Ponadto, dla tych partii, które uczestniczyły (samodzielnie lub w koalicji z innymi partiami) w ostatnio zarządzonych wyborach parlamentarnych przewidziana była dotacja z budżetu państwa. Dotacja ta była udzielana w formie: dotacji celowej na działalność statutową partii (60%) oraz dotacji podmiotowej – w związku z poniesionymi wydatkami na udział w wy-

¹ DzU 1997, nr 98, poz. 604.

² Ustawa z 12 kwietnia 2001 roku – Ordynacja wyborcza do Sejmu Rzeczypospolitej Polskiej i do Senatu Rzeczypospolitej Polskiej (DzU 2001, nr 46, poz. 499 z późn. zm.).

³ DzU 2001, nr 154, poz. 1802.

borach do Sejmu i Senatu (40%). Wymieniona dotacja celowa przysługiwała partii politycznej już wtedy, gdy jej okręgowe listy kandydatów na posłów otrzymały co najmniej 3% ważnie oddanych głosów na wszystkie listy kandydatów partii politycznych w skali kraju, przy czym wysokość dotacji była ustalana proporcjonalnie do liczby głosów oddanych na daną partię. Środki otrzymane z budżetu państwa musiały być przeznaczone tylko na realizację zadań statutowych partii.

System finansowania partii przedstawiony powyżej był wadliwy⁴. Dlatego też ustawodawca, zabierając partiom dużą część dotychczasowych źródeł finansowania, w tym dotacje⁵, wprowadził w to miejsce wysoką subwencję z budżetu państwa na działalność statutową (art. 28). Subwencja ta przysługuje partiom politycznym, które w wyborach do Sejmu samodzielnie tworząc komitet wyborczy otrzymały w skali kraju co najmniej 3% ważnie oddanych głosów, lub koalicjom partii politycznych, na które w skali kraju oddano co najmniej 6% ważnie oddanych głosów. Wysokość takiej subwencji jest ustalana proporcjonalnie do uzyskanego przez partię wyniku wyborczego. Należy zauważyć, że prawo do subwencji posiadają nawet te partie, które nie przekroczą 5% progu wyborczego do Sejmu i pozostaną poza parlamentem.

Subwencja, w granicach ustalonej kwoty, jest wypłacana przez okres kadencji Sejmu każdego roku w czterech równych, kwartalnych ratach. Pierwsza kwartalna rata przysługującej partii politycznej subwencji ma być wypłacona najpóźniej 30 dnia od dnia ogłoszenia przez PKW w „Monitorze Polskim” informacji o przyjętych i odrzuconych sprawozdaniach wyborczych komitetów wyborczych. Ustawodawca dokonał przyznania subwencji, ustalając ramy czasowe jej pobierania nie na dokładny czas trwania kadencji Sejmu, ale na lata kalendarzowe. Subwencja przysługuje zatem począwszy od 1 stycznia roku następującego po roku, w którym odbyły się wybory i jest wypłacana do końca roku, w którym odbywają się kolejne wybory. Artykuł 32 Ustawy o partiach politycznych wprowadził możliwość wygaśnięcia prawa do subwencji, jeżeli zajdzie określona, szczególna okoliczność. Jest nią skrócenie kadencji Sejmu. W takim przypadku prawo do subwencji wygasa z końcem kwartału, w którym zakończyła się kadencja Sejmu. Ustawodawca nie potraktował zatem prawa do subwencji jako prawa dobrze nabytego, wiążąc je z kadencją izby pierwszej.

⁴ Zob. szerzej M. Chmaj, *Wolność tworzenia i działania partii politycznych. Studium porównawcze*, Wydawnictwo Uniwersytetu Warmińsko-Mazurskiego, Olsztyn 2006, s. 126–127.

⁵ Dotacje te były przeznaczone dla partii, które uczestniczyły (samodzielnie lub w koalicji z innymi partiami) w ostatnio zarządzonych wyborach parlamentarnych (art. 28 ust. 1 i 2). Były one udzielone w formie: a) dotacji celowej na działalność statutową partii (60%) oraz b) dotacji podmiotowej – w związku z poniesionymi wydatkami na udział w wyborach do Sejmu i Senatu (40%).

Nowelizacja Ustawy o partiach politycznych dokonana 21 grudnia 2001 roku miała za zadanie dokładne sprecyzowanie zasad ustalania subwencji wprowadzonych nowelą z 12 kwietnia 2001 roku oraz czasowe obniżenie, ale tylko na lata 2002 i 2003, wysokości subwencji w związku z koniecznością szukania oszczędności budżetowych. Odtąd subwencja dla partii (koalicji) jest ustalana, zgodnie z artykułem 29 ust. 1 Ustawy o partiach politycznych *na zasadzie stopniowej regresji proporcjonalnie do łącznej liczby głosów ważnych oddanych na listy okręgowe kandydatów na posłów tej partii albo koalicji wyborczej, w rozbiciu na liczby głosów odpowiadające poszczególnym przedziałom określonym w procentach*, według określonego w ustawie wzoru.

Podstawę wypłacenia subwencji stanowi złożenie – przez organ partii statutowo uprawniony do jej reprezentowania na zewnątrz, w terminie do 31 marca każdego roku – wniosku o wypłacenie subwencji na dany rok, sporządzonego na urzędowym formularzu i potwierdzonego przez PKW w przedmiocie uprawnienia do subwencji oraz jej wysokości. Środki finansowe pochodzące z subwencji partii muszą gromadzić na osobnym rachunku bankowym.

Łatwo można dostrzec, że w kwestii prawa do otrzymania subwencji ustawodawca uprzywilejował partię biorące udział w wyborach do Sejmu, deprecjonując w tej mierze znaczenie partii biorących udział w wyborach: do Senatu, Parlamentu Europejskiego, prezydenckich i samorządowych, nie mówiąc już o kampaniach referendalnych. Ponadto, subwencja przysługuje tylko tym partiom, których okręgowe listy kandydatów na posłów otrzymały co najmniej 3% ważnie oddanych głosów lub partiom, które weszły w skład koalicji, której listy otrzymały co najmniej 6% głosów. Pozostałym partiom nowy system finansowania odciał wiele źródeł uzyskiwania środków, jakie istniały w poprzednim systemie.

Ustalenie właściwych progów na poziomie 3 i 6% wskazuje, że ustawodawcy zależy na popieraniu ugrupowań silnych i średnich, a co za tym idzie – na zapewnieniu funkcjonalności w systemie partyjnym. System ten pozwala na uniknięcie „roztrwonienia” subwencji poprzez wspieranie partii efemerycznych, powstających *ad hoc* tuż przed wyborami. Co więcej, powinien wpływać na racjonalizację postaw wyborców, którzy nie będą „marnować” swoich głosów na partię, które nie tylko nie mają szansy na zdobycie mandatu w Sejmie (próg 5%), lecz także na uzyskanie, chociaż prawa do subwencji.

Subwencje z budżetu państwa, podobnie jak dotacje podmiotowe, mają status **środków publicznych**, w rozumieniu artykułu 5 Ustawy z 30 czerwca 2005 roku o finansach publicznych⁶. Uznanie subwencji dla partii politycznych za środki publiczne niesie ze sobą wiele konsekwencji:

- po pierwsze, przynajmniej potencjalnie, zostaje zwiększona kontrola nad zgodnym z prawem wydawaniem tych środków przez upoważnienie do

⁶ DzU 2005, nr 249, poz. 2104 z późn. zm.

podjęcia odpowiednich działań kontrolnych Najwyższej Izby Kontroli i Centralnego Biura Antykorupcyjnego;

- po drugie, zwiększona i ugruntowana zostaje jawność gromadzenia i wydatkowania tych środków.

Ustawa ta w swoim rozdziale 2, zatytułowanym „Jawność i przejrzystość finansów publicznych” (art. 12–18) zawiera szereg przepisów odnoszących się do transparentności finansów publicznych. Przede wszystkim w artykule 12 ust. 1 ustawodawca określił *expressis verbis*, że „gospodarka środkami publicznymi jest jawna”. Zasada ta jest realizowana zwłaszcza przez (art. 12 ust. 3):

- jawność debat budżetowych w Sejmie i Senacie oraz w organach stanowiących jednostek samorządu terytorialnego, a także debat nad sprawozdaniami z wykonania budżetu;
- podawanie do publicznej wiadomości: kwot dotacji udzielanych z budżetu państwa i budżetów jednostek samorządu terytorialnego, kwot dotacji udzielanych przez państwowe i samorządowe fundusze celowe, zbiorczych danych dotyczących finansów publicznych, informacji o wykonaniu budżetu państwa za okresy miesięczne;
- podawanie do publicznej wiadomości przez jednostki sektora finansów publicznych informacji dotyczących zakresu zadań lub usług, wykonywanych lub świadczonych przez jednostkę oraz wysokości środków publicznych, przekazanych na ich realizację;
- zapewnianie radnym dostępu do dokumentów finansowych;
- udostępnianie przez Narodowy Fundusz Zdrowia informacji o przychodach i kosztach oraz o świadczeniodawcach realizujących świadczenia zdrowotne;
- udostępnianie przez jednostki sektora finansów publicznych wykazu podmiotów spoza sektora finansów publicznych, którym ze środków publicznych została udzielona dotacja, dofinansowanie realizacji zadania lub pożyczka, albo umorzona należność;
- udostępnianie corocznych sprawozdań dotyczących finansów i działalności jednostek organizacyjnych należących do sektora finansów publicznych;
- podejmowanie, w głosowaniu jawnym, uchwał dotyczących gospodarowania środkami publicznymi.

Należy podkreślić, że jawność i przejrzystość finansów publicznych winna być powiązana z zasadą jawności finansowania partii politycznych określoną w artykule 11 ust. 2 Konstytucji RP. Zasada ta ma najważniejsze znaczenie normatywne. Ustrojodawca umieszczając ją w rozdziale I uznał, że jest ona jedną z zasad podstawowych, a więc najważniejszych dla funkcjonowania państwa⁷. Ponadto z miejsca zajmowanego przez Konstytucję RP w hierarchii źródeł

⁷ Zob. M. Granat, *Publicznoprawny status partii politycznej w świetle ustawy z 27 czerwca 1997 r.*, „Państwo i Prawo” 1998, z. 5, s. 35.

prawa wynika, że wszystkie pozostałe akty normatywne powinny być zgodne z ustawą zasadniczą. Wynika z tego fakt, że jawność finansowania partii nie może być zniesiona lub ograniczona, np. przez ustawę czy umowę międzynarodową. Może to nastąpić tylko i wyłącznie w drodze nowelizacji Konstytucji.

Zasada jawności finansów partyjnych ściśle się wiąże z zagwarantowanym przez Konstytucję prawem obywatela do uzyskiwania informacji o działalności organów władzy publicznej oraz pełniących funkcje publiczne (art. 61 ust. 1). Wprawdzie partie nie są organami władzy publicznej, jednak z samej ich logiki istnienia wynika dążenie do zdobycia władzy lub przynajmniej uzyskania wpływu na władzę.

Z konstytucyjnej zasady jawności finansowania partii politycznych wynika szereg pomniejszych zasad, takich jak:

- jawność źródeł finansowania partii,
- jawność majątku partii,
- określenie zasad dofinansowania partii z budżetu państwa w akcie normatywnym powszechnie obowiązującym,
- szczegółowość sprawozdań finansowych składanych przez partie właściwym organom,
- nadzór nad finansami partii ze strony organów państwa.

Konstytucyjna zasada jawności finansowania partii politycznych w połączeniu z zasadą pluralizmu politycznego znajduje oddźwięk w orzecznictwie Trybunału Konstytucyjnego. W wyroku z 14 grudnia 2004 roku Trybunał Konstytucyjny zauważył⁸, że *przepis artykułu 11 ust. 2 Konstytucji RP, nie jest instrumentem limitowania aktywności gospodarczej partii, lecz stanowi narzędzie ogólnej kontroli legalności pozyskiwania przez nie dochodów, o czym reszta partii przekonują się niejednokrotnie w praktyce. [...] Jawność ta umożliwia też weryfikację finansowania kampanii wyborczej. Niewątpliwie stanowi istotne narzędzie społecznej kontroli funkcjonowania partii. Z orzecznictwa Trybunału można wysnuć wniosek⁹, że sąd konstytucyjny postrzega zasadę jawności finansowania partii politycznych w szerszym zakresie jako jawność finansowania polityki. Takie rozumienie tej zasady może wywrzeć znaczący wpływ na linie orzeczniczą w przyszłości.*

Na znaczenie zasady jawności finansowania partii politycznych zwrócił uwagę również Sąd Najwyższy. W postanowieniu z 1 października 2003 roku zastrzegł¹⁰, że: *partie uczestniczą w wyborach, wchodzą w skład władzy ustawodawczej, tworzą organa władzy wykonawczej, ich związki ze sferą działalności gospodarczej muszą więc podlegać ograniczeniom dla unikania powsta-*

⁸ K25/03, OTK-A 2004/11/116.

⁹ Trybunał Konstytucyjny odniósł się do zasady jawności finansowania partii także w wyroku z 13 lipca 2004 roku (P 20/03).

¹⁰ SN III SW 152/03, OSNP 2004/10/181.

nia choćby pozorów związków korupcyjnych. Korupcja stała się bowiem jednym z najpoważniejszych zagrożeń dla demokracji. Przeciwdziałaniu zagrożeniom korupcyjnym służy nie tylko jawność finansowania partii politycznych, ale i limitowanie ich aktywności gospodarczej [...]. Jawność finansowania partii politycznych polega między innymi na precyzyjnych zasadach prowadzenia jej księgowości. Uzasadnia to wniosek, że te kwoty, które są zgodnie z przepisami ustawy o rachunkowości uznawane za przychód, i jako takie przypisywane w księgach rachunkowych partii, są jednocześnie środkami pozyskanymi w danym roku. Odmiennie rozumowanie prowadziłoby do efektów niemożliwych do zaakceptowania. Jawność finansowania partii, o której jest mowa w art. 11 Konstytucji Rzeczypospolitej Polskiej, byłaby fikcją wówczas, gdyby można było te same kwoty umieszczać w księgach w danym roku, a w innym roku wykazywać w sprawozdaniu o źródłach pozyskania środków finansowych.

Ugruntowana w Konstytucji RP zasada jawności finansowania partii politycznych została uszczegółowiona w ustawodawstwie zwykłym. Największe znaczenie ma tutaj Ustawa z 27 czerwca 1997 roku o partiach politycznych¹¹, która w artykule 39 ust. 1 powtórzyła za Konstytucją, że: *źródła finansowania partii politycznych są jawne*¹².

Istotnym przejawem realizacji zasady jawności finansowania partii politycznych, w powiązaniu z obowiązkiem jawności gospodarki środkami publicznymi, jest zobowiązanie partii do składania różnego rodzaju informacji: o otrzymanej subwencji, o poniesionych z subwencji wydatkach (art. 34 ust. 1)¹³, o utworzeniu Funduszu Wyborczego, a także o jego likwidacji (art. 35 ust. 3), o źródłach pozyskania środków finansowych oraz wydatkach poniesionych ze środków Funduszu Wyborczego w roku poprzednim (art. 38 ust. 1). Prowadzona przez partie działalność podlega nakazom wynikającym z przepisów o rachunkowości (art. 41). Zobowiązana jest ona do składania corocznego sprawozdania finansowego. Powinno ono zawierać informacje o wartości księgowej partii, uzyskanym wyniku finansowym oraz o zasadach prowadzonej przez partie rachunkowości.

Podsumowując, wprowadzenie do Konstytucji RP, a za nią również do Ustawy o partiach politycznych, zasady jawności finansów partii należy przyjąć z uznaniem. W odniesieniu do kwot subwencji z budżetu państwa za-

¹¹ DzU 1997, nr 98, poz. 604.

¹² Zob. szerzej F. Rymarz, *Jawność i kontrola finansowania działalności statutowej partii (w praktyce Państwowej Komisji Wyborczej)*, „Przegląd Sejmowy” 2004, nr 3, s. 33 i nast.

¹³ Należy się zgodzić ze zdaniem Bartłomieja Nowotarskiego, który zauważył, że finansowanie partii z budżetu państwa „podnosi poziom jawności”. Zob. B. Nowotarski, *Upaństwowienie partii politycznych i jawność ich finansowania jako przesłanki antykorupcyjnej nowelizacji ustawy o partiach politycznych*, [w:] „Konferencje i Seminaria” 2000, nr 6(34), Biuletyn BSiE Kancelarii Sejmu, Warszawa 2000, s. 44.

sada ta, w powiązaniu z obowiązkiem jawności gospodarki środkami publicznymi, sprzyja utrzymaniu demokratycznych procedur w państwie, w założeniu ma zapobiegać korupcji i skandalom finansowym, związanym z nielegalnym finansowaniem partii politycznych. Zasada ta powinna być również traktowana jako imperatyw do dokonywania szerokiej i szczegółowej kontroli środków pochodzących z budżetu państwa. Kontrola obecnie występująca jest niewystarczająca, zwłaszcza w odniesieniu do sprawozdań i informacji finansowych składanych przez partie polityczne Państwowej Komisji Wyborczej.

Zdaniem autora, naturalna pokusa do zatajania źródeł finansowania partii, czy też do gromadzenia i wydatkowania środków finansowych w sposób niedozwolony, winna być także zwalczana przez silny mechanizm kontroli społecznej oraz przez klarowne procedury kontrolne. Przede wszystkim partie i komitety wyborcze muszą składać prawdziwe i rzetelne sprawozdania finansowe, zaś weryfikacja tych sprawozdań powinna być możliwa poprzez informacje finansowe, zamieszczane obligatoryjnie na stronach internetowych poszczególnych partii. Nowelizacja Ustawy o partiach politycznych jest zatem niezbędna.

Marek Chmaj

III. Nadzór organów państwa nad finansowaniem partii politycznych

1. Pojęcie i istota nadzoru

Pojęcie „nadzoru”, pomimo jego częstego stosowania przez ustawodawcę, nie doczekało się do dziś jednolitej definicji i to zarówno w poglądach doktryny, jak i ustawodawstwie¹. Na użytek niniejszego opracowania należy uznać, że na pojęcie nadzoru składają się trzy główne elementy: 1) jest to zespół kompetencji organów państwa, obejmujących upoważnienia do podejmowania działań kontrolnych i korygujących w stosunku do organów korporacji prawa publicznego; 2) jest sprawowany wobec jednostek o dużym stopniu samodzielności, zaś sama działalność nadzorcza ma głównie na celu zabezpieczenie przestrzegania prawa, jest zatem wykonywana *ex post*; 3) jest połączony z możliwością stosowania środków nadzorczych w sytuacjach prawem określonych². Z połączenia tych elementów można zbudować następującą definicję nadzoru: *jest to badanie działalności danego podmiotu (kontrola) połączone z możliwością modyfikacji tej działalności, dokonywane przez organ z reguły zwierzchni organizacyjnie bądź funkcjonalnie w celu zapewnienia zgodności działalności danego podmiotu z prawem*³. Należy przy tym zastrzec, że nadzór nie musi przejawiać się w oddziaływaniu na jednostkę nadzorowaną, lecz je-

¹ Por. M. Szewczyk, *Nadzór w materialnym prawie administracyjnym*, Wydawnictwo Naukowe UAM, Poznań 1996; J. Boć (red.), *Prawo administracyjne*, Kolonia Limited, Wrocław 2001, s. 229; E. Komorowski, *Wojewoda jako organ nadzoru nad samorządem terytorialnym*, [w:] M. Chmaj (red.), *Status prawny wojewody*, Oficyna Wydawnicza Wyższej Szkoły Handlu i Prawa im. Ryszarda Łazarskiego, Warszawa 2005, s. 75–76.

² Por. T. Bigo, *Z problemów nadzoru nad administracją terenową*, „Kontrola Państwowa” 1964, z. 5; M. Szewczyk, *Nadzór w materialnym prawie administracyjnym*, op. cit., s. 11 i nast.; J. Boć (red.), *Prawo administracyjne*, op. cit., s. 229.

³ Zob. J. Boć (red.), *Prawo administracyjne*, op. cit., s. 239.

dynie w możliwości zastosowania przysługujących organowi nadzoru uprawnień⁴.

Nadzór państwa nad działalnością partii politycznych ma charakter nadzoru policyjnego. Polega on na stosowaniu konstytucyjnie lub ustawowo przewidzianych środków, mających na celu przywrócenie działań partii politycznej do stanu zgodnego z prawem lub przywrócenia bezpieczeństwa publicznego, które zostaje uznane za szczególnie istotne dla państwa⁵.

Do organów posiadających uprawnienia nadzorcze nad finansowaniem partii politycznych można zaliczyć:

- Państwową Komisję Wyborczą,
- Najwyższą Izbę Kontroli,
- Centralne Biuro Antykorupcyjne.

2. Nadzór nad finansowaniem partii sprawowany przez PKW

Podmiotem wyposażonym w najszersze kompetencje kontrolno-nadzorcze w zakresie finansowania działalności partii politycznych jest Państwowa Komisja Wyborcza⁶. Przyznanie kompetencji nadzorczych apolitycznemu i w pełni niezależnemu organowi wyborczemu, obsługiwane przez fachowy aparat urzędniczy w postaci Krajowego Biura Wyborczego, należy uznać za właściwe, zaś dotychczasowe doświadczenia z pracy PKW zdają się wskazywać, że uprawnienia tego organu są wykonywane rzetelnie i profesjonalnie.

Same uprawnienia kontrolne PKW są jednak dość ograniczone, ponieważ organ ten może jedynie weryfikować informacje finansowe składane przez partie, przy dość ograniczonym, a czasami nawet dość iluzorycznym, dostępie do dokumentacji finansowej.

Ustawa o partiach politycznych, konsekwentnie do zasady jawności finansów partii, nałożyła na partie obowiązek sporządzania corocznych informacji finansowych dla PKW o otrzymanej subwencji oraz o poniesionych z tej subwencji wydatkach (art. 34). Za każdy rok kalendarzowy informacja taka winna być składana w terminie do 31 marca następnego roku, wraz z załączoną opi-

⁴ Zob. J. Jagielski, *Kontrola administracji publicznej*, Wydawnictwo Prawnicze, Warszawa 1999, s. 13.

⁵ Por. M. Bartoszewicz, *Instytucja nadzoru nad partiami politycznymi a inne przykłady nadzoru w polskim prawie konstytucyjnym*, „Przegląd Prawa i Administracji” 2004, nr 58, s. 91; J. Święcki, *Nadzór nad działalnością partii politycznych w Polsce (ewolucja w latach 1990–2000)*, „Samorząd Terytorialny” 2000, nr 4, s. 71.

⁶ Jest to stały i najwyższy organ wyborczy w sprawach przeprowadzania wyborów, składający się z dziewięciu sędziów (trzech sędziów Trybunału Konstytucyjnego, trzech sędziów Sądu Najwyższego oraz trzech sędziów Naczelnego Sądu Administracyjnego).

nią i raportem biegłego rewidenta, którego wybiera PKW (sięgnięto tutaj, jak się wydaje, do rozwiązań wcześniej przyjętych w Niemczech)⁷, zaś koszty pokrywa Krajowe Biuro Wyborcze. Informacja ta jest następnie ogłaszana przez PKW w „Monitorze Polskim”. Ustawodawca wprowadził tutaj pewne procedury kontrolne (art. 34a). Przede wszystkim PKW w terminie czterech miesięcy od dnia złożenia informacji może ją przyjąć bez zastrzeżeń lub przyjąć ze wskazaniem uchybień, albo – w razie stwierdzenia nieprawidłowości przez biegłego rewidenta – odrzucić. Odrzucenie informacji następuje w razie stwierdzenia wykorzystania przez partię polityczną środków z otrzymanej subwencji na cele niezwiązane z działalnością statutową.

W razie zaistnienia wątpliwości co do prawidłowości lub rzetelności informacji, PKW może zwrócić się do partii o usunięcie wad lub udzielenie wyjaśnień w określonym terminie. W trakcie dokonywania kontroli PKW przysługuje prawo zlecenia ekspertyz lub opinii oraz żądania niezbędnej pomocy od organów państwowych. Z kolei w terminie 14 dni od dnia ogłoszenia informacji, inne partie polityczne oraz stowarzyszenia i fundacje, które w swoich statutach przewidują działania związane z analizą finansowania partii politycznych, mogą zgłaszać do PKW umotywowane pisemne zastrzeżenia co do informacji, na które ma ona obowiązek udzielenia pisemnej odpowiedzi w terminie 60 dni od zgłoszenia zastrzeżenia.

Tabela 1. Postanowienia PKW w sprawie informacji finansowej

Rok sprawozdawczy	Liczba partii otrzymujących subwencję	Postanowienia PKW w sprawie informacji finansowej			
		Liczba podjętych uchwał	Informacje przyjęte bez zastrzeżeń	Informacje przyjęte ze wskazaniem uchybień	Informacje odrzucone
2001	0	–	–	–	–
2002	10	10	8	2	–
2003	10	10	6	4	–
2004	7	7	4	3	–
2005	6	6	4	2	–
2006	9	9	7	2	–
2007	7	7	2	4	1

Źródło: Dane PKW.

⁷ W Austrii do kontroli zgodnego z przeznaczeniem spożytkowania dotacji z budżetu państwa są corocznie powoływani dwaj zaprzysiężeni kontrolerzy gospodarczy, zaś wynik kontroli jest publikowany w „Amtsblatt zur Wiener Zeitung” („Dziennik Urzędowy Gazety Wiedeńskiej”). Zob. Artykuł II § 4 Ustawy związkowej z 2 lipca 1975 roku o zadaniach, finansowaniu oraz kampanii wyborczej partii politycznych.

W razie odrzucenia informacji przez PKW partia polityczna ma prawo, w terminie siedmiu dni od dnia doręczenia postanowienia, wnieść do Sądu Najwyższego (SN) skargę na postanowienie PKW w przedmiocie odrzucenia informacji. Rozpatrzenie skargi następuje w składzie siedmiu sędziów i odbywa się trybie przepisów Kodeksu postępowania cywilnego o postępowaniu nieprocesowym. Sąd Najwyższy rozpatruje skargę i wydaje w tej sprawie orzeczenie w terminie 60 dni od dnia doręczenia skargi, przy czym orzeczenie SN jest prawomocne i nie przysługuje na nie już żaden środek prawny. Jeżeli Sąd Najwyższy uzna skargę za zasadną, PKW niezwłocznie wydaje postanowienie o przyjęciu informacji.

Ustawa zastrzega (art. 34c), że partia traci prawo do otrzymania subwencji w następnym roku kalendarzowym, jeżeli: nie złoży informacji w określonym terminie, informacja zostanie odrzucona przez PKW, Sąd Najwyższy oddali skargę na postanowienie PKW o odrzuceniu informacji.

Partia powinna również zawiadomić PKW o utworzeniu lub likwidacji Funduszu Wyborczego, nie określając jednakże w jakiej formie i w jakim terminie to ma nastąpić oraz jakie będą sankcje za niewywiązanie się z tego obowiązku. Jest to istotne niedopatrzenie ustawodawcy.

Partie ponadto składają PKW (nie później niż do 31 marca każdego roku) sprawozdanie o źródłach pozyskania środków finansowych, w tym o kredytach bankowych i warunkach ich uzyskania oraz o wydatkach poniesionych ze środków Funduszu Wyborczego w poprzednim roku kalendarzowym (art. 38)⁸. Do sprawozdania załącza się opinię i raport biegłego rewidenta w zakresie wpływów na Fundusz Wyborczy partii. Biegłego rewidenta wybiera PKW, a koszty sporządzenia opinii i raportu są pokrywane przez Krajowe Biuro Wyborcze. Obowiązkiem PKW jest ogłaszanie sprawozdanie wraz z opinią i raportem biegłego rewidenta w „Monitorze Polskim”, w terminie 14 dni od dnia złożenia go PKW.

Procedury weryfikacyjne zostały zakreślone w ustawie (art. 38a–38b) podobnie, jak w przypadku informacji finansowej opisanej wcześniej. PKW w terminie czterech miesięcy od dnia złożenia sprawozdania: przyjmuje sprawozdanie bez zastrzeżeń lub przyjmuje sprawozdanie ze wskazaniem uchybień, albo odrzuca sprawozdanie. Odrzucenie sprawozdania może nastąpić w przypadku:

- prowadzenia przez partię polityczną działalności gospodarczej;
- pozyskiwania środków finansowych ze zbiorów publicznych;
- gromadzenia środków finansowych poza rachunkiem bankowym z naruszeniem przepisów artykułu 24 ust. 8;

⁸ Sąd Najwyższy w postanowieniu z 3 października 2002 roku zastrzegł (SN III SW 24/02, OSNP 2003/4/92), że przewidziany w artykule 38 Ustawy o partiach politycznych termin do składania sprawozdania o źródłach pozyskania środków finansowych nie później niż do 31 marca każdego roku ma charakter terminu ustawowego i jego przekroczenie powoduje odrzucenie sprawozdania (art. 38a tej ustawy).

- przyjmowania środków finansowych od osób fizycznych niemających miejsca zamieszkania na terenie RP (z wyłączeniem obywateli polskich zamieszkałych za granicą) lub cudzoziemców mających miejsce zamieszkania na terenie RP, albo pozyskiwania środków z innych źródeł niedozwolonych;
- gromadzenia lub dokonywania wydatków na kampanie wyborcze z pominięciem Funduszu Wyborczego;
- gromadzenia środków finansowych Funduszu Wyborczego poza oddzielnym rachunkiem bankowym z naruszeniem przepisu artykułu 36 ust. 3.

W razie odrzucenia sprawozdania przez PKW, partii politycznej przysługuje uprawnienie do wniesienia, w terminie siedmiu dni od dnia doręczenia postanowienia, skargi do SN na postanowienie PKW w przedmiocie odrzucenia sprawozdania. SN rozpatruje skargę i wydaje w tej sprawie orzeczenie w terminie 60 dni od dnia doręczenia skargi, przy czym na orzeczenie SN nie przysługuje już żaden środek prawny. Jeżeli SN uzna skargę za zasadną, PKW niezwłocznie wydaje postanowienie o przyjęciu sprawozdania.

Tabela 2. Informacje finansowe składane przez partie polityczne

Artykuł ustawy o partiach	Podmiot informowany	Rodzaj informacji	Sankcja za niewywiązanie się z obowiązku
34 ust. 1	PKW	O otrzymanej subwencji oraz o poniesionych z subwencji wydatkach.	Utrata prawa do otrzymania subwencji w następnym roku kalendarzowym.
35 ust. 3	PKW	O utworzeniu lub likwidacji Funduszu Wyborczego.	Brak.
38 ust. 1	PKW	O źródłach pozyskania środków finansowych, w tym o kredytach bankowych i warunkach ich uzyskania przez partię i Fundusz Wyborczy oraz o wydatkach poniesionych ze środków Funduszu Wyborczego w poprzednim roku kalendarzowym.	PKW występuje do Sądu z wnioskiem o wykreślenie wpisu partii z ewidencji, zaś Sąd po przeprowadzonej rozprawie wydaje postanowienie o wykreśleniu wpisu partii z ewidencji. W razie odrzucenia przez PKW sprawozdania, albo w razie skargi na postanowienie o odrzuceniu sprawozdania, w przypadku oddalenia skargi przez SN, partia traci prawo do otrzymania subwencji w następnych trzech latach.

W razie niezłożenia przez partię polityczną sprawozdania w określonym ustawowo terminie, PKW występuje do Sądu Okręgowego w Warszawie, z wnioskiem o wykreślenie wpisu tej partii z ewidencji. W takim przypadku Sąd po przeprowadzeniu rozprawy wydaje postanowienie o wykreśleniu wpisu partii politycznej z ewidencji.

W razie odrzucenia przez PKW sprawozdania, albo w razie skargi na postanowienie o odrzuceniu sprawozdania – w przypadku oddalenia skargi przez SN, partia polityczna traci prawo do otrzymania subwencji w następnych trzech latach, w których uprawniona jest do jej otrzymywania. Termin ten liczy się od początku kwartału następującego po kwartale, w którym nastąpiło odrzucenie sprawozdania, a w razie złożenia skargi na postanowienie o odrzuceniu sprawozdania termin ten liczy się od początku kwartału następującego po kwartale, w którym nastąpiło oddalenie skargi przez Sąd Najwyższy (art. 38d).

3. Nadzór nad finansowaniem partii sprawowany przez NIK

Według artykułu 202 Konstytucji RP Najwyższa Izba Kontroli (NIK) jest naczelnym organem kontroli państwowej. Konstytucja utrzymała wcześniej istniejący model kontroli państwowej niezależnej od Rady Ministrów, a powiązanej z Sejmem.

Status prawny NIK-u został uszczegółowiony w Ustawie z 23 grudnia 1993 roku o Najwyższej Izbie Kontroli⁹. Na jej czele stoi prezes, który kieruje Izbą oraz odpowiada przed Sejmem za jej działalność. Jednostkami organizacyjnymi NIK-u są departamenty i delegatury, zaś organizację wewnętrzną, w tym siedziby delegatur i zakres ich właściwości terytorialnej, określa statut, nadany w drodze zarządzenia przez Marszałka Sejmu, na wniosek prezesa NIK-u.

Szczegółowy zakres kontroli NIK-u określa artykuł 2 ustawy. NIK obowiązkowo kontroluje działalność organów administracji rządowej, Narodowego Banku Polskiego, państwowych osób prawnych i innych państwowych jednostek organizacyjnych (pod względem legalności, gospodarności, celowości i rzetelności).

Fakultatywnie NIK może kontrolować działalność organów samorządu terytorialnego, samorządowych osób prawnych i innych samorządowych jednostek organizacyjnych (pod względem legalności, gospodarności i rzetelności).

Ponadto, NIK może kontrolować, ale stosując tylko kryteria legalności i gospodarności, działalność innych jednostek organizacyjnych i podmiotów

⁹ DzU 2007, nr 231, poz. 1701.

gospodarczych (przedsiębiorców) w zakresie, w jakim wykorzystują one majątek lub środki państwowe, lub komunalne oraz wywiązują się z zobowiązań finansowych na rzecz państwa.

Uprawnienia nadzorcze NIK-u nad finansami partii są bez wątpienia uprawnieniami fakultatywnymi. Gdyby Izba uznała zasadność podjęcia działań kontrolnych, potencjalnym zadaniem NIK-u mogłaby być weryfikacja rozdysponowywania środków finansowych, pozyskiwanych przez partie ze Skarbu Państwa w formie dotacji podmiotowej oraz subwencji. Prowadzone przez NIK postępowanie kontrolne ma na celu w szczególności ustalenie stanu faktycznego w odniesieniu do działalności jednostek poddanych kontroli, rzetelne jego udokumentowanie i dokonanie oceny według kryteriów określonych w artykule 5 ustawy o NIK-u.

Zakres kontroli NIK-u obejmuje zatem tylko gospodarność i legalność, a więc zgodność z prawem działania danego podmiotu przy realizacji konkretnego zamówienia publicznego. Wydaje się, że NIK może badać nie tylko zgodność z przepisami Ustawy o partiach politycznych, lecz także z innymi ustawami, jak np. z Ustawą o finansach publicznych. Kontrola nie może przy tym obejmować całej działalności danej partii, ale powinna ograniczać się tylko do tych aspektów, które dotyczą wykorzystania majątku lub środków państwowych.

Według artykułu 28 Ustawy o Najwyższej Izbie Kontroli postępowanie kontrolne ma na celu ustalenie stanu faktycznego w zakresie działalności jednostek poddanych kontroli, rzetelne jego udokumentowanie i dokonanie oceny kontrolowanej działalności według kryteriów określonych w ustawie.

Dla realizacji powyższego celu, kierownicy jednostek podlegających kontroli mają obowiązek przedkładać na żądanie NIK-u wszelkie dokumenty i materiały niezbędne do przygotowania i przeprowadzenia kontroli, z zachowaniem przepisów o tajemnicy ustawowo chronionej.

Kontroler ustala stan faktyczny na podstawie zebranych w toku postępowania dowodów. Ustawa nie zawiera pełnego katalogu dowodów, wskazuje jedynie w artykule 35 ust. 2, że mogą być nimi m.in.: dokumenty, zabezpieczone rzeczy, wyniki oględzin, zeznania świadków, opinie biegłych oraz pisemne wyjaśnienia i oświadczenia.

Wyniki przeprowadzonej kontroli kontroler przedstawia w protokole kontroli, który zawiera opis stanu faktycznego, stwierdzonego w toku kontroli działalności jednostki kontrolowanej, w tym ustalonych nieprawidłowości, z uwzględnieniem przyczyn powstania, zakresu i skutków tych nieprawidłowości oraz osób za nie odpowiedzialnych.

Proces kontroli wieńczą wystąpienia pokontrolne, zawierające oceny kontrolowanej działalności, wynikające z ustaleń opisanych w protokole kontroli, a w razie stwierdzenia nieprawidłowości – także uwagi i wnioski w sprawie ich

usunięcia. W razie uzasadnionego podejrzenia popełnienia przestępstwa lub wykroczenia, NIK zawiadamia organ powołany do ścigania przestępstw lub wykroczeń oraz informuje o tym kierownika jednostki kontrolowanej lub kierownika jednostki nadrzędnej oraz właściwy organ państwowy lub samorządowy.

Na koniec należy podkreślić, że szczególne uprawnienie zostało przewidziane w artykule 11 pkt 4 Ustawy o Naczelnej Izbie Kontroli, który zawiera upoważnienie legitymujące prezesa NIK-u do występowania – w razie powzięcia jakichkolwiek wątpliwości lub otrzymania wiadomości o niezgodności z Konstytucją RP celów lub działalności partii politycznej – z wnioskami do Trybunału Konstytucyjnego o wszczęcie postępowania.

W praktyce, jak wyjaśnia Błażej Torąński, rzecznik prasowy NIK-u: *NIK nie może kontrolować działalności partii politycznych. Ustawa o NIK dopuszcza jednak możliwość sprawdzenia, w jaki sposób partie wywiązują się z zobowiązań finansowych na rzecz państwa, czyli jak gospodarują środkami budżetowymi z dotacji.* Ponadto podkreślił, że dotychczas: *NIK nie podejmowała takich kontroli. [...] NIK sprawdzała natomiast przy okazji kontroli budżetowych, jak Ministerstwo Finansów wywiązuje się z obowiązku wypłacania dotacji partiom politycznym.*

4. Nadzór nad finansowaniem partii sprawowany przez CBA

Według artykułu 1 ust. 1 Ustawy z 9 czerwca 2006 roku o Centralnym Biurze Antykorupcyjnym, CBA jest służbą specjalną do spraw zwalczania korupcji w życiu publicznym i gospodarczym, w szczególności w instytucjach państwowych i samorządowych oraz do zwalczania działalności godzącej w interesy ekonomiczne państwa¹⁰.

Zgodnie z treścią artykułu 2 ust. 1 pkt c tej samej ustawy do zadań Centralnego Biura Antykorupcyjnego w odniesieniu do działalności partii politycznych należy rozpoznawanie, zapobieganie i wykrywanie przestępstw przeciwko finansowaniu partii politycznych, określonych w artykule 49d i 49f Ustawy o partiach politycznych, jeśli pozostają one w związku z korupcją. Wynika z tego, że CBA jest organem ścigania w zakresie działań korupcyjnych, przejawiających się w niewykonywaniu lub niedopuszczaniu do wykonania obowiązku sporządzenia corocznej informacji o otrzymanej subwencji i wydatkach z subwencji, sporządzenia sprawozdania finansowego, jak również wydatkowania środków na kampanię wyborczą, z pominięciem odpowiedniego funduszu.

W celu realizacji zakreślonych powyżej zadań, funkcjonariusze CBA są uprawnieni do podejmowania wielu czynności personalnych, materialnych

¹⁰ DzU 2006, nr 104, poz. 708 z późn. zm.

i informacyjnych. Pierwsza ze wskazanych kategorii obejmuje uprawnienie do: wydawania osobom poleceń określonego zachowania się, legitymowania w celu ustalenia tożsamości danej osoby, kontroli osobistej, przeszukiwania oraz zatrzymywania. Druga kategoria – działania materialne obejmują uprawnienie do: przeglądania zawartości bagaży, przeszukiwania pomieszczeń, obserwowania i rejestrowania – przy użyciu środków technicznych – obrazu zdarzeń w miejscach publicznych oraz dźwięku towarzyszącego tym zdarzeniom w trakcie wykonywania czynności operacyjno-rozpoznawczych, podejmowanych na podstawie ustawy. W razie uzasadnionego podejrzenia popełnienia przestępstwa lub przestępstwa skarbowego Centralne Biuro Antykorupcyjne jest uprawnione do zatrzymywania pojazdów i innych środków transportu oraz sprawdzania ładunku w środkach transportu lądowego, powietrznego i wodnego. Trzecia kategoria – kompetencje informacyjne obejmują natomiast prawo żądania niezbędnej pomocy od instytucji państwowych, organów administracji rządowej i samorządu terytorialnego oraz od przedsiębiorców, prowadzących działalność w zakresie użyteczności publicznej, jak również zwracania się o niezbędną pomoc do innych przedsiębiorców, jednostek organizacyjnych, organizacji społecznych, a także do każdej osoby posiadającej niezbędną w określonym zakresie wiedzę. Należy jednak zaznaczyć, że zatrzymanie osoby może mieć miejsce wyłącznie w sytuacji, gdy wszelkie inne zastosowane środki okazały się bezcelowe lub nieskuteczne¹¹.

Inne jeszcze uprawnienia kontrolne Centralnego Biura Antykorupcyjnego zostały określone w Ustawie o wykonywaniu mandatu posła i senatora¹². Zgodnie z postanowieniami przepisu artykułu 35 ust. 6a wskazanej ustawy, Centralne Biuro Antykorupcyjne jest uprawnione i jednocześnie zobowiązane do przeprowadzania kontroli rzetelności i prawdziwości składanych przez parlamentarzystów oświadczeń o stanie majątkowym. Czynności te są przeprowadzane w odniesieniu do oświadczeń składanych w związku z nowo przeprowadzanymi wyborami, jak również w zakresie corocznych obowiązkowych sprawozdań majątkowych.

¹¹ Szczegółowe zasady postępowania funkcjonariuszy Centralnego Biura Antykorupcyjnego zostały określone w: Rozporządzeniu Prezesa Rady Ministrów z 2 listopada 2006 roku w sprawie trybu przeprowadzania badań lekarskich osób zatrzymanych przez funkcjonariuszy Centralnego Biura Antykorupcyjnego (DzU 2006, nr 202, poz. 1486 ze zm.) oraz w Rozporządzeniu Rady Ministrów z 4 sierpnia 2006 roku w sprawie udzielania funkcjonariuszom Centralnego Biura Antykorupcyjnego niezbędnej pomocy przez instytucje państwowe, organy administracji rządowej i samorządu terytorialnego, przedsiębiorców, jednostki organizacyjne, organizacje społeczne oraz obywateli (DzU 2006, nr 142, poz. 1018 ze zm.), a także w Rozporządzeniu Rady Ministrów z 25 lipca 2006 roku w sprawie wydawania osobom poleceń określonego zachowania się, legitymowania, zatrzymywania, przeszukiwania, kontroli osobistej, przeglądania bagaży i sprawdzania ładunku oraz obserwowania i rejestrowania zdarzeń przez funkcjonariuszy Centralnego Biura Antykorupcyjnego (DzU 2006, nr 142, poz. 1014 ze zm.).

¹² Ustawa z 9 maja 1996 roku o wykonywaniu mandatu posła i senatora (tekst jednolity DzU 2003, nr 221, poz. 2199 ze zm.).

Należy jednak podnieść pewne wątpliwości w zakresie trafności przyjętych przez ustawodawcę rozwiązań prawnych. Przekazanie CBA pewnych kompetencji w zakresie nadzoru nad finansami partii politycznych jest rozwiązaniem kontrowersyjnym. Należy pamiętać, że jest to instytucja podległa Prezesowi Rady Ministrów, co może w przyszłości prowadzić do instrumentalnego traktowania uprawnień nadzorczych¹³.

W praktyce, jak podaje Tomasz Frątczak – dyrektor Gabinetu Szefa CBA, *rodzaje działań podejmowanych w związku z ustawowymi zadaniami określone są w rocznym planie działania CBA, który objęty jest klauzulą 'ściśle tajne'. Z tego powodu nie mogą zostać ujawnione. Impulsem do podejmowania przez CBA działań są informacje i zawiadomienia o popełnieniu przestępstwa (np. listy, e-maile, telefony, zgłoszenia ustne), informacje pochodzące z ogólnodostępnych tzw. źródeł otwartych oraz kontaktów operacyjnych, a także wyniki analiz własnych. Wszystkie postępowania prowadzone przez CBA, a związane z przestępstwami przeciwko finansowaniu partii politycznych, są obecnie w toku. Informacji o śledztwach CBA udziela [wtedy] kiedy znane są ich efekty, po zrealizowaniu odpowiednich czynności procesowych i uzyskaniu zgody prokuratury na udzielenie informacji.*

5. Problem potencjalnego nadzoru nad finansami partii dokonywanego przez Urząd Zamówień Publicznych

W stosunku do partii politycznych nie stosuje się przepisów Ustawy z 29 stycznia 2004 roku – Prawo zamówień publicznych¹⁴, ponieważ w świetle przepisów Ustawy z 27 czerwca 1997 roku o partiach politycznych niemożliwe wydaje się wystąpienie w ich przypadku przesłanek konieczności zastosowania Ustawy – Prawo zamówień publicznych na podstawie artykułu 3 ust. 1 pkt 6, zaś ograniczone do sytuacji – spotykanych w praktyce wyjątkowo – na podstawie artykułu 3 ust. 1 pkt 5 ustawy. Takie założenie jest uzasadnione brzmieniem przepisów Ustawy o partiach politycznych dotyczących: zasad i źródeł finansowania partii politycznych, zakazu prowadzenia działalności gospodarczej oraz zakazu wykonywania zadań zastrzeżonych w przepisach prawa dla organów władzy publicznej, jak i zastępowania tych organów przez partie polityczne. Biorąc pod uwagę powyższe argumenty niemożliwe wydaje się udzielenie przez partię polityczną zamówienia finansowanego z udziałem środków, których przyznanie jest uzależnione od zastosowania procedury udzielania zamówienia.

¹³ Zob. M. Chmaj, *Wolność tworzenia i działania partii politycznych. Studium porównawcze*, Wydawnictwo Uniwersytetu Warmińsko-Mazurskiego, Olsztyn 2006, s. 158.

¹⁴ DzU 2007, nr 223, poz. 1655.

6. Aspekt porównawczy

W Bułgarii utworzono Biuro Obrachunkowe, którego zadaniem jest kontrola nad finansową działalnością partii oraz w zakresie zarządu jej majątkiem¹⁵. Partia polityczna ma obowiązek sporządzić sprawozdanie finansowe za poprzedni rok kalendarzowy, które powinno być badane przez niezależny audyt finansowy i zatwierdzone przez niezależnego audytora. Osoba, która jest członkiem partii politycznej, bądź też która otrzymuje jakiegokolwiek korzyści z jej działalności, nie może być traktowana jako niezależny audytor. Przed 31 marca bieżącego roku partie polityczne powinny złożyć w Biurze Obrachunkowym zatwierdzone sprawozdania finansowe. W terminie przed 15 kwietnia podlegają opublikowaniu – w oficjalnym biuletynie i na stronie internetowej Biura – nazwy partii, które nie złożyły sprawozdań, zgodnie z postanowieniami ustawy. Biuro Obrachunkowe, w terminie sześciu miesięcy od daty otrzymania końcowych sprawozdań, powinno dokonać analizy działalności finansowej i zarządczej w zakresie posiadanej własności, ze szczególnym uwzględnieniem ich adekwatności (zgodności) z przepisami prawa oraz prawa o rachunkowości. W przypadku nie zgłoszenia bądź opóźnienia w złożeniu sprawozdania finansowego w Biurze Obrachunkowym, partie polityczne tracą prawo do uzyskania dotacji aż do przeprowadzenia następnych wyborów parlamentarnych.

W Czechach do 1995 roku nadzór należał do odpowiednika naszej NIK – Najwyższego Urzędu Kontroli (NUK). Urząd ten wyposażono w bardzo znaczące uprawnienia kontrolne. W przypadku stwierdzenia przez niego, że sprawozdanie roczne partii nie zostało złożone w ustalonym terminie lub że było ono niepełne, lub też zawierało nieprawdziwe dane, NUK niezwłocznie informuje o tym Zgromadzenie Narodowe, a następnie podaje do publicznej wiadomości fakt niedotrzymania przez partię terminu lub treść nieprawidłowego sprawozdania rocznego partii. Jednocześnie NUK wzywał partię, aby w ustalonym terminie usunęła uchybienia¹⁶. Nadzorowanie przez NUK partii politycznych zostało uznane przez czeski Sąd Konstytucyjny za sprzeczne z konstytucyjną zasadą autonomii partii politycznych. Od czasu ukazania się tego orzeczenia nadzór nad finansami partii należy do Izby Poselskiej, Ministerstwa Finansów oraz urzędów skarbowych, zaś system ten ma wiele luk i utrudnia rzetelne wykonywanie uprawnień nadzorczych.

Na Węgrzech już w 1989 roku powstała nowa instytucja: Państwowa Agencja Kontroli (PAK), zajmująca się monitorowaniem finansów partii, które otrzymują środki z budżetu państwa. PAK co roku publikuje raporty z prze-

¹⁵ Artykuły 33–36 bułgarskiej Ustawy o partiach politycznych z 18 grudnia 2004 roku.

¹⁶ W. Petroff, *Finansowanie partii politycznych w postkomunistycznej Europie (Bułgaria, Czechy, Rumunia, Węgry)*, Ekspertyza BSE nr 95, Warszawa 1996, s. 11.

prowadzonej kontroli, wskazując w nich na niedokładność lub nieadekwatność sprawozdań finansowych partii. PAK wskazywała ponadto na niezbędne regulacje prawne, które mogłyby zobiektywizować formę i treść składanych sprawozdań finansowych i usuwałyby nieprecyzyjne lub sprzeczne ze sobą przepisy prawne¹⁷. Obecnie badanie legalności zarządzania finansami partii politycznych należy do Państwowego Biura Rewizyjnego (PBR). Jest to konstytucyjny organ kontrolny parlamentu, który zajmuje się nadzorowaniem zarządzania finansami publicznymi. PBR zostało oddzielone od bieżącej polityki, poprzez zagwarantowanie temu organowi niezależności i apolityczności.

Inne rozwiązanie przyjęto w Niemczech, gdzie na zarząd partii nałożono obowiązek zdania publicznego sprawozdania obrachunkowego, nie tylko z pochodzenia i przeznaczenia środków, które wpłynęły do partii w ciągu roku kalendarzowego, ale i z majątku partii do końca tegoż roku. Ponadto w sprawozdaniu należy wykazać liczbę członków zobowiązanych do płacenia składek do końca roku kalendarzowego. Takie sprawozdanie obrachunkowe wymaga sprawdzenia przez rewidenta gospodarczego lub towarzystwo rewizji gospodarczej. Należy je złożyć w określonym terminie przewodniczącemu Bundestagu, który rozprowdzi je w formie druku Bundestagu, a następnie zbada, czy sprawozdanie to odpowiada przepisom rozdziału VI Ustawy o partiach politycznych (zatytułowanego „Sprawozdawczość obrachunkowa”)¹⁸.

Natomiast w Hiszpanii partie mają obowiązek corocznego sporządzania sprawozdania o swoich przychodach i wydatkach poczynionych w minionym roku. Takie sprawozdanie finansowe składa się z dwóch części. W pierwszej zawarte są informacje o ogólnych dochodach partii z tytułu: dotacji, składek członkowskich, subwencji państwowych, procentów od kapitału oraz zysków z materialnej działalności partii. Powinny się w niej znaleźć również dane z corocznej inwentaryzacji majątku. W drugiej części sprawozdania są zawarte informacje obejmujące koszty: osobowe, zakupu dóbr i usług, finansowej obsługi kredytów oraz administracyjne. W rocznym sprawozdaniu powinien się ponadto znaleźć wykaz zaciągniętych kredytów, inwestycji, wierzycieli i dłużników. W ciągu sześciu miesięcy od zakończenia roku obrachunkowego roczne sprawozdanie powinno być przedłożone Najwyższej Izbie Kontroli. Następnie rozpatruje je mieszana komisja parlamentarna¹⁹.

Zupełnie odmienny system funkcjonuje z kolei na Ukrainie. Ustawą o partiach politycznych²⁰ z 2001 roku wprowadzono system sprawozdawczości finansowej partii, który można dzisiaj uznać za anachroniczny. Zobowiązano

¹⁷ Ibidem, s. 14.

¹⁸ Zob. § 23 niemieckiej Ustawy z 24 lipca 1969 roku o partiach politycznych (BGBl. I, s. 327).

¹⁹ A. Ławniczak, *Finansowanie partii politycznych*, Wydawnictwo Sejmowe, Warszawa 2001, s. 96.

²⁰ DzU Rady Najwyższej Ukrainy (BBP), nr 23, poz. 118.

partie tylko do corocznego publikowania, za pośrednictwem ogólnokrajowego zasobu radiofonii lub telewizji, sprawozdania z dochodów i wydatków oraz z majątku partii politycznej. Zobowiązano również partie do prowadzenia sprawozdawczości księgowej w ustalonym trybie (art. 17). Nie przewidziano przy tym żadnych form kontroli sprawozdań, jak również żadnej sankcji za niezłożenie sprawozdania.

7. Podsumowanie

Rozwiązania przyjęte w Polsce nie stanowią spójnego systemu, ponieważ rozdzielają kompetencje nadzorcze nad finansowaniem partii politycznych pomiędzy trzy podmioty, spośród których CBA i NIK w zasadzie nie korzystają ze swoich uprawnień. Co więcej, regulacje ustawowe pozostają nieprecyzyjne, zaś rozproszenie kompetencji pomiędzy kilka organów nie sprzyja kompleksowej kontroli wykorzystania środków publicznych, pochodzących z subwencji i dotacji.

Uprawnienia nadzorcze przekazane PKW są dość ograniczone, ponieważ organ ten może weryfikować sprawozdania finansowe partii, ale nie ma bezpośredniego wglądu w dokumentację finansowo-księgową (faktury, rachunki, umowy itp.). Wprawdzie dostęp do tej dokumentacji posiadają biegli rewidentzi, jednakże kontrole przez nich dokonywane są w praktyce pobieżne i wrywkowe, co nie sprzyja wykryciu potencjalnych nieprawidłowości.

Warto zastanowić się nad formą nadzoru nad finansami partii politycznych. Jeżeli podmiotem nadzorującym ma pozostać PKW, to należy znacząco rozbudować kompetencje tego organu. W przeciwnym razie należy rozważyć sięgnięcie do rozwiązań bułgarskich, czeskich czy węgierskich, gdzie działają wyspecjalizowane instytucje, które zajmują się kontrolą finansów partyjnych.

Aleksandra Jackowska
Jarostaw Zbieranek

IV. Społeczna kontrola finansowania partii politycznych

Jak zostało opisane w rozdziale poprzednim, finanse partii politycznych są poddane nadzorowi wybranych organów państwa. Niezbędnym dlań uzupełnieniem powinna być kontrola społeczna, czyli wszelkie formy monitorowania finansów partyjnych podejmowane niezależnie od instytucji państwowych przez media oraz obywateli, reprezentowanych najczęściej przez organizacje pozarządowe. Obywatelskie i medialne zainteresowanie zdecydowanie służy zwiększeniu transparentności życia politycznego, co w rezultacie przyczynia się do ograniczenia nadużyć i patologii. Pozyskiwanie i upowszechnianie informacji na temat finansów partyjnych przez niezależne podmioty ma ponadto istotne znaczenie dla samych obywateli. Wiedza ta może być bowiem ważnym czynnikiem oceny poszczególnych ugrupowań przez wyborców. W niniejszym rozdziale zostały przedstawione możliwości realizowania w Polsce społecznej kontroli finansów partii politycznych (zwłaszcza tej części środków, która pochodzi z subwencji budżetowych) oraz jej funkcjonowanie w praktyce.

1. Źródła informacji

Podstawą możliwości dokonania kontroli społecznej jest dostęp do informacji. Poniżej opisano, z jakich dokumentów organizacje pozarządowe, media czy zwykli obywatele mogą czerpać wiedzę na temat finansów partii politycznych oraz w jaki sposób do nich dotrzeć.

Podstawowym źródłem wiedzy na temat całości finansów partyjnych są **sprawozdania finansowe**. Zgodnie z artykułem 38 Ustawy z 27 czerwca 1997

roku o partiach politycznych¹, każda partia polityczna ma co roku obowiązek złożenia Państwowej Komisji Wyborczej sprawozdania o źródłach pozyskania środków finansowych oraz o wydatkach poniesionych ze środków Funduszu Wyborczego. Są one ogłaszane w „Monitorze Polskim”, wraz z raportem i opinią biegłych rewidentów w zakresie wpływów na Fundusz Wyborczy każdej partii politycznej.

Z partyjnych sprawozdań można się dowiedzieć, jakie kwoty w danym roku partie pozyskały z poszczególnych źródeł finansowania: składek członkowskich, darowizn, kredytów, subwencji i innych. Zawarte tam dane są jednak dość ogólne. Załączone raporty i opinie biegłych rewidentów dostarczają z kolei informacji dotyczących kategorii wydatków, jakie partie poczyniły z Funduszu Wyborczego.

W celu uzyskania bardziej szczegółowych danych dotyczących środków uzyskiwanych przez partie z subwencji, co jest podstawowym przedmiotem zainteresowania niniejszego raportu, należy przede wszystkim sięgnąć po tzw. **informację finansową**. Zgodnie z artykułem 34 Ustawy o partiach politycznych – partie pobierające subwencje budżetowe, oprócz corocznego sprawozdania, o którym była mowa wcześniej, mają obowiązek złożenia do PKW „informacji finansowej o otrzymanej subwencji oraz o poniesionych z subwencji wydatkach”, która także jest ogłaszana w „Monitorze Polskim”. W dokumencie tym partia deklaruje, na jakie kategorie wydatków przeznaczyła pieniądze z subwencji. Kategorie wyodrębnione w formularzu informacji są jednak sformułowane na tyle ogólnie, że często mówią niewiele o przeznaczeniu wydanych przez partię środków. Skarbnicy partii niejednokrotnie przyporządkowują wydatki do poszczególnych kategorii w sposób dość uznaniowy, co skutkuje ograniczoną możliwością oceny i porównania struktury wydatków różnych partii.

Kolejnym ogólnodostępnym źródłem informacji na temat gospodarowania przez partię środkami z subwencji są **raporty biegłych rewidentów**. Ponieważ, zgodnie z ustawą, szczegółowa dokumentacja finansowo-księgową partii politycznych nie trafia do PKW, Krajowe Biuro Wyborcze angażuje biegłych do zbadania jej zgodności z danymi zawartymi w informacji finansowej. W siedzibie badanej partii biegły uzyskuje wgląd we wszystkie dokumenty związane z wydatkowaniem subwencji i na tej podstawie sporządza raport oraz opinię, które wraz z informacją finansową są publikowane w „Monitorze Polskim”. Ich jakość jest zróżnicowana i w dużym stopniu zależy od poziomu zaangażowania i kompetencji biegłego. Przeważnie jednak, niezależnie od rzetelności przeprowadzonej kontroli, informacje zawarte w raportach i opiniach są dosyć skąpe. Wiąże się to m.in. z samym charakterem badania, które dotyczy nade wszystko strony rachunkowej, zaś w stopniu niewielkim albo w żadnym odnosi się kwestii merytorycznych.

¹ DzU 1997, nr 98, poz. 604.

Ważnym źródłem wiedzy na temat dysponowania przez partie środkami z subwencji są **wyciągi z rachunków bankowych subwencji i Funduszu Eksperckiego**. Chociaż partie nie mają obowiązku załączania do informacji jakichkolwiek dokumentów, w myśl przepisów Ustawy o partiach politycznych do corocznego sprawozdania finansowego są obowiązane załączyć wyciągi ze wszystkich swoich rachunków bankowych, do których zaliczają się również subkonta subwencji i Funduszu Eksperckiego.

W przeciwieństwie do dokumentów poprzednio opisanych, wyciągi z kont nie są powszechnie dostępne. Dostęp do tych dokumentów można uzyskać w siedzibie Krajowego Biura Wyborczego (czyli organu Państwowej Komisji Wyborczej). Jak czytamy w corocznym Komunikacie PKW w sprawie sprawozdań o źródłach pozyskania środków finansowych przez partie polityczne: *Inne nieopublikowane załączniki do sprawozdań partii politycznych stanowią informację publiczną w rozumieniu ustawy z dnia 6 września 2001 r. o dostępie do informacji publicznej (Dz. U. Nr 112, poz. 1198, z późn. zm.) i są udostępniane do wglądu w trybie i na zasadach określonych w tej ustawie*².

Pracownicy KBW udostępniają te dokumenty wszystkim zainteresowanym: dziennikarzom, studentom, przedstawicielom organizacji pozarządowych. Jak wynika z doświadczeń projektu, którego podsumowaniem jest niniejszy raport, skompletowanie dokumentacji jest procesem żmudnym i czasochłonnym. Jest ona bardzo obszerna, toteż sporządzenie kopii, nawet przy użyciu najefektywniejszej metody, czyli fotografii cyfrowej, zajmuje sporo czasu. Przykładowo badane w ramach projektu „Transparentność finansów partii politycznych” wyciągi z rachunków bankowych subwencji i Funduszu Eksperckiego z lat 2006 i 2007 wszystkich partii, pobierających w ciągu tych dwóch lat subwencję, złożyły się na dokumentację liczącą przeszło 2000 stron. Pewne utrudnienia wiążą się ponadto z faktem, że siedziba KBW mieści się w budynku Kancelarii Prezydenta. Osoba, która udaje się do KBW, musi najpierw poddać się kontroli przy wejściu, uzyskać przepustkę, a następnie zostać „odeskortowana” do właściwego pokoju przez jednego z pracowników instytucji. W okresie, gdy wyciągi z kont są analizowane przez KBW (czyli od kwietnia do lipca), dostęp do nich może być dodatkowo utrudniony. Należy jednak podkreślić, że przy realizacji tego projektu pracownicy Krajowego Biura Wyborczego byli bardzo pomocni, udostępniając badaczom wszelkie potrzebne dokumenty i udzielając cennych wskazówek.

Historie rachunków bankowych subwencji i Funduszu Eksperckiego niewątpliwie są najciekawszym i najbardziej wyczerpującym z dostępnych źródeł informacji o tym, jak partie dysponują środkami z otrzymywanej subwencji.

² Komunikat Państwowej Komisji Wyborczej z 21 kwietnia 2008 roku w sprawie sprawozdań o źródłach pozyskania środków finansowych przez partie polityczne w 2007 roku („Monitor Polski” 2008, nr 37, poz. 332).

Nie oznacza to jednak, że z wyciągów z kont różnych partii można uzyskać jednakowo szczegółowe informacje, przepisy nie określają bowiem, jakiego rodzaju dane powinna zawierać historia rachunku bankowego. Analizując dokumenty z 2006 roku można więc było zauważyć, że niektóre partie skorzystały z tej luki prawnej, przedkładając PKW wyciągi zawierające jedynie informacje o datach i kwotach poszczególnych operacji, bez danych adresatów czy tytułów przelewów. W niektórych historiach rachunków z kolei ruchy na koncie ograniczają się jedynie do przelewów na rachunek bieżący partii (nie licząc operacji związanych z tworzeniem i likwidacją lokat krótkoterminowych), zatem na ich podstawie również niczego nie można się dowiedzieć na temat konkretnych wydatków poczynionych przez partię z subwencyjnych środków.

Na wyciągach z rachunków bankowych kończy się lista źródeł informacji dostępnych drogą oficjalną. Jak zostało wspomniane, do PKW nie trafiają dowody księgowo, dokumentujące poszczególne operacje finansowe³; są one jedynie udostępniane do wglądu biegłym rewidentom. W ramach przeprowadzanych w projekcie wywiadów z przedstawicielami partii politycznych pobierających subwencję badacze sprawdzali gotowość do poddania się bardziej wnikliwej kontroli społecznej. Na pytanie o możliwość udostępnienia konkretnej **dokumentacji finansowo-księgowej** dziennikarzom, przedstawicielom organizacji pozarządowych czy zwykłemu obywatelowi reakcje były zróżnicowane. Kwestia ta została szerzej opisana w rozdziale V.

2. Kontrola społeczna: media

Media odgrywają istotną rolę w sprawowaniu społecznej kontroli systemu finansowania partii politycznych. Nie do przecenienia jest zwłaszcza ich umiejętność docierania do informacji cennych a trudno dostępnych. Odnosi się to zwłaszcza do dziennikarstwa śledczego. Metody, którymi się posługują (m.in. wyznania tzw. *whistleblowers*), pozwalają niejednokrotnie z dużą skutecznością wychwytywać i nagłaśniać przypadki malwersacji i nadużyć finansowych w partiach. W analizowanym przez nas okresie przykładem może być śledztwo dziennikarzy „Gazety Wyborczej” w sprawie działaczy Ligi Polskich Rodzin, podejrzanych o wyprowadzanie partyjnych pieniędzy na podstawie fikcyjnych umów⁴.

Choć w ostatnich latach problematyce finansów partyjnych poświęcono sporo artykułów prasowych i internetowych, a także audycji telewizyjnych i radiowych, aktywność mediów na tym polu charakteryzuje się dużą chwiej-

³ W przeciwieństwie do sprawozdań wyborczych, do których komitety wyborcze mają obowiązek załączyć pełną dokumentację finansowo-księgową.

⁴ *Jak w rodzinie kasa ginie*, „Gazeta Wyborcza” z 25 czerwca 2007 roku.

nością. Wzmoczone zainteresowanie kwestią finansów partyjnych można zaobserwować przede wszystkim przy okazji wyborów.

Jeśli chodzi o finansowanie partii politycznych z subwencji budżetowej, media interesują się tą problematyką w niewielkim stopniu. Atrakcyjną wiadomością jest przeważnie jedynie decyzja Państwowej Komisji Wyborczej o odrzuceniu sprawozdań lub informacji zawierających uchybienia, co skutkuje utratą przez daną partię polityczną prawa do otrzymywania subwencji. W 2007 roku interesowano się tą kwestią, zwłaszcza w kontekście odrzucenia przez PKW informacji finansowej Prawa i Sprawiedliwości, co – zdaniem części komentatorów – miało ostatecznie przesądzić o decyzji partii w kwestii przyspieszonych wyborów. W 2008 roku medialne zainteresowanie tematyką finansowania partii (bardziej jednak na poziomie rozważań systemowych) zintensyfikowało się przy okazji dążenia Platformy Obywatelskiej do likwidacji subwencji budżetowych dla partii politycznych i wprowadzenia możliwości przeznaczania na partie 1% podatku.

Publikacje medialne poświęcone tej problematyce cechuje bardzo zróżnicowany poziom merytoryczny. Wiele z nich opiera się na raczej powierzchownej znajomości regulacji finansowania partii politycznych i obiegowych opiniach. Przykładowo, nawet w poważnych mediach dziennikarze myślą pojęcia „subwencji” i „dotacji podmiotowej”. Często także, zwłaszcza w prasie brukowej, formułowane są chwytliwe, ale w większości przypadków bezzasadne i powierzchowne zarzuty wobec finansowania partii politycznych z budżetu państwa.

Można więc powiedzieć, że media z jednej strony – wspomagają kontrolę nad systemem finansowania partii politycznych, a z drugiej – powielają nieprawdziwe opinie i rozniecają niezdrowe emocje.

3. Kontrola społeczna: organizacje pozarządowe

Organizacje pozarządowe w Polsce w niewielkim stopniu angażują się w sprawowanie społecznej kontroli nad finansami partii politycznych. Obecnie nie istnieje żadna organizacja typu *watchdog*, która w sposób systematyczny zajmowałaby się tymi kwestiami. Wyjątkiem są działania podejmowane w odniesieniu do finansowania kampanii wyborczych: prezydenckiej i samorządowej.

W 2005 roku Fundacja im. Stefana Batorego wraz z Instytutem Spraw Publicznych przeprowadziły pierwszą w Polsce kompleksową akcję na dużą skalę, dotyczącą monitorowania wydatków ponoszonych przez poszczególne komitety wyborcze kandydatów w wyborach prezydenckich. Została ona przeprowadzona na dwóch płaszczyznach: centralnej i lokalnej, przy pomocy grup wolontariuszy i lokalnych organizacji pozarządowych, które miały kontrolować wydatki komitetów „w terenie”.

Projekt „Transparentność finansów partii politycznych”, zrealizowany przez Instytut Spraw Publicznych w 2008 roku (którego podsumowaniem jest niniejszy raport), był, według naszej wiedzy, pierwszym badaniem poświęconym zagadnieniu wydatkowania przez partie subwencji budżetowej.

Poza wymienionymi przedsięwzięciami te nieliczne organizacje pozarządowe, które zajmują się problematyką finansowania polityki, koncentrują się głównie na dyskusji nad prawnym uregulowaniem tej kwestii, analizowaniu istniejących rozwiązań i opracowywaniu rekomendacji pożądanых zmian.

Ważnym aspektem społecznej kontroli finansów partyjnych jest możliwość wzajemnego wykorzystania rezultatów swojej pracy. Organizacje pozarządowe korzystają więc z publikacji prasowych, dostarczających im ważnych informacji, których nie mogą uzyskać z innych źródeł. Media zaś odwołują się do opracowań przygotowanych przez organizacje pozarządowe, które są źródłem bardziej systematycznej wiedzy.

4. Instytucja zastrzeżeń

Jak zostało wcześniej opisane, kontrola społeczna finansów partii politycznych dokonuje się poprzez pozyskiwanie przez niezależne podmioty określonych informacji i ich upublicznianie w mediach, raportach organizacji pozarządowych itp. Oprócz tego istnieje również prawny mechanizm, który – przynajmniej w teorii – umożliwi dokonanie kontroli społecznej z wykorzystaniem drogi ustawowej.

Ustawa o partiach politycznych przewiduje procedurę zgłaszania zastrzeżeń do sprawozdań i informacji, dostarczanych do Państwowej Komisji Wyborczej przez partie polityczne. Prawo do składania takich zastrzeżeń do PKW mają organizacje społeczne oraz partie polityczne.

Mechanizm taki w zamierzeniu ustawodawcy z pewnością miał służyć zwiększeniu kontroli społecznej nad systemem finansowania partii politycznych. Ustawodawca nie wskazał jednak dokładnie, czemu niniejsze zastrzeżenie ma służyć, oprócz uzyskania „odpowiedzi” z PKW. Eksperti i zainteresowane organizacje społeczne wskazują na fikcyjność i fasadowość całego mechanizmu. Możliwość korzystania z niego jest mocno ograniczona: przysługuje ona jedynie organizacjom społecznym, które posiadają w swoim statucie ściśle określony zapis dotyczący działalności na rzecz kontroli finansowania partii politycznych. W praktyce żadna z dużych organizacji zajmujących się monitorowaniem instytucji publicznych, które działają w Polsce, takiego zapisu w swoim statucie nie ma.

Jak dotąd, od początku funkcjonowania w Polsce systemu finansowania partii politycznych z budżetu państwa, żadna z organizacji społecznych nie

zgłosiła zastrzeżeń dotyczących informacji finansowych składanych corocznie przez partie polityczne. Analogiczny mechanizm składania zastrzeżeń funkcjonuje jednakże również w innych ustawach – w tym w Ustawie o wyborze Prezydenta RP. Dwie organizacje społeczne, Fundacja im. Stefana Batorego i Instytut Spraw Publicznych (mimo że nie spełniały ustawowego wymogu dotyczącego zapisu w statucie) w 2006 roku jako pierwsze w Polsce (i jak dotąd jedyne) skorzystały z omawianego mechanizmu i złożyły do PKW zastrzeżenia wobec sprawozdań komitetów wyborczych czterech kandydatów na prezydenta, uczestniczących w kampanii wyborczej 2005 roku. Monitoring wykazał wiele nieprawidłowości, ale krótki termin, jaki przewiduje ustawa na złożenie zastrzeżeń pozwolił na sformułowanie tylko czterech. Na zastrzeżenia otrzymano odpowiedź z PKW dopiero po 205 dniach, mimo że ustawa mówi o terminie 60-dniowym. W praktyce uwagi sformułowane przez organizacje w zastrzeżeniach zostały skierowane przez PKW do komitetów wyborczych, a w odpowiedzi Komisji na zastrzeżenia przedstawiono po prostu wyjaśnienia złożone przez komitety, bez ustosunkowania się do nich ze strony PKW. Mechanizm zastrzeżeń w rzeczywistości nie odgrywa więc żadnej roli.

5. Podsumowanie

Spółeczna kontrola finansowania partii politycznych w Polsce realizowana jest w niezadawalającym stopniu. Wiąże się to głównie z niedostatecznym zainteresowaniem tą kwestią ze strony organizacji pozarządowych i mediów. Polskie NGOs zajmują się głównie kwestiami teoretycznymi związanymi z systemem finansowania polityki. Podejmowane przez nie działania monitoringowe skupiają się natomiast na wyborach i wydatkach związanych z kampaniami wyborczymi (prezydencką i samorządową). Aktywność mediów jest z kolei skokowa i charakteryzuje się bardzo nierównym poziomem merytorycznym, a także nierzadko zabarwieniem politycznym.

Słabość społecznej kontroli bierze się również z braku narzędzi do jej realizowania. Ustawowe instrumentarium kontroli społecznej – instytucja zastrzeżeń – w praktyce w ogóle nie funkcjonuje. Dostęp do źródeł, na podstawie których organizacje pozarządowe i media mogą monitorować partyjne finanse, jest ograniczony. Wydaje się więc, że potrzebne są zmiany prawnych uregulowań w tym ważnym dla życia publicznego obszarze.

Jarosław Zbieranek

V. Funkcjonowanie systemu subwencji z budżetu państwa dla partii politycznych w praktyce. Wyniki badań

Wstęp

Badania, jakie zostały przeprowadzone w ramach projektu „Transparentność finansów partii politycznych”, stanowiły próbę zajrzenia „za kurtynę” działalności polskich partii politycznych. Zbadano mechanizmy zarządzania środkami finansowymi, jakie są przekazywane z tytułu subwencji budżetowej polskim partiom politycznym, oraz kwestie kontroli wydatkowania tych środków. Rozróżniono przy tym zagadnienia wchodzące z zakres sprawozdawczości (przygotowywanie informacji), kontroli dokonywanej przez organy państwa (relacje partii politycznych z Państwową Komisją Wyborczą i biegłymi rewidentami), a także kontroli społecznej. Nie było jednak intencją badaczy demaskowanie konkretnych nieprawidłowości – chodziło natomiast o możliwie dokładne odzwierciedlenie mechanizmów, jakie funkcjonują w partiach i wykazanie słabych punktów całego systemu.

Podstawę badania stanowiły wywiady swobodne, jakie zostały przeprowadzone z przedstawicielami partii politycznych. Rozmówcami były osoby odpowiedzialne za gospodarkę finansową – najczęściej skarbnicy lub zastępcy skarbników. Badaniem zostały objęte partie polityczne, które były uprawnione do pobierania subwencji w latach 2006 i 2007¹. Wywiady były anonimowe, dlatego w dalszej części tekstu są numerowane – od 1 do 7. Wywiady przeprowadzono także z biegłymi rewidentami, przedstawicielami organizacji pozarządowych i ekspertami. Odpowiedzi na ważne pytania uzyskano również

¹ Badaniem nie zostały objęte dwie partie: Prawo i Sprawiedliwość (odmowa) i Liga Polskich Rodzin (brak kontaktu).

z korespondencji z organami państwa – Centralnym Biurem Antykorupcyjnym, Najwyższą Izbą Kontroli i Urzędem Zamówień Publicznych. Przydatne informacje (wykorzystane także w poszczególnych wywiadach) przyniosła również wnikliwa analiza dokumentacji, jaka znajduje się w Państwowej Komisji Wyborczej (informacje, raporty biegłych rewidentów, inne dokumenty). Dodatkowym źródłem wiedzy były doniesienia medialne.

1. Zarządzanie środkami pochodzącymi z subwencji budżetowej w praktyce

Na wstępie należy zaznaczyć, że – zdaniem wszystkich badanych przedstawicieli partii politycznych – środki, jakie partie polityczne otrzymują z tytułu subwencji są środkami publicznymi.

1.1. Organy odpowiedzialne za prowadzenie gospodarki finansowej partii politycznych

1.1.1. Organy statutowe

Decyzje dotyczące wydatkowania środków finansowych w partiach politycznych podejmują organy partii politycznych wskazane w statucie. Przeważnie jest to zarząd partii politycznej. Dużą rolę w podejmowaniu decyzji odgrywa skarbnik partii politycznej – najczęściej, jeśli sam nie bierze udziału w podejmowaniu głosu, dysponuje poważnym głosem doradczym i „inicjującym”².

Co do zasady w bieżących działaniach nie stosuje się rozróżnienia na środki pochodzące z subwencji budżetowej, czy też z innych źródeł. Dlatego organy zapewniające obsługę zarządzania gospodarką finansową i procedury są takie same.

1.1.2. Obsługa gospodarki finansowej partii politycznej

W strukturze badanych partii politycznych można wyodrębnić zasadniczy podział na organy zajmujące się obsługą gospodarki finansowej na szczeblu centralnym i terenowym (lokalnym). Z reguły, najważniejszymi operacjami finansowymi podejmowanymi w partii politycznej zajmuje się struktura centralna. W większości badanych partii politycznych jest to zespół księgowo-rachunkowy składający się z trzech–czterech osób. Jedynie w największych partiach politycznych, które uzyskują najwięcej środków i obracają najwyższymi kwotami, zespół składa się z kilkunastu osób. Na czele stoi zwykle skarbnik

² Wywiad z przedstawicielem partii politycznej nr 2.

partii. Osoby w zespole są zatrudnione na podstawie umowy o pracę – na stałe, sporadycznie – w mniejszych partiach są to osoby zatrudnione na część etatu, na podstawie umów cywilnoprawnych, a nawet pracujące społecznie. W większości są to osoby z przygotowaniem zawodowym – księgowi, finansiści lub specjaliści z zakresu administracji. Zespół zapewnia fiskalną obsługę działalności partii i jej bieżących operacji. Prowadzi dokumentację. Poza tym realizuje m.in. zadania związane z obsługą kadrową i wynikającą ze stosunku pracy z etatowymi pracownikami partii.

W jednym badanym przypadku – sprawy gospodarki finansowej zostały powierzone przez skarbnika zewnętrznej firmie (biuro rachunkowe).

Bardzo ważną rolą pracowników zespołu jest współpraca z lokalnymi strukturami terenowymi partii politycznych. Warto zwrócić uwagę, że w niektórych partiach politycznych można wyróżnić centralistyczny model zarządzania wszystkimi środkami finansowymi. Jak to przedstawił jeden z rozmówców, wyjaśniając sytuację w swojej partii: *Kasa jest w naszej siedzibie, nie ma w terenie kas. Skarbnicy przywożą pieniądze do nas, nie ma w terenie subkont, wszystko odbywa się przez centralę*³. W większości partii politycznych, mimo zachowania hierarchii (konstrukcja „piramidy” decyzyjnej), struktury lokalne mają jednakże znacznie większą autonomię działań, również w kwestiach finansowych. W większości tych struktur są osoby odpowiedzialne za finanse (skarbnicy), choć o znacznie mniejszych kwalifikacjach i zaangażowaniu (działają najczęściej społecznie lub „przy okazji” innej działalności zawodowej). Co do zasady struktury lokalne mogą dysponować środkami, które pochodzą np. ze składek członkowskich z ich terenu. Dodatkowo w niektórych partiach na ich rzecz są przeznaczane „z centrali” środki, pochodzące z subwencji (w równej wysokości). Struktury lokalne mają również swój udział w przygotowywaniu sprawozdań i informacji – rozliczają się ze środków, jakimi operują na własnym terenie (w tym oczywiście – uzyskanych środków, pochodzących z subwencji z budżetu). Najczęściej są to rozliczenia na szczeblu największych jednostek organizacyjnych, np. Rad Wojewódzkich (w zależności od struktury).

Pomimo że partie polityczne obracają w roku budżetowym dość dużymi środkami finansowymi – w przeważającej większości badanych przypadków opierają się na własnych siłach. Sporadycznie wspomagają się firmami zewnętrznymi – biurami rachunkowymi. Nie współpracują natomiast z żadnymi doradcami z zakresu inwestycji, argumentując to zresztą najczęściej brakiem środków, które mogłyby być zainwestowane. Skarbnicy podkreślali, że nie są zainteresowani również np. kupnem obligacji.

Wszystkie badane partie polityczne korzystają natomiast z pomocy tzw. opiekuna klienta w banku, który obsługuje ich rachunek. Jest to raczej standar-

³ Wywiad z przedstawicielem partii politycznej nr 9.

dowa usługa dla podmiotów, które prowadzą konto i posiadają dość stabilne przepływy środków finansowych, na których koncie znajdują się dość duże fundusze. Z opiekunem konta są ustalane kwestie związane z bieżącymi sprawami dotyczącymi jego obsługi. W niektórych partiach są ustalane również kwestie inwestycji, choć w bardzo ograniczonym zakresie. Z wykorzystaniem środków (zwłaszcza pochodzących z wypłacanej ratalnie subwencji) znajdujących się na kontach bankowych zakłada się lokaty krótkoterminowe (najczęściej miesięczne), znacznie rzadziej – długoterminowe. Przynoszą one pewien, niewielki zysk – jak ujął to przedstawiciel jednej z badanych partii politycznej: *każda złotówka jest inwestowana w każdym czasie*⁴.

1.1.3. Szkolenia

Przeważająca większość badanych wskazała na potrzebę szkoleń i rozwijania umiejętności osób odpowiedzialnych w partii politycznej za obsługę gospodarki finansowej, wynikającą m.in. ze zmieniającego się stanu prawnego. Wskazywano, że bardzo ważne jest również rozwijanie współpracy między strukturą centralną a strukturami lokalnymi i jej ciągłe udoskonalanie.

Wszystkie badane partie polityczne organizują szkolenia wewnętrzne, na których skarbnik partii spotyka się zarówno z pracownikami „centrali”, jak i osobami odpowiadającymi za gospodarkę finansową w terenie. Spotkania takie odbywają się kilka razy w roku, oczywiście częściej w obliczu zbliżających się wyborów. Rzadko, na spotkania takie są zapraszani eksperci zewnętrzni – specjaliści z dziedziny finansów czy prawnicy. Niekiedy ma to związek ze współpracą z zewnętrznymi podmiotami, z którymi współpracuje partia polityczna (np. biurem rachunkowym). W ten sposób wykorzystuje się relacje z tymi podmiotami. Najczęstsza jednakże praktyka, to szkolenia własnymi siłami, bez udziału ekspertów z zewnątrz. Jak ujął to jeden z badanych: *Robimy szkolenia dla skarbników regionalnych, ale we własnym zakresie – czyli najpierw musimy się sami nauczyć i im to przedstawić*⁵. Podczas szkoleń wewnętrznych następuje wymiana informacji na temat nowych rozwiązań prawnych, aktów oraz procedur działania wewnątrz partii politycznej itp.

Przeważająca większość partii politycznych nie organizuje szkoleń dla osób odpowiadających za gospodarkę finansową *in gremio* – organizowanych przez podmioty zewnętrzne (np. firmy doradcze). Niektóre partie polityczne kierują jedynie swoich pracowników pojedynczo na komercyjne, ogólnodostępne szkolenia i kursy z dziedziny rachunkowości czy księgowości, organizowane przez różnorodne podmioty.

⁴ Wywiad z przedstawicielem partii politycznej nr 2.

⁵ Wywiad z przedstawicielem partii politycznej nr 5.

1.2. Procedury

1.2.1. Budżety/plany wydatków

Zdecydowana większość badanych partii politycznych realizuje swoje wydatki na podstawie budżetu przygotowanego przez skarbnika partii, a zaakceptowanego przez organy statutowe. Najczęściej budżety te są dokumentami dość szczegółowo ujmującymi wydatki – w licznych kategoriach, ujętych w płaszczyźnie poziomej. W niektórych partiach budżet obejmuje wydatki w ujęciu zbiorczym, całościowym – w innych istnieje również rozróżnienie na „centralę” i struktury terenowe (płaszczyzna pionowa). Co do zasady budżety są przyjmowane na rok kalendarzowy, na pierwszym posiedzeniu uprawnionego organu statutowego w styczniu. Niektórzy rozmówcy wskazywali jednakże na konieczność późniejszej rewizji budżetu – w zależności od decyzji PKW, która zapada w końcu lipca – o zatwierdzeniu, bądź odrzuceniu sprawozdań finansowych, z czym wiąże się oczywiście kwota subwencji, jaką ma do swojej dyspozycji partia. W jednej z badanych partii właśnie z tego powodu najprawdopodobniej najbliższy budżet zostanie przygotowany nie w ujęciu roku kalendarzowego, ale dwunastu miesięcy – w okresie sierpień–sierpień następnego roku.

Dość istotną kategorią w budżecie – obok kosztów stałych związanych z funkcjonowaniem biur itp., na którą zwracali uwagę rozmówcy – są wydatki związane z wyborami, jakie są planowane w nadchodzącym roku.

Należy wyraźnie podkreślić, że nie wszystkie partie polityczne działają na podstawie budżetu. Do braku takiego dokumentu przyznały się dość duże partie polityczne, które otrzymują poważne środki publiczne z tytułu subwencji (jak i dotacji). Obecnie wszelkie decyzje związane z operacjami finansowymi są podejmowane w tych partiach na bieżąco. Jak wskazali rozmówcy: *Planujemy raczej na bieżąco, bez żadnego dokumentu⁶; Planowanie do tej pory było działaniem ad hoc, zależnym od kwestii bieżących, ewentualnie od funduszy wyborczych⁷.*

W niektórych partiach politycznych – oprócz statutu i budżetu – obowiązują również instrukcje, okólniki i zarządzenia dotyczące zarządzania środkami finansowymi, które są wydawane przez skarbnika. Służą one przede wszystkim podnoszeniu poziomu dyscypliny i wprowadzeniu jednolitych zasad w zarządzaniu finansami w partii, ale również unormowaniu kwestii wydatków środków pochodzących z subwencji. Świetnym tego przykładem jest działanie skarbnika jednej z partii politycznych, który w swoim zarządzeniu zakazał pokrywania wydatków na napoje alkoholowe ze środków pochodzących z subwencji.

⁶ Wywiad z przedstawicielem partii politycznej nr 9.

⁷ Wywiad z przedstawicielem partii politycznej nr 2.

Większość partii politycznych stara się oszczędzać otrzymywane środki na cele związane przede wszystkim z kosztami przeprowadzenia wyborów. Jedna z partii politycznych postawiła sobie nawet za cel podniesienie stanu swoich oszczędności do takiego poziomu, aby wystarczyły one na w pełni samodzielne sfinansowanie parlamentarnej kampanii wyborczej, bez potrzeby zaciągania kredytów w banku. Oszczędzanie jest jednak „luksusem”, na który mogą sobie pozwolić nieliczni. Z reguły dość dużym wydatkiem jest obsługa zadłużenia z poprzednich kampanii wyborczych.

1.2.2. Zarządzanie Funduszem Eksperckim

Zgodnie z Ustawą o partiach politycznych – partie są zobligowane do przeznaczenia corocznie od 5 do 15% środków, jakie uzyskują z tytułu subwencji budżetowej, na Fundusz Ekspercki. *Środki finansowe zgromadzone w ramach Funduszu Eksperckiego mogą być wykorzystane na finansowanie ekspertyz prawnych, politologicznych, socjologicznych i społeczno-ekonomicznych oraz finansowanie działalności wydawniczo-edukacyjnej, związanych z działalnością statutową partii politycznej*⁸.

W zasadzie partie polityczne stosują się do dyspozycji ustawowej, przekazując – z nielicznymi wyjątkami – na Fundusz Ekspercki minimalną wymaganą kwotę (tabela 1).

Tabela 1. Środki pochodzące z subwencji – przekazane na Fundusz Ekspercki w 2007 roku

Nazwa partii	Kwota otrzymanej subwencji	Kwota przekazana na Fundusz Ekspercki	% kwoty przekazanej na Fundusz Ekspercki względem całości subwencji
PSL	8 396 348,74	419 842,45	5,000
LPR	9 427 806,70	542 098,87	5,745
SLD	12 676 961,28	475 386,06	3,750
PiS	24 022 897,00	900 859,00	3,750
PO	22 556 046,69	1 128 302,32	5,002
SDPL	4 975 085,40	107 388,13	2,158
Samoobrona RP	12 768 664,12	638 440,00	5,000

Źródło: Dane PKW.

Przez rozmówców – przedstawicieli partii politycznych – Fundusz Ekspercki jest oceniany różnie, sformułowali jego skrajnie odmienne oceny. Większość rozmówców oceniła negatywnie obowiązek tworzenia funduszu, jaki przewi-

⁸ Ustawa z 27 czerwca 1997 roku o partiach politycznych (DzU 1997, nr 604, poz. 98, artykuł 30 ust. 4).

duże ustawa, choć rozumie i podziela intencje ustawodawcy co do jego przeznaczenia. Jak ujął to jeden z badanych: *Fundusz Ekspercki jest niepotrzebnym ograniczeniem. Te partie polityczne, które chcą istnieć, powinny same z siebie tworzyć taki fundusz. Ustawowe ograniczenia nie są w tym przypadku potrzebne*⁹. Wskazywano na fakt, że środki te są *de facto* sztucznie blokowane, co zwłaszcza w małych partiach, o niewielkich przychodach, jest szczególnie kłopotliwe i utrudnia prowadzenie płynnej gospodarki finansowej. Niekiedy w sytuacji kryzysowej – partie sięgają po te środki, aby pokryć najpilniejsze wydatki bieżące, co jest oczywiście złamaniem ustawy. Paradoksalnie jednak – jeden z rozmówców wskazał na sytuację – że środki prawidłowo przekazane na Fundusz Ekspercki partii politycznej zostały zajęte przez komornika, co uniemożliwiło dokończenie rozpoczętych już analiz socjologicznych.

Większość rozmówców wskazywała na duże problemy w interpretowaniu wydatków, jakie mogą zostać poniesione z funduszu. Nie jest bowiem jasne, jakie konkretnie usługi i jakie działania kryją się za kategoriami wymienionymi w ustawie. Prowadzi to do działania dwojakiego rodzaju. Z obawy przed błędnym zakwalifikowaniem wydatku – niektórzy skarbnicy wydatkują środki bardzo ostrożnie, często świadomie nie wykorzystując w pełni (według swojej opinii) możliwości, jakie dają środki zgromadzone na funduszu. Starają się również radzić sobie, przenosząc ciężar bieżących wydatków na działalność analityczną – na kluby poselskie, a więc pośrednio Kancelarię Sejmu i Senatu, a działalność wydawniczą – na wydatki ze środków partii politycznych, innych niż z Funduszu Eksperckiego. W efekcie dość duże kwoty nie są wykorzystywane w danym roku sprawozdawczym i zostają „przeniesione” na kolejny rok (patrz tabela 2).

Tabela 2. Niewykorzystane kwoty przekazane na Fundusz Ekspercki w 2007 roku

Nazwa partii	Niewykorzystana kwota subwencji przekazanej na Fundusz Ekspercki
PSL	0,00
LPR	67 856,67
SLD	2 702 029,58
PiS	1 672 294,00
PO	896 879,79
SDPL	87 890,11
Samoobrona RP	320 956,66

Źródło: Dane PKW.

⁹ Wywiad z przedstawicielem partii politycznej nr 5.

Drugą metodą jest liberalne traktowanie postanowień ustawy i dość dowolne zaliczanie różnorodnych wydatków do Funduszu Eksperckiego.

Skutkiem niniejszej sytuacji – kiedy to w obu przypadkach istnieją problemy z zaklasyfikowaniem wydatków do odpowiedniej kategorii – są rozbieżności i dysproporcje widoczne w informacji finansowej składanej przez partie polityczne (tabela 3).

Dodatkowo, konieczność rozliczania środków pochodzących z subwencji, a przeznaczanych na Fundusz Ekspercki, stanowi również komplikację w bieżącym funkcjonowaniu partii politycznych i późniejszej sprawozdawczości: *Istnieją pewne problemy z klasyfikacją wydatków, pewien opór przed wpisywaniem pewnych wydatków do funduszu eksperckiego*¹⁰.

Jak potwierdziły rozmowy z biegłymi rewidentami – kwestie właściwej merytorycznej kategoryzacji usług nie są zbyt rygorystycznie sprawdzane. Kontrola właściwego zarządzania środkami z Funduszu Eksperckiego opiera się raczej na kontroli finansowo-rachunkowej umów. Jak ujął to jeden z badanych rewidentów: *Wtedy ja proszę, żeby to pokazali, czy rzeczywiście coś takiego zrobili. Niekoniecznie czytamy te wszystkie raporty, które oni wydają*¹¹. Niekiedy – na podstawie szcątkowej dokumentacji – na pewne nieprawidłowości w wydatkowaniu środków z funduszu napotykają pracownicy PKW.

Warto wspomnieć, że – zgodnie z postanowieniami Ustawy o partiach politycznych – zaniechanie przekazania na Fundusz Eksperckich 5% środków, jak również błędne zakwalifikowanie wydatków (oczywiście, jeżeli jest ono wykazane), nie stanowi podstaw do odrzucenia sprawozdania finansowego. Takie działanie skutkuje jedynie przyjęciem informacji ze wskazaniem uchybienia.

2. Partie polityczne a procedury kontrolne

2.1. Sprawozdawczość

Zgodnie z postanowieniami Ustawy o partiach politycznych, partie są zobowiązane do przedstawiania corocznych informacji z wydatkowania – interesujących nas w tym badaniu – środków pochodzących z subwencji do Państwowej Komisji Wyborczej. Zdaniem wszystkich badanych przedstawicieli partii politycznych, obowiązek składania takich informacji nie stanowi w żadnej mierze ingerencji w swobodę działalności partii politycznej. Jest on – ich zdaniem – w pełni uzasadniony, dotyczy bowiem środków publicznych. Co warte

¹⁰ Wywiad z przedstawicielem partii politycznej nr 2.

¹¹ Wywiad z biegłym rewidentem nr 1.

Tabela 3. Wydatki z Funduszu Ekspersckiego w 2007 roku

Nazwa partii	Kwota otrzymanej subwencji	Wysokość kwoty przekazanej na Fundusz Eksperscki	Wydatki z części subwencji, która została przekazana na Fundusz Eksperscki					Inne wydatki na cele statutowe*
			Ogółem	Ekspertyzy prawne, polityczne, socjologiczne i społeczno-ekonomiczne	Działalność wydawniczo-edukacyjna	Cele niezgodne z przeznaczeniem określonym w artykule 30 ust. 4 Ustawy z 27 czerwca 1997 r. o partiach politycznych	Niewykorzystana kwota subwencji przekazanej na Fundusz Eksperscki	
PSL	8 396 348,74	419 842,45	419 842,25	19 520,00	812 302,61	0,00	0,00	-
LPR	9 427 806,70	542 098,87	474 242,30	474 242,30	0,00	0,00	67 856,67	-
SLD	12 676 961,28	475 386,06	431 337,86	303 500,76	127 837,10	0,00	2 702 029,58	-
PiS	24 022 897,00	900 859,00	755 909,00	754 080,80	0,00	0,00	1 672 294,00	-
PO	22 556 046,69	1 128 302,32	231 422,53	81 088,00	150 414,53	0,00	896 879,79	-
SDPL	4 975 085,40	107 388,13	187 954,70	16 700,00	2 745,49	0,00	87 890,11	168 509,21
Samobrona RP	12 768 664,12	638 440,00	804 202,00	59 780,00	743 686,00	0,08	320 956,66	-

* Kategoria dodana samowolnie w dokumentacji złożonej przez partię SDPL.
Źródło: Dane PKW.

podkreślenia, zgodnie z deklaracjami kilku przedstawicieli partii politycznych – obowiązek sprawozdawczości dyscyplinuje ich do prowadzenia bardziej rzetelnej księgowości i wymaga również takiej samej od działaczy lokalnych.

2.1.1. Organy zaangażowane w przygotowanie corocznych informacji o wydatkach z subwencji

Co do zasady – w partiach politycznych przygotowaniem informacji o wydatkowanych środkach z subwencji zajmuje się skarbnik, któremu pomaga księgowy. Najczęściej jest to stały i sprawdzony zespół – osoby doświadczone i dobrze znające problematykę sprawozdawczości. W większości partii politycznych osoby te pracują przy przygotowywaniu informacji/sprawozdań co najmniej od kilku lat. Jak ujął to jeden z badanych: *Staramy się, aby pozostawały te same osoby, ponieważ jest to bardzo szczegółowe prawo i praktyka jest nieodzowna*¹². Z reguły rotacja w takim zespole jest więc niewielka, co pozwala na profesjonalizację. Warto podkreślić, że w większych partiach stosuje się politykę rozbudowywania zespołu przez włączanie do niego nowych osób. Sporadycznie w przygotowywanie sprawozdań/informacji jest włączany również zewnętrzny ekspert – prawnik lub księgowy. W kilku partiach o strukturze „piramidy”, w których środki z subwencji są przekazywane także do struktur lokalnych, w przygotowywanie sprawozdań włączeni zostają również skarbnicy organów terenowych partii. Przygotowywane przez nich sprawozdania są włączane do przygotowywanego przez zespół w „centrali” całościowego sprawozdania/informacji partii politycznej.

2.1.2. Formularze informacji

Formularz tzw. informacji finansowej, za pomocą którego partie rozliczają się z otrzymanej subwencji i poniesionych z niej wydatków jest określony Rozporządzeniem Ministra Finansów z 18 lutego 2003 roku¹³. Organizacje społeczne od wielu lat wskazują, że kategorie wydatków zawarte w informacjach są zbyt ogólne oraz ujęte w niejasny sposób, przez co nie jest możliwe sprawowanie społecznej kontroli w oczekiwanym wymiarze (tabela 4).

¹² Wywiad z przedstawicielem partii politycznej nr 2.

¹³ DzU 2003, nr 33, poz. 268.

Tabela 4. Wzór informacji finansowej o otrzymanej subwencji oraz o poniesionych z tej subwencji wydatkach

Wyszczególnienie	Kwota w zł
I. Kwota otrzymanej subwencji	
..... (numer subkonta rachunku bankowego partii politycznej, na którym gromadzone są środki finansowe pochodzące z subwencji)	
II. Wydatki poniesione z otrzymanej subwencji	
1. wysokość kwoty przekazanej na Fundusz Ekspertki	
2. wysokość kwoty przekazanej na Fundusz Wyborczy	
3. wydatki na cele statutowe (niezwiązane bezpośrednio z wyborami lub referendum), w tym w szczególności na:	
— wynagrodzenia oraz ubezpieczenia społeczne i inne świadczenia	
— zużycie materiałów i energii	
— usługi obce, w tym korzystanie ze środków masowego przekazu	
— podatki i opłaty	
— pozostałe cele	
4. suma spłaconych kredytów bankowych wraz z odsetkami	
5. wydatki poniesione niezgodnie z przeznaczeniem, określonym w art. 28 ust. 1 ustawy z dnia 27 czerwca 1997 r. o partiach politycznych	
III. Niewykorzystana kwota subwencji	
IV. Wydatki z części subwencji, która została przekazana na Fundusz Ekspertki	
..... (numer subkonta rachunku bankowego partii politycznej, na którym gromadzone są środki finansowe przekazane na Fundusz Ekspertki)	
1. ekspertyzy prawne, polityczne, socjologiczne i społeczno-ekonomiczne	
2. działalność wydawniczo-edukacyjna	
3. cele niezgodne z przeznaczeniem określonym w art. 30 ust. 4 ustawy z dnia 27 czerwca 1997 r. o partiach politycznych	
4. niewykorzystana kwota subwencji przekazanej na Fundusz Ekspertki	

Źródło: Rozporządzenie Ministra Finansów z 18 lutego 2003 roku w sprawie informacji finansowej o otrzymanej subwencji oraz o poniesionych z subwencji wydatkach (DzU 2003, nr 33, poz. 268).

Na podobne problemy zwracali uwagę przedstawiciele mediów. Należy w tym miejscu podkreślić, że do informacji – w zasadzie nie są składane przez partie polityczne żadne dodatkowe dokumenty. Oprócz sprawozdania z kontroli dokonanej przez biegłego rewidenta, zainteresowany obywatel nie ma więc w praktyce żadnej innej możliwości weryfikacji sum podanych w informacji. Tymczasem już porównanie kwot, jakie partie polityczne przeznaczają na poszczególne kategorie wydatków w informacji ujawnia duże dysproporcje. Pozwala to podejrzewać, że niekoniecznie musi to być odzwierciedlenie realnych różnic w wydatkach poszczególnych partii, ale może dochodzić co najmniej do nieporozumień przy zaliczaniu wydatków przez partyjnych skarb-

ników, które nie są korygowane przez kontrolę biegłego rewidenta. Z pewnością nie ułatwia to i tak dość ograniczonej możliwości kontroli społecznej.

Przedstawiciele partii politycznych pytani o stopień skomplikowania formularzy – w zasadzie zgodnie uznali je za jasne i klarowne. Rzadko wskazywano na problemy z zakwalifikowaniem wydatków do poszczególnych kategorii. Jeśli problemy się pojawiały, to kilka lat wcześniej – na początku działania systemu finansowania partii politycznych (wprowadzono go w 2001 roku). Co warte odnotowania – dość rzadko wskazywano, że wyjaśnienie kwestii wątpliwych było możliwe dzięki pomocy Państwowej Komisji Wyborczej. Z wypowiedzi można odnieść bowiem dość mocne wrażenie, że w partiach politycznych utarły się pewne wewnętrzne schematy, przyzwyczajenia co do umieszczania pewnych wydatków w poszczególnych kategoriach. Utwierdzał je i sankcjonował fakt przyjmowania w kolejnych latach informacji bez zastrzeżeń, a także kontroli dokonywanych przez biegłych rewidentów, w czasie których nie zgłaszali oni żadnych uwag. Jak określił to jeden z rozmówców: *Ten model, który został wypracowany, pewien tryb działań w przygotowywaniu sprawozdań i informacji działa. Jak na razie nie było większych wątpliwości ze strony rewidentów i PKW, co do klasyfikacji kosztów*¹⁴. Należy jednocześnie podkreślić, że schematy te są w poszczególnych partiach różne, co potwierdziły różne odpowiedzi na pytanie o konkretne wydatki umieszczane w przykładowej kategorii informacji finansowej „pozostałe cele”. Wydaje się, że właśnie w tym tkwi istota problemu i jedna z możliwych przyczyn dysproporcji w kategoriach wydatków poszczególnych partii politycznych.

Skoro system przygotowywania informacji działa sprawnie i nie powoduje większych problemów praktycznych – przedstawiciele partii politycznych konsekwentnie nie widzą również potrzeby zmiany formularza. Jedyne kilku z nich wskazało na możliwość zmian i uszczegółowienia niektórych kategorii, które – jak jednak przyznają – nie są nieodzowne. Podobnie sprawę widzą biegli rewidentzi – formularze nie sprawiają im bowiem problemów – uważają jednak, że: *Może za dużo [kategorii] by było – bo ostatecznie, jeśli jest to skontrolowane przez osoby niezależne – to nie ma potrzeby, aby to tak analitycznie przedstawiać*¹⁵.

2.2. Współpraca z Państwową Komisją Wyborczą

Wobec złożoności przepisów, regulujących kwestie finansowania partii politycznych, bardzo istotna dla właściwego funkcjonowania systemu i prawidłowej sprawozdawczości jest współpraca partii politycznych z organem kontrolnym – Państwową Komisją Wyborczą. Wszyscy badani byli zgodni –

¹⁴ Wywiad z przedstawicielem partii politycznej nr 2.

¹⁵ Wywiad z biegłym rewidentem nr 2.

dobrze ocenili dotychczasową współpracę z Zespołem Kontroli Finansowania Partii Politycznych i Kampanii Wyborczych Krajowego Biura Wyborczego. Cenią sobie zwłaszcza możliwość uzyskiwania szybko rzeczowej i wyczerpującej informacji. Wskazuje się na fachowość kadry i jej doświadczenie. Ponieważ – jak zostało wspomniane – w partiach politycznych pracują z reguły od lat te same osoby, więc i wzajemne relacje z PKW mają charakter długotrwały i ugruntowany.

Większość rozmówców uważa, że dobrym rozwiązaniem byłoby przygotowanie przez PKW podręcznika dla osób zarządzających finansami partii politycznych, przede wszystkim zawierającego wyjaśnienia przepisów budzących szczególne wątpliwości. Jego przygotowanie nie stanowiłoby większej trudności, mógłby on stanowić zbiór dotychczasowych wystąpień, wyjaśnień PKW i kilka dodatkowych kasusów, zwłaszcza ważnych rozstrzygnięć. Skarbnicy partii politycznych opierają się obecnie na własnych zasobach i doświadczeniu. Jak ujął to jeden z rozmówców: *To jest moja dotychczasowa korespondencja z PKW, która stanowi mój podręczny zbiór interpretacji, na którym ja bazuję. Ponieważ zajmuję się tymi sprawami od kilku lat, zauważyłem, że te informacje dopiero po jakimś czasie mają jakąś wartość całościową*¹⁶.

Zdania są podzielone, jeśli chodzi o szkolenia z zakresu przygotowania informacji. Zdecydowana większość badanych uważa jednakże, że nie są one niezbędne wobec stosunkowo łatwej dostępności do urzędników PKW.

2.3. Biegli rewidentzi

Informacje o wydatkowaniu środków pochodzących z subwencji są zgodnie z Ustawą o partiach politycznych poddawane kontroli niezależnych biegłych rewidentów. Dopiero wraz z ich raportem i opinią trafiają do Państwowej Komisji Wyborczej, która podejmuje decyzję o przyjęciu, przyjęciu z uchybieniami bądź odrzuceniu informacji. Biegli zostają losowo wybrani przez PKW, spośród listy biegłych rewidentów dostarczonej przez Izbę Biegłych Rewidentów.

W przypadku rozliczania subwencji, jakie otrzymują partie polityczne, należy wyraźnie podkreślić bardzo ważną rolę, jaką – w systemie kontroli finansowania partii politycznych z budżetu państwa – odgrywa badanie biegłego rewidenta. Ustawodawca zdecydował, że Państwowa Komisja Wyborcza co do zasady nie kontroluje już pod względem rachunkowo-księgowym, a tym bardziej merytorycznym, wydatków, które są wykazane w informacji. Nie przewidziano w związku z tym obowiązku przekazywania do PKW wraz z informacją dokumentacji związanej z wydatkami. Komisja w swojej decyzji powinna opierać się głównie właśnie na ustaleniach zawartych w raporcie, przy-

¹⁶ Wywiad z przedstawicielem partii politycznej nr 2.

gotowanym przez biegłego rewidenta. Jest on bowiem *de facto* jedynym podmiotem, który ma prawo wglądu do całości dokumentacji finansowej partii politycznej, związanej z wydatkowaniem środków pochodzących z subwencji.

W ostatnich latach zgłaszane są jednakże, głównie przez organizacje społecznie, zastrzeżenia do takiej procedury¹⁷. Wskazuje się, że powierzenie kontroli wielomilionowych kwot w zasadzie jednemu podmiotowi jest bardzo ryzykowne. W dodatku, nie zawsze biegli rewidenci dysponują odpowiednim przygotowaniem merytorycznym i wykonują pracę z należytą starannością. Wymieniane są przykłady niedociągnięć merytorycznych, a nawet podstawowych błędów rachunkowych w przedstawianych raportach i opiniach, co przy braku kompleksowej weryfikacji poczynionych przez nich ustaleń może budzić niepokój.

Wątpliwości, co do rzetelności pracy biegłych rewidentów, zdaje się podzielać sama Państwowa Komisja Wyborcza. Mimo wspomnianego już braku całości dokumentacji, związanej z wydatkowaniem środków pochodzących z subwencji, w posiadaniu komisji znajdują się wyciągi z kont bankowych, składane przez partie wraz ze sprawozdaniem (w tym również z konta, na którym gromadzone są środki pochodzące z subwencji). Tym samym Komisja dysponuje (w związku z innym badaniem i z innego tytułu prawnego) szcątkowymi danymi, które są jednak używane do badania przekazywanych przez partie informacji oraz raportów biegłych rewidentów. Wyciągi bankowe mają odmienną strukturę (zależną od standardów banku, w którym jest prowadzony rachunek partii politycznej), dlatego też mogą stanowić źródło informacji o zróżnicowanej wartości. Należy jednak podkreślić, że nawet te ograniczone w swoim zakresie działania, przynoszą skutek i umożliwiają odkrycie przez Państwową Komisję Wyborczą błędów bądź nieprawidłowości w informacjach partii politycznych, które nie zostały wskazane w raporcie biegłego rewidenta, prowadząc do bardzo poważnych rozstrzygnięć – z odrzuceniem informacji włącznie (jak miało to miejsce w odniesieniu do informacji partii Samoobrona w 2008 roku).

Biegli rewidenci swoje działania opierają na Ustawie o partiach politycznych, a zwłaszcza na jej rozdziale 4: „Finanse i finansowanie partii politycznych”. Następnym aktem prawnym jest Ustawa o rachunkowości, której przepisów biegli rewidenci są zobowiązani przestrzegać. W zakresie kontroli obowiązuje także Rozporządzenie Ministra Finansów z 23 stycznia 2003 roku w sprawie zasad prowadzenia rachunkowości przez partię polityczną¹⁸). Dodatkowo wytycznymi ogólnymi są normy wykonywania zawodu biegłego rewidenta, które muszą być przestrzegane przy każdym takim badaniu.

¹⁷ Rozmowa z przedstawicielem organizacji pozarządowej nr 1.

¹⁸ DzU 2003, nr 11, poz. 118.

Biegli rewidenci przed przystąpieniem do badania otrzymują ze strony PKW wytyczne, określające jego zakres. Zdaniem rewidentów, są one wyczerpujące, nie potrzebują zatem dodatkowych szkoleń czy też kursów, które dotyczyłyby tego badania. Współpraca z Państwową Komisją Wyborczą i jej pracownikami jest w okresie działań rewidentów w miarę możliwości stała – zawsze istnieje więc możliwość uzyskania dodatkowych informacji.

Badanie dokumentacji co do zasady trwa około tygodnia i jest wykonywane w siedzibie partii politycznej. Raczej sporadycznie zdarza się badać dokumentację (część dokumentacji) w innym miejscu. Przy kontroli pracuje zwykle kilkuosobowy zespół. Biegli rewidenci dokonują jej w pełni samodzielnie – nie korzystają z pomocy innych organów państwa (takich jak np. NIK czy Urząd Skarbowy).

W kontroli pomocni są odpowiedzialni za kwestie obsługi księgowej pracownicy partii politycznych. Biegli, z którymi przeprowadzono wywiady, dobrze ocenili tę współpracę. Deklarowali również, że nie wywierano na nich żadnych wpływów czy nacisków.

W trakcie kontroli, biegli rewidenci kontrolują księgi rachunkowe oraz umowy, faktury i rachunki. Ustalają czy kwoty przedstawione przez partie polityczne w informacji są właściwe. Część dokumentacji jest kopiowana, a kopie są przechowywane przez okres pięciu lat przez biegłych rewidentów.

Ze swojego działania biegły rewident przygotowuje raport i opinię, które przedstawia Państwowej Komisji Wyborczej. Niekiedy – na wyraźne życzenie PKW – dokument jest jeszcze modyfikowany – najczęściej chodzi o zawarcie w nim dodatkowych informacji. Sporadycznie, PKW wskazuje na niejasności i potrzebę uszczegółowienia ustaleń. Zdarzają się również przypadki wskazania przez PKW błędów w raporcie biegłych rewidentów.

Badani przedstawiciele partii politycznych uważają, że współpraca z biegłymi rewidentami układa się co do zasady poprawnie. Zgodnie jednak zwracają uwagę na duże zróżnicowanie zarówno przygotowania merytorycznego, jak i zaangażowania biegłych rewidentów.

Biegli rewidenci dobrze przygotowani merytorycznie są też dobrze przyjmowani przez pracowników partii politycznych. Każda kontrola jest bowiem okazją do uzyskania nowych informacji i doszkolenia się. Niektórzy (choć nie wszyscy) rewidenci rzeczywiście wykorzystują nadarżającą się okazję do podzielenia się swoją wiedzą (jak nazwał to jeden z rewidentów – wykonują wówczas „instruktaż”).

W partiach politycznych docenia się także pomoc, jaką może stanowić obecność biegłego rewidenta: *Audytora dobry wypatrzy pomyłkowo zaksięgowaną sumę [zamieszczoną] nie w tej kategorii. Nie chodzi tutaj o świadomie popełniony błąd, lecz wynika ze zwykłej omyłki. Audytor powinien powiedzieć: przepraszam, ale powinniście to poprawić. Jest to uwaga, która nie pociąga za*

*sobą skutków finansowych, natomiast dostosowuje rzeczywiste koszty do wymogów ustawy. I dobry audytor takie pomyłki powinien wychwycić, co dla mnie jest nieocenioną pomocą, bo przecież nie jest moją intencją oszukać, tylko zaksięgować tak, żeby PKW osiągnęła cele, którymi dla mnie jest: po pierwsze, prawidłowość wydatku, po drugie, porównywalność partii pod względem swych wydatków, żeby można było przekazać analizy dalej*¹⁹.

Warto zauważyć, że niekiedy partie polityczne korzystają z usług biegłych rewidentów również po przeprowadzeniu kontroli, zlecając im działania szkoleniowe i konsultacyjne.

Obok dobrze przygotowanych osób – znajdują się jednak również biegli rewidenci, którzy nie mają podstawowej wiedzy na temat badania, jakiego się podejmują. Powoduje to spore komplikacje – także techniczne w funkcjonowaniu struktur partii – ponieważ wymaga dodatkowego, specjalnego zaangażowania pracowników. Nie zawsze jednak wykazywali się oni zaangażowaniem, jak zaznaczył to jeden z rozmówców: *Mieliśmy jednego, czy dwóch audytorów, który tak naprawdę podpisywał wszystko, co mu podawaliśmy i nie nie sprawdzał. Po co mi taki audytor?*²⁰.

Jeden z rozmówców przedstawił swoje uzasadnienie związane ze zróżnicowanym zaangażowaniem różnych biegłych rewidentów. Opierając się na wieloletnim doświadczeniu wskazał na istniejącą zależność – znacznie bardziej zaangażowani są biegli rewidenci, którzy kontrolują sprawozdania wyborcze, co wynika z faktu, że ich ustalenia podlegają później weryfikacji przez PKW na podstawie dokumentacji. Natomiast informacje nie podlegają takiej weryfikacji, ponieważ biegły rewident jest w zasadzie jedyną instancją kompleksowo kontrolującą wydatki partii politycznej pokrywane ze środków subwencyjnych.

Wszyscy rozmówcy dość sceptycznie przyjęli pomysł umieszczenia w strukturze PKW zespołu własnych biegłych rewidentów jako remedium na ich brak przygotowania merytorycznego. Jak ujął to jeden z rozmówców (biegły rewident): *Własny kontroler zawsze podlega tym samym ośrodkom dyspozycyjnym i trudno mówić w takim przypadku o niezależności. A w przypadku, kiedy kontrolerem jest biegły rewident, to jest on niezależny, ponieważ nie ma nic wspólnego z tą partią, nie podlega żadnym naciskom, bo nie ma podstaw do tego, takich okoliczności. Dlatego, ja uważam, że powinno być to badane przez niezależnych biegłych rewidentów*²¹. Obok tej argumentacji – wskazuje się również na szeroki dostęp do dokumentacji, jaki uzyskuje się co roku od różnych rewidentów.

¹⁹ Wywiad z przedstawicielem partii politycznej nr 5.

²⁰ Wywiad z przedstawicielem partii politycznej nr 8.

²¹ Wywiad z biegłym rewidentem nr 2.

Obecny system budzi zastrzeżenia i obawy organizacji pozarządowych, a także ekspertów, bowiem kontrola, która *de facto* znajduje się jedynie w rękach biegłych rewidentów, jest niewystarczająca. Wydaje się, że potwierdzeniem obaw jest wypowiedź jednego z biegłych rewidentów: *Natomiast czy nasza kontrola nad tym wszystkim jest wystarczająca? My badamy dokumenty, nie zajmujemy się żadnymi postępowaniami, tudzież pracami typu śledczo-prokuratorskiego. W wyjątkowych przypadkach możemy wskazać na takie miejsca, ale nie jesteśmy w stanie powiedzieć, czy ten dokument jest prawdziwy, czy ktoś go sobie wydrukował przed chwilą. Takiej rzeczy nie jesteśmy w stanie określić*²².

2.4. Mechanizm zgłaszania zastrzeżeń

Ustawa o partiach politycznych przewiduje procedurę zgłaszania zastrzeżeń do sprawozdań i informacji, jakie są dostarczane do Państwowej Komisji Wyborczej przez partie polityczne. Prawo do składania takich zastrzeżeń do PKW mają organizacje społeczne i partie polityczne. Badani przedstawiciele partii politycznych, a więc podmiotów, które obok organizacji społecznych są uprawnione do składania zastrzeżeń – wiedzą o takiej możliwości. Mimo tego, jak dotąd żadna z partii politycznych nie złożyła do PKW zastrzeżeń wobec informacji innych podmiotów. Motywy braku zainteresowania tym mechanizmem są różne. Część przedstawicieli partii politycznych uważa, że skoro są uprawnione organy i organizacje, które zajmują się kontrolą sprawozdań i informacji – oni sami nie muszą już podejmować żadnych działań. Niekiedy uzasadniają bierność swoją „solidarnością zawodową”: *Z całym szacunkiem dla pracy kolegów w innych partiach i jeśli im się noga powinie, to użalam się nad ich losem. [...] Rozumiem ich ciężką sytuację*²³. Wskazuje się również na brak uzasadnienia i dowodów stanowiących podstawę do składania takich zastrzeżeń. Bardzo ważna jest wypowiedź jednego ze skarbników partyjnych: *Nie korzystamy z takiej możliwości, ponieważ nie mamy podstaw, żeby ją składać. Do informacji, która jest wysyłana do PKW, a do której mamy dostęp, nie są załączane dokumenty, przez co można mieć jedynie zastrzeżenia co do formularza, który jest bardzo ogólny. Nigdy więc nie rozważaliśmy sformułowania takich zastrzeżeń*²⁴.

Dość problematyczna jest natomiast kwestia czasu niezbędnego na przygotowanie zastrzeżeń wobec informacji partii politycznych i przesłanie ich do PKW. Warto przypomnieć, że w odróżnieniu np. od sprawozdań komitetów z kampanii wyborczej – zainteresowane wydatkowaniem środków pocho-

²² Wywiad z biegłym rewidentem nr 1.

²³ Wywiad z przedstawicielem partii politycznej nr 4.

²⁴ Wywiad z przedstawicielem partii politycznej nr 5.

dzących z subwencji podmioty nie mają dostępu do dokumentacji (umowy, faktury itp.), ponieważ taka po prostu nie jest składana wraz z informacją do PKW. W efekcie, w swoich zastrzeżeniach mogą więc w zasadzie odwoływać się jedynie do formularza i opinii biegłych rewidentów. Wydaje się więc, że – w odniesieniu do zastrzeżeń składanych wobec informacji – okres ten jest paradoksalnie wystarczający, ale funkcja kontrolna jest wysoce problematyczna²⁵.

2.5. Partie polityczne a kontrola społeczna

Pomimo zgodnego uznania środków pochodzących z subwencji za środki publiczne, kwestia dostępu do dokumentacji związanej z ich wydatkowaniem jest traktowana różnie.

Podmioty, jakie mogłyby badać dokumentację są traktowane nierównomierne. O ile na ogół pozytywnie odnoszono się do udzielania informacji organizjom społecznym czy też dziennikarzom (często powołującym się na prawo prasowe), o tyle indywidualnym obywatelom z reguły takich informacji się odmawia. Jak to określił jeden z badanych: *Nie mogę sobie wyobrazić, że jakiś szary Kowalski przyjdzie do nas zamieszać w naszych rachunkach*²⁶. Rozmówcy wskazują również na potencjalne problemy techniczne (organizacyjne) związane z udostępnianiem dokumentacji wszystkim zgłaszającym się obywatelom.

Większość rozmówców podkreślała jednak brak jasnych i jednoznacznych uregulowań tej kwestii. Według części badanych sprawy te reguluje kodeks spółek handlowych, inni wskazywali na Ustawę o ochronie danych osobowych. Należy podkreślić, że badani nie odnosili się do obowiązku udostępniania informacji publicznej, nałożonego na partie polityczne zgodnie z Ustawą o dostępie do informacji publicznej. Obecnie udostępnianie danych ma charakter całkowicie uznaniowy. Jak powiedział jeden ze skarbników partyjnych: *Uważam, że powinien stanowić swoisty filtr, za pośrednictwem którego osoby zainteresowane mogłyby mieć możliwość uzyskania danych informacji. I to ja decyduję o tym, które z informacji mogą uzyskać. Ja jestem pełen dobrej woli*²⁷.

Przeprowadzone w ramach projektu badania pozwoliły na uzyskanie istotnych informacji na dwóch płaszczyznach. Po pierwsze – umożliwiły przedsta-

²⁵ Warto wspomnieć, że terminy na przygotowanie zastrzeżeń są różne w poszczególnych ustawach wyborczych, jednak we wszystkich przypadkach są zdecydowanie za krótkie.

²⁶ Wywiad z przedstawicielem partii politycznej nr 5.

²⁷ Wywiad z przedstawicielem partii politycznej nr 2.

wienie kulisów mechanizmów zarządzania i sprawozdawczości (kontroli) w dniesieniu do środków pochodzących z subwencji budżetowych w partiach politycznych. Zebrany materiał pozwala na wskazanie „słabych punktów” w systemie, sformułowanie rekomendacji, ale również stanowi cenne źródło wiedzy dla zainteresowanych obywateli.

Po drugie – fakt, że badanie zostało z powodzeniem przeprowadzone, a przedstawiciele większości partii politycznych (pobierających subwencję) wzięli w nim czynny udział świadczy o tym, jak działacze partyjni podchodzą do zasady jawności odnoszącej się do środków publicznych.

Jarosław Zbieranek

VI. Wnioski i rekomendacje

W świetle badań można stwierdzić, że zasada jawności finansów partii politycznych obecnie nie funkcjonuje w zadowalającym stopniu.

Zarówno państwowa, jak i społeczna kontrola sposobów wykorzystania przez partie polityczne środków pochodzących z subwencji budżetowych nie jest efektywna. Obywatele nie uzyskują na ten temat wyczerpujących informacji. Prowadzić to może do poczucia braku odpowiedzialności za środki publiczne, a w efekcie – do występowania patologii i wykształcenia się złych praktyk, których nie będzie w stanie odkryć oparta na niedoskonałych narzędziach prawnych kontrola biegłych rewidentów.

Należy bardzo wyraźnie zaznaczyć, że celem badań nie było opracowanie rekomendacji natury politycznej – tym samym nie będą rozpatrywane postulaty zmniejszenia kwot subwencji, bądź też zupełnego zlikwidowania systemu finansowania partii politycznych w Polsce z budżetu państwa. Celem projektu było natomiast wskazanie „słabych punktów” funkcjonującego obecnie systemu i zaproponowanie rozwiązań, które pozwolą znacznie lepiej wypełniać zasadę przejrzystości finansów partii politycznych. Dotyczy to zwłaszcza środków, które pochodzą z subwencji budżetowej.

Konieczne jest podjęcie szeregu działań, które będą obejmować zarówno zmianę Ustawy o partiach politycznych, aktów podstawowych (rozporządzeń), bądź też powinny opierać się na przygotowaniu wyjaśnień, opinii wydawanych przez Państwową Komisję Wyborczą.

1. Jawność i kontrola sprawowana przez organy państwa

Nadzór nad finansowaniem partii politycznych w Polsce, w którym główną rolę odgrywa Państwowa Komisja Wyborcza – apolityczny organ, składający się z niezależnych sędziów – jest rozwiązaniem właściwym.

Ustawodawca nie był jednakże konsekwentny i nie przewidział dla Państwowej Komisji Wyborczej skutecznych narzędzi dla jego wykonywania.

Należy zatem przebudować system nadzoru i wprowadzić zmiany, które umożliwią efektywną kontrolę wydatkowania przez partie polityczne środków pochodzących z budżetu państwa.

Postuluje się:

- Uszczegółowienie formularzy „informacji o otrzymanej subwencji oraz o ponoszonych z subwencji wydatkach”, jakie składają corocznie partie polityczne uprawnione do uzyskiwania subwencji z budżetu państwa – dodanie nowych kategorii i podkategorii, a także jasne i możliwie niebudzące kontrowersji wskazanie, jakie wydatki można zakwalifikować do danej kategorii (podkategorii).

Za zmianą tą przemawiają dwa zasadnicze argumenty:

- zwiększenie przejrzystości wydatkowania środków pochodzących z subwencji z budżetu państwa.

Obecnie wielomilionowe wydatki partii politycznych są ujęte w bardzo niejasnych, ogólnych kategoriach formularza informacji. Są one publikowane w „Monitorze Polskim”, co – w zamierzeniu – miało gwarantować przejrzystość finansów partii politycznych. Rozwiązanie to jest jednak w obecnym kształcie niewystarczające;

- uporządkowanie gospodarki finansowej w partiach politycznych.

Klasyfikowanie wydatków jest dość swobodne i raczej dowolne, o czym świadczą m.in. duże dysproporcje w poszczególnych kategoriach wydatków. Jednocześnie skarbnicy niektórych partii politycznych mają znaczne trudności z zakwalifikowaniem części wydatków do Funduszu Eksperymentalnego, co powoduje w praktyce unikanie wydatkowania z funduszu i przenoszenie wydatków na działalność analityczną – na Kancelarię Sejmu, Senatu (za pośrednictwem Klubów Parlamentarnych).

- Nałożenie na partie polityczne obowiązku przekazywania do PKW wraz z informacją całości dokumentacji, związanej z wydatkami poniesionymi z subwencji oraz rozszerzenie kompetencji PKW do jej badania.

Przekazanie pełni kontroli nad dokumentacją partii politycznych, związaną ze środkami pochodzącymi z subwencji, wyłącznie biegłym rewidentom, jest

rozwiązaniem błędnym, które nie zapewnia gwarancji w pełni rzetelnego ich rozliczania. Dlatego proponuje się rozszerzenie kompetencji PKW i umożliwienie również pracownikom Krajowego Biura Wyborczego kontroli dokumentacji. Proponowana procedura jest analogiczna do istniejących już m.in. przy rozliczaniu sprawozdań komitetów wyborczych.

Państwowa Komisja Wyborcza wydaje się stać na podobnym stanowisku, starając się sprawować, choć w ograniczonym zakresie, funkcję kontrolną wobec wydatków partii politycznych z subwencji otrzymanej z budżetu państwa. Świadczy o tym m.in. wykorzystywanie przez PKW do próby weryfikacji informacji finansowych i ustaleń biegłych rewidentów wszystkich możliwości, jakie istnieją w obecnym stanie prawnym (np. analizy wydruków z kont bankowych, jakie Komisja otrzymuje od partii politycznych w związku z badaniem innych sprawozdań).

Ważne jest również dokładne wskazanie katalogu dokumentów, które muszą być złożone wraz z informacją, aby umożliwić jej pełną weryfikację.

Aby ułatwić kwestie organizacyjne – związane z dostarczeniem dokumentacji przez partie do PKW (kopiowanie dokumentacji, potwierdzanie za zgodność) – proponuje się przyjęcie zasady, że oryginały dokumentów finansowych będą przekazywane do Państwowej Komisji Wyborczej jedynie na okres badania sprawozdania, a po podjęciu decyzji przez PKW, zostaną zwrócone do partii.

Proponuje się utrzymać także dotychczasowy mechanizm badania dokumentacji przez biegłych rewidentów, wprowadzając usprawnienia ich współpracy z PKW i rozwiązania zwiększające efektywność kontroli rewidentów (np. bardzo dokładne wytyczne ze strony PKW).

- Nałożenie ustawowego obowiązku współpracy organów państwowych z Państwową Komisją Wyborczą.

Wprowadzenie takiego obowiązku w poważny sposób ułatwi działania kontrolne PKW i usankcjonuje korzystanie z pomocy, np. urzędów skarbowych. Obecnie organy te odmawiają współpracy, wskazując na niewystarczające podstawy prawne do jej podjęcia (lub ich brak).

Należy również wskazać na możliwość zawierania umów o współpracy pomiędzy PKW a innymi organami państwa (wzorem np. Stanów Zjednoczonych).

Bardzo ważne jest także możliwie jasne określenie kompetencji, jakie posiada Najwyższa Izba Kontroli w zakresie nadzoru nad środkami pochodzącymi z subwencji z budżetu państwa oraz zakresu ewentualnej współpracy NIK-u z PKW.

- Rozszerzenie możliwości zasięgnięcia przez Państwową Komisję Wyborczą opinii niezależnych ekspertów, odnośnie do merytorycznych kwestii

związanych z budzącymi zastrzeżenia wydatkami partii politycznych pochodzących ze środków z subwencji.

Wyniki badań uwypuklają potrzebę wprowadzenia – obok kontroli o charakterze finansowo-rachunkowym umów zawieranych przez partie polityczne – również kontroli merytorycznej umów/zleceń, które budzą zastrzeżenia organów przeprowadzających kontrolę. Może to być np. opinia niezależnego eksperta – czy dany wydatek może być zakwalifikowany np. do Funduszu Eksperckiego, czy już powinien być rozliczany jako np. wydatek związany z kampanią wyborczą.

- Wydłużenie czasu kontroli „informacji” przez Państwową Komisję Wyborczą. Szytywne terminy na dokonanie kontroli, przewidziane obecnie w ustawie należy uelastyczyć. W określonych przypadkach mogą one bowiem utrudniać rzetelną kontrolę „informacji” i załączonej do niej dokumentacji (skomplikowane sprawy, w których konieczna jest pomoc organów, ekspertyzy, opinie prawne). Możliwość przedłużania czasu kontroli powinna zostać jednocześnie ograniczona terminami maksymalnymi, których nie można przekraczać.
- Uregulowanie kwestii związanych z Funduszem Eksperckim. Oprócz wyjaśnienia, jakie dokładnie zlecenia/umowy mogą być klasyfikowane do wydatków z Funduszu Eksperckiego (o czym jest mowa na początku punktu 1), konieczne jest wprowadzenie następujących zmian:
 - zakaz zlecania ekspertyz i analiz członkom partii politycznych i członkom ich rodzin. Autorami ekspertyz nie mogą być członkowie i pracownicy partii politycznych oraz ich małżonkowie i dzieci, co – jak pokazuje praktyka – obecnie ma miejsce;
 - wprowadzenie sankcji za częste w praktyce, uporczywe niewykorzystywanie środków z Funduszu Eksperckiego, a wykonywanie w zamian ekspertyz obciążających budżety Kancelarii Sejmu i Senatu (przez Klub Poselski);
 - warto rozważyć również wprowadzenie bardziej dotkliwej sankcji za nieprzekazywanie na rzecz funduszu nawet minimalnych środków (a więc 5% kwoty subwencji).
- Przygotowanie przez PKW podręcznika dla przedstawicieli partii politycznych. Podręcznik taki – zawierający m.in. wytyczne odnośnie do przygotowania sprawozdawczości – będzie stanowić znaczne ułatwienie dla skarbników partyjnych i umożliwi właściwe przygotowanie przez nich sprawozdań i informacji.

- Znaczne wzmocnienie instytucjonalne i finansowe Państwowej Komisji Wyborczej.

Nowe kompetencje i obowiązki powinny oznaczać również dodatkowe środki i rozbudowę istniejącego zespołu ekspertów Krajowego Biura Wyborczego.

2. Jawność i kontrola społeczna

Zaproponowane powyżej zmiany w zakresie nadzoru i kontroli sprawowanej przez organy państwowe, zwłaszcza Państwowej Komisji Wyborczej, zdecydowanie wpłyną na ułatwienie sprawowania społecznej kontroli, zapewniając m.in. swobodny dostęp do dokumentacji (która będzie składana przez partie polityczne w PKW), tak jak to ma miejsce obecnie, np. w odniesieniu do dokumentacji związanej z prezydencką kampanią wyborczą). Warto jednakże zaproponować kilka propozycji usprawniających w bezpośredni sposób kontrolę społeczną sprawowaną przez media i organizacje społeczne.

Postuluje się:

- Uregulowanie kwestii dostępu do dokumentacji partii politycznych dotyczącej wydatkowania środków pochodzących z subwencji.

Obecnie dostęp do dokumentacji, znajdującej się w siedzibach partii politycznych, związanej z operacjami finansowanymi ze środków pochodzących z subwencji, jest bardzo utrudniony. Z reguły obowiązuje zasada pełnej uznaniowości działaczy partyjnych w odniesieniu do podmiotów i zakresu, w jakim można się zapoznać z takimi dokumentami. Niezbędne jest dokładne uregulowanie tej kwestii i stworzenie jasnych procedur udostępniania dokumentacji – ze szczególnym uwzględnieniem Ustawy o dostępie do informacji publicznej. Nieodzowne wydaje się przygotowanie szczegółowej interpretacji obecnie istniejących instrumentów prawnych i jej upowszechnienie, zarówno wśród działaczy partyjnych, jak i zainteresowanych obywateli.

Warto zauważyć, że zgodnie z postulatami przedstawionymi w części pierwszej, całość dokumentacji składanej wraz z informacją będzie dostępna dla zainteresowanych podmiotów w Państwowej Komisji Wyborczej.

- Uregulowanie instytucji zastrzeżeń.

Przewidywana przez Ustawę o partiach politycznych instytucja zastrzeżeń – formułowanych przez organizacje społeczne i partie polityczne do informacji, jaką składają inne partie polityczne – jest wysoce nieskuteczna. Ustawodawca nie przewidział bowiem skutecznych narzędzi umożliwiających rzetel-

ne przygotowanie zastrzeżenia (np. dostępu do dokumentacji). Pierwszym krokiem do właściwego funkcjonowania instytucji zastrzeżeń jest wprowadzenie postulowanej w części pierwszej zmiany, zgodnie z którą partie polityczne, oprócz informacji, będą przekazywać do Państwowej Komisji Wyborczej również dokumentację finansową (do której dostęp będą miały m.in. organizacje społeczne). Ale, aby instytucja zastrzeżeń zaczęła funkcjonować niezbędne jest wprowadzenie wielu innych zmian:

- usunięcie zapisu, iż zastrzeżenia mogą składać jedynie organizacje społeczne, które mają w statucie zapis dotyczący działalności na rzecz kontroli finansów partii politycznych;
 - wydłużenie terminu na złożenie zastrzeżenia – obecny termin jest zbyt krótki, co uniemożliwia rzetelne jego przygotowanie;
 - wskazanie, jaki rzeczywisty wpływ na system kontroli finansów partii politycznych przez organy państwa może mieć złożenie zastrzeżenia. Być może warto wprowadzić mechanizm wznowienia postępowania jeszcze pół roku po przyjęciu informacji, jeśli zastrzeżenie dostarczy informacji, które mogą stanowić podstawę do jej odrzucenia;
 - wprowadzenie dodatkowych procedur w sytuacji braku odpowiedzi na zastrzeżenia ze strony PKW w określonym ustawą terminie.
- Wprowadzenie ustawowego obowiązku publikowania informacji o wydatkach partii politycznych w Internecie.

Proponuje się, aby partie polityczne miały obowiązek zamieszczania na swoich stronach internetowych sprawozdań i informacji, które są składane w PKW, wraz z przyjętymi uchwałami ich dotyczącymi.

Partie powinny również zamieszczać na stronie internetowej plany wydatków na najbliższy rok (budżety), dotyczące poszczególnych kategorii wydatków (np. wydatki na Fundusz Eksperycki, Fundusz Wyborczy itp.). Warto zastanowić się również nad obowiązkiem publikacji informacji cząstkowych – o wydatkach poniesionych z subwencji w czasie pierwszych sześciu miesięcy roku.

Postulaty te wykorzystują ogólnodostępne medium, jakim jest Internet, co pozwoli zwiększyć jawność wydatkowania środków (w tym środków publicznych) przez partie polityczne. Przyczyni się też do efektywniejszej kontroli społecznej. Dodatkowo – rozwiązanie to wpłynie na zdyscyplinowanie gospodarki finansowej partii politycznych, pozwalając na efektywniejsze zarządzanie środkami publicznymi. Sytuacja, gdy duże partie polityczne otrzymują coroczną wielomilionową subwencję – a nie działają na podstawie żadnego planu/budżetu – może budzić obawy.

Przedstawione powyżej rekomendacje odnoszą się do kwestii jawności i kontroli środków, jakie partie polityczne otrzymują z budżetu państwa tytułem subwencji na działalność statutową. Jest to zgodne z zakresem projektu badawczego.

Należy jednak zwrócić uwagę, że Ustawa o partiach politycznych wymaga również innych, ważnych zmian, m.in. uporządkowania terminologii i definicji w całym akcie¹.

¹ Więcej o postulatach zmian: M. Chmaj, J. Zbieranek, *Finansowanie polityki*, [w:] L. Kolarska-Bobińska (red.), *Co warto, co należy zmienić? Poprawa jakości demokracji w Polsce*, Instytut Spraw Publicznych, Warszawa 2008.

Aneks 1

U S T A W A **z dnia 27 czerwca 1997 r.**

O PARTIACH POLITYCZNYCH

Opracowano na podstawie:
Dz.U. 2001 Nr 79, poz. 857
Dz.U. 2001 Nr 154, poz. 1802
Dz.U. 2002 Nr 127, poz. 1089
Dz.U. 2003 Nr 57, poz. 507
Dz.U. 2004 Nr 25, poz. 219
Dz.U. 2004 Nr 273, poz. 2703
Dz.U. 2005 Nr 167, poz. 1398
Dz.U. 2008 Nr 171, poz. 1056

Rozdział 1 **PRZEPISY OGÓLNE**

Art. 1

1. Partia polityczna jest dobrowolną organizacją, występującą pod określoną nazwą, stawiającą sobie za cel udział w życiu publicznym poprzez wywieranie metodami demokratycznymi wpływu na kształtowanie polityki państwa lub sprawowanie władzy publicznej.
2. Partia polityczna może korzystać z praw wynikających z ustaw po uzyskaniu wpisu do ewidencji partii politycznych.

Art. 2

1. Członkami partii politycznych mogą być obywatele Rzeczypospolitej Polskiej, którzy ukończyli 18 lat.
2. Zakaz przynależności do partii politycznych określają odrębne ustawy.

Art. 3

Partia polityczna opiera swoją działalność na pracy społecznej członków; do prowadzenia swych spraw może zatrudniać pracowników.

Art. 4

Organy władzy publicznej są obowiązane do równego traktowania partii politycznych.

Art. 5

Partiom politycznym zapewnia się dostęp do publicznej radiofonii i telewizji na zasadach określonych w odrębnych ustawach.

Art. 6

Partie polityczne nie mogą wykonywać zadań zastrzeżonych w przepisach prawa dla organów władzy publicznej ani zastępować tych organów w wykonywaniu ich zadań.

Art. 7

Partia polityczna nie może posiadać jednostek organizacyjnych w zakładach pracy.

Rozdział 2

STRUKTURA I ZASADY DZIAŁANIA PARTII POLITYCZNYCH

Art. 8

Partie polityczne kształtują swoje struktury oraz zasady działania zgodnie z zasadami demokracji, w szczególności przez zapewnienie jawności tych struktur, powoływania organów partii w drodze wyborów i podejmowania uchwał większością głosów.

Art. 9

1. Statut partii politycznej określa jej cele, strukturę i zasady działania, a w szczególności:
 1. nazwę, skrót nazwy i siedzibę partii,
 2. sposób nabywania i utraty członkostwa,
 3. prawa i obowiązki członków,
 4. organy partii, w tym organy reprezentujące partię na zewnątrz oraz uprawnione do zaciągania zobowiązań majątkowych, ich kompetencje oraz czas trwania ich kadencji,
 5. tryb dokonywania wyboru organów partii i uzupełniania składów tych organów,
 6. sposób zaciągania zobowiązań majątkowych, uzyskiwania środków finansowych oraz tryb sporządzania i zatwierdzania informacji o działalności finansowej partii,
 7. zasady tworzenia i znoszenia terenowych jednostek organizacyjnych partii,
 8. zasady dokonywania zmian statutu,
 9. sposób rozwiązania się partii oraz tryb połączenia z inną partią lub innymi partiami.

2. Statut partii politycznej uchwała zgromadzenie ogólne członków partii lub zgromadzenie ich demokratycznie wybranych przedstawicieli.

Art. 10

Członek partii politycznej ma prawo do wystąpienia z niej.

Rozdział 3 EWIDENCJA PARTII POLITYCZNYCH

Art. 11

1. Partię polityczną zgłasza się do ewidencji partii politycznych, zwanej dalej „ewidencją”, prowadzonej przez Sąd Okręgowy w Warszawie, zwany dalej „Sądem”.
2. Zgłoszenie powinno zawierać nazwę, skrót nazwy i określenie adresu siedziby partii politycznej oraz imiona, nazwiska i adresy osób wchodzących w skład organów uprawnionych w statucie do reprezentowania partii na zewnątrz oraz do zaciągania zobowiązań majątkowych. Do zgłoszenia można załączyć wzorec symbolu graficznego partii politycznej.
3. Do zgłoszenia należy załączyć:
 1. statut partii politycznej,
 2. wykaz zawierający imiona, nazwiska, adresy zamieszkania, numery ewidencyjne PESEL i własnoręczne podpisy popierających zgłoszenie co najmniej 1000 obywateli polskich, którzy ukończyli 18 lat i mają pełną zdolność do czynności prawnych; każda strona wykazu powinna być opatrzona adnotacją zawierającą nazwę partii politycznej zgłaszanej do ewidencji.
 4. Do zbierania podpisów osób popierających zgłoszenie, o których mowa w ust. 3, stosuje się odpowiednio przepisy ustawy z dnia 5 lipca 1990 r. – Prawo o zgromadzeniach (Dz.U. Nr 51, poz. 297, z 1999 r. Nr 41, poz. 412, z 2000 r. Nr 12, poz. 136 i z 2001 r. Nr 46, poz. 499).
 5. Nazwa, skrót nazwy i symbol graficzny partii politycznej powinny odróżniać się wyraźnie od nazw, skrótów nazw i symboli graficznych partii już istniejących.
 6. Zgłoszenia dokonują 3 osoby spośród osób, o których mowa w ust. 2, przyjmując odpowiedzialność za prawdziwość danych zawartych w zgłoszeniu.

Art. 12

1. Sąd dokonuje wpisu partii politycznej do ewidencji niezwłocznie, jeżeli zgłoszenie jest zgodne z przepisami prawa.
2. Przez wpis rozumie się także zmianę oraz wykreślenie wpisu.

3. Sprawy o wpis do ewidencji rozpoznaje się na posiedzeniu niejawnym; Sąd może zarządzić wyznaczenie rozprawy.
4. Sąd wydaje orzeczenie w formie postanowienia.
5. Od postanowienia w przedmiocie wpisu przysługuje apelacja, chyba że przepisy niniejszej ustawy stanowią inaczej.

Art. 13

1. Jeżeli zgłoszenie partii politycznej do ewidencji zostało dokonane z naruszeniem przepisów art. 11 ust. 2-6, Sąd wzywa zgłaszających do usunięcia stwierdzonych wad w wyznaczonym przez siebie terminie, nie dłuższym niż 3 miesiące.
2. W przypadku nieusunięcia wad w terminie i w sposób wskazany przez Sąd, Sąd wydaje postanowienie o odmowie wpisu partii politycznej do ewidencji.
3. Postanowienie może być zaskarżone w terminie 14 dni od jego doręczenia lub ogłoszenia na posiedzeniu jawnym.

Art. 14

1. W razie powstania wątpliwości co do zgodności z Konstytucją celów lub zasad działania partii politycznej określonych w statucie, zgodnie z art. 9 ust. 1, lub w programie partii Sąd zawiesza postępowanie, o którym mowa w art. 12, i występuje do Trybunału Konstytucyjnego z wnioskiem o zbadanie zgodności celów partii politycznej z Konstytucją.
2. Na postanowienie, o którym mowa w ust. 1, zażalenie nie przysługuje.
3. Jeżeli Trybunał Konstytucyjny wyda orzeczenie o sprzeczności celów partii politycznej z Konstytucją, Sąd odmawia wpisu partii do ewidencji.
4. Postanowienie Sądu, o którym mowa w ust. 3, nie podlega zaskarżeniu.

Art. 15

Prawomocne postanowienia Sądu w sprawach o wpis do ewidencji ogłasza się nieodpłatnie w „Monitorze Sądowym i Gospodarczym” oraz przekazuje Państwowej Komisji Wyborczej.

Art. 16

Partia polityczna nabywa osobowość prawną z chwilą wpisania do ewidencji.

Art. 17

Nazwa, skrót nazwy i symbol graficzny partii politycznej zgłoszonej do ewidencji w sposób określony w art. 11 korzystają z ochrony prawnej przewidzianej dla dóbr osobistych.

Art. 18

1. Ewidencja wraz z tekstami statutów partii politycznych jest jawna.
2. Każdemu przysługuje prawo otrzymywania od Sądu uwierzytelnionych odpisów i wyciągów z ewidencji i statutów partii politycznych.
3. Odpisy i wyciągi podlegają opłacie. Opłaty te stanowią dochód budżetu państwa.
4. uchylony

Art. 19

1. Partia polityczna jest obowiązana zawiadomić Sąd o:
 1. zmianie statutu partii,
 2. zmianie adresu siedziby partii,
 3. zmianach w składzie organów uprawnionych w statucie do reprezentowania partii na zewnątrz oraz do zaciągania zobowiązań majątkowych.
2. Partia polityczna zawiadamia Sąd o zmianach określonych w ust. 1 niezwłocznie, nie później jednak niż w terminie 14 dni od dnia dokonania tych zmian.

Art. 20

1. W przypadku niespełnienia przez partię polityczną wymogów określonych w art. 19 Sąd wzywa właściwy organ partii politycznej do złożenia wyjaśnień lub uzupełnienia brakujących danych w wyznaczonym przez siebie terminie, nie krótszym niż 3 miesiące. W razie powstania wątpliwości Sąd bada, czy dochowany został tryb dokonywania wyboru organów partii oraz uzupełniania składów tych organów, o których mowa w art. 9 ust. 1 pkt 5.
2. W razie bezskutecznego upływu terminu, o którym mowa w ust. 1, Sąd wydaje postanowienie o wykreśleniu wpisu partii politycznej z ewidencji.

Art. 21

1. Jeżeli partia polityczna wprowadzi do statutu zmiany niezgodne z postanowieniami art. 8, Sąd może wystąpić do Trybunału Konstytucyjnego z wnioskiem o zbadanie zgodności z Konstytucją celów lub zasad działania partii politycznej.
2. Przepisy art. 14 ust. 2-4 stosuje się odpowiednio.

Art. 22

W sprawach o wpis partii politycznej do ewidencji stosuje się przepisy Kodeksu postępowania cywilnego o postępowaniu nieprocesowym, z uwzględnieniem przepisów niniejszej ustawy, z tym że kasacja przysługuje jedynie od postanowień sądu drugiej instancji w przedmiocie wpisu lub wykreślenia wpisu z ewidencji.

Art. 23

Minister Sprawiedliwości określa, w drodze rozporządzenia, wzór i sposób prowadzenia ewidencji partii politycznych oraz szczegółowe zasady wydawania odpisów i wyciągów, o których mowa w art. 18.

Rozdział 4**FINANSE I FINANSOWANIE PARTII POLITYCZNYCH****Art. 23a**

- ródła finansowania partii politycznych są jawne.

Art. 24

1. Majątek partii politycznej powstaje ze składek członkowskich, darowizn, spadków, zapisów, z dochodów z majątku oraz z określonych ustawami dotacji i subwencji.
2. Majątek partii politycznej może być przeznaczony tylko na cele statutowe lub charytatywne.
3. **(Partia polityczna nie może prowadzić działalności gospodarczej.**
4. **Partia polityczna może pozyskiwać dochody z majątku pochodzące jedynie:**
 1. **z oprocentowania środków zgromadzonych na rachunkach bankowych i lokatach,**
 2. **z obrotu obligacjami Skarbu Państwa i bonami skarbowymi Skarbu Państwa,**
 3. **ze zbycia należących do niej składników majątkowych,**
 4. **z działalności, o której mowa w art. 27.**
5. **Partia polityczna może używać posiadane przez siebie nieruchomości i lokale jedynie na biura poselskie, senatorskie oraz biura radnych gminy, powiatu albo województwa.)**
(ust. 3-5 w art. 24 wchodzi w życie z dniem 1.11.2002 r. (Dz.U. z 2001 r. Nr 46, poz. 499, Nr 154, poz. 1802).
6. Partia polityczna nie może przeprowadzać zbiórek publicznych.
7. Partia polityczna może zaciągać kredyty bankowe na cele statutowe.
8. Partia polityczna może gromadzić środki finansowe jedynie na rachunkach bankowych, z zastrzeżeniem art. 26a.

Art. 25

1. Partii politycznej mogą być przekazywane środki finansowe jedynie przez osoby fizyczne, z zastrzeżeniem przepisów ust. 2, art. 24 ust. 4 i 7, art. 28 ust. 1 oraz przepisów ustaw dotyczących wyborów do Sejmu Rzeczypos-

- spolitej Polskiej i do Senatu Rzeczypospolitej Polskiej oraz wyborów do Parlamentu Europejskiego w zakresie dotacji podmiotowej.
2. Partia polityczna nie może przyjmować środków finansowych pochodzących od:
 1. osób fizycznych niemających miejsca zamieszkania na terenie Rzeczypospolitej Polskiej, z wyłączeniem obywateli polskich zamieszkałych za granicą,
 2. cudzoziemców mających miejsce zamieszkania na terenie Rzeczypospolitej Polskiej.
 3. Przepisy ust. 1 i 2 stosuje się odpowiednio do wartości niepieniężnych.
 4. Łączna suma wpłat od osoby fizycznej na rzecz partii politycznej, z wyłączeniem składek członkowskich w kwocie nieprzekraczającej w jednym roku minimalnego wynagrodzenia za pracę, ustalanego na podstawie odrębnych przepisów, obowiązującego w dniu poprzedzającym wpłatę, oraz wpłat na Fundusz Wyborczy partii politycznej, nie może przekraczać w jednym roku 15-krotności minimalnego wynagrodzenia za pracę, ustalanego na podstawie odrębnych przepisów, obowiązującego w dniu poprzedzającym wpłatę.
 5. Jednorazowa wpłata kwoty przekraczającej minimalne wynagrodzenie za pracę, ustalone na podstawie odrębnych przepisów, obowiązujące w dniu poprzedzającym wpłatę, może być dokonywana na rzecz partii politycznej jedynie czekiem, przelewem lub kartą płatniczą.

Art. 26 – skreślony

Art. 26a

Obowiązek gromadzenia środków pieniężnych przez partię polityczną na rachunkach bankowych nie dotyczy kwot ze składek członkowskich w wysokości nieprzekraczającej od jednego członka w jednym roku minimalnego wynagrodzenia za pracę, ustalanego na podstawie odrębnych przepisów, obowiązującego w dniu poprzedzającym wpłatę, pozostawionych w terenowych jednostkach organizacyjnych partii – z przeznaczeniem na pokrycie wydatków związanych z bieżącą działalnością.

Art. 27

Prowadzenie przez partię polityczną działalności własnej polegającej na sprzedaży tekstu statutu lub programu partii, a także przedmiotów symbolizujących partię i wydawnictw popularyzujących cele i działalność partii politycznej oraz na wykonywaniu odpłatnie drobnych usług na rzecz osób trzecich z wykorzystaniem posiadanego sprzętu biurowego nie stanowi działalności gospodarczej w rozumieniu odrębnych przepisów.

Art. 28

1. Partia polityczna, która:
 1. w wyborach do Sejmu samodzielnie tworząc komitet wyborczy otrzymała w skali kraju co najmniej 3% ważnie oddanych głosów na jej okręgowe listy kandydatów na posłów albo
 2. w wyborach do Sejmu weszła w skład koalicji wyborczej, której okręgowe listy kandydatów na posłów otrzymały w skali kraju co najmniej 6% ważnie oddanych głosów,ma prawo do otrzymywania przez okres kadencji Sejmu, w trybie i na zasadach określonych w niniejszej ustawie, subwencji z budżetu państwa na działalność statutową, zwanej dalej „subwencją”.
2. Subwencja przysługująca koalicji wyborczej partii politycznych dzielona jest na rzecz partii wchodzących w jej skład w proporcjach określonych w umowie zawiązującej koalicję wyborczą. Proporcje określone w tej umowie nie mogą być zmienione.
3. Umowa zawiązująca koalicję wyborczą przedkładana jest do rejestracji w Państwowej Komisji Wyborczej pod rygorem nieważności.
4. Jeżeli partie polityczne wchodzące w skład koalicji wyborczej nie określiły w umowie zawiązującej koalicję wyborczą proporcji, o których mowa w ust. 2, subwencja nie przysługuje.
5. W przypadku rozwiązania się koalicji wyborczej po uzyskaniu prawa do subwencji, subwencja przysługuje partiom politycznym wchodzącym w skład koalicji wyborczej w proporcjach określonych w umowie zawiązującej koalicję wyborczą.
6. Subwencja, o której mowa w ust. 1, przysługuje poczynając od 1 stycznia roku następującego po roku, w którym odbyły się wybory. Subwencja wypłacana jest do końca roku, w którym odbywają się kolejne wybory, z zastrzeżeniem art. 32.

Art. 29

1. Wysokość rocznej subwencji, o której mowa w art. 28, dla danej partii politycznej albo koalicji wyborczej ustalana jest na zasadzie stopniowej regresji proporcjonalnie do łącznej liczby głosów ważnych oddanych na listy okręgowe kandydatów na posłów tej partii albo koalicji wyborczej, w rozbiciu na liczby głosów odpowiadające poszczególnym przedziałom określonym w procentach, według następującego wzoru:

$$S = W_1 \times M_1 + W_2 \times M_2 + W_3 \times M_3 + W_4 \times M_4 + W_5 \times M_5$$

gdzie poszczególne symbole oznaczają:

S – kwota rocznej subwencji,

W_{1-5} – liczby głosów kolejno obliczane dla każdego wiersza poniższej tabeli, podane odrębnie w wyniku rozbicia łącznej liczby głosów ważnych

oddanych w skali kraju łącznie na listy okręgowe kandydatów na posłów danej partii politycznej albo koalicji wyborczej, odpowiednio do wyznaczonego w procentach przedziału,

M_{1-5} – wysokość kwoty w złotych dla kolejnych wierszy poniższej tabeli:

Wiersz	Głosy ważne oddane w całym kraju łącznie na listy okręgowe kandydatów na posłów danej partii politycznej albo koalicji wyborczej w rozbiu odpowiednio dla każdego przedziału		Wysokość kwoty za jeden głos (M)
	procent	liczba głosów (W)	
1	do 5%		10 złotych
2	powyżej 5% do 10%		8 złotych
3	powyżej 10% do 20%		7 złotych
4	powyżej 20% do 30%		4 złote
5	powyżej 30%		1 złoty 50 groszy

- Roczna subwencja, w kwocie ustalonej na podstawie ust. 1 i art. 28, jest każdego roku w okresie kadencji Sejmu wypłacana danej partii politycznej w czterech równych kwartalnych ratach, z zastrzeżeniem art. 32.
- Podstawę wypłacenia subwencji stanowi złożenie przez organ partii politycznej statutowo uprawniony do jej reprezentowania na zewnątrz, w terminie do 31 marca każdego roku, wniosku o wypłacenie subwencji na dany rok, sporządzonego na urzędowym formularzu i potwierdzonego przez Państwową Komisję Wyborczą w przedmiocie uprawnienia do subwencji oraz jej wysokości.
- Środki finansowe pochodzące z subwencji gromadzi się na osobnym subkoncie rachunku bankowego partii politycznej. Przekazania subwencji na wskazany przez partię polityczną rachunek bankowy dokonuje minister właściwy do spraw finansów publicznych.
- Pierwsza kwartalna rata przysługującej partii politycznej subwencji wypłacona zostanie najpóźniej 30 dnia od dnia ogłoszenia przez Państwową Komisję wyborczą w Dzienniku Urzędowym Rzeczypospolitej Polskiej „Monitor Polski“ informacji o przyjętych i odrzuconych sprawozdaniach wyborczych komitetów wyborczych.
- Minister właściwy do spraw finansów publicznych, w drodze rozporządzenia, podwyższy kwoty, o których mowa w ust. 1, w przypadku wzrostu wskaźnika cen towarów i usług konsumpcyjnych ogółem o ponad 5%, w stopniu odpowiadającym wzrostowi tych cen.
- Wskaźnik wzrostu cen, o którym mowa w ust. 6, ustala się na podstawie komunikatu Prezesa Głównego Urzędu Statystycznego ogłaszanego w Dzienniku Urzędowym Rzeczypospolitej Polskiej „Monitor Polski” do 20 dnia pierwszego miesiąca każdego kwartału.

Art. 30

1. Partia polityczna tworzy Fundusz Ekspercki.
2. Środki finansowe gromadzone w ramach Funduszu Eksperckiego mogą pochodzić jedynie z wpłat własnych partii politycznej.
3. Partia polityczna, która otrzymuje subwencję, przekazuje od 5% do 15% subwencji na Fundusz Ekspercki.
4. Środki finansowe zgromadzone w ramach Funduszu Eksperckiego mogą być wykorzystane na finansowanie ekspertyz prawnych, politycznych, socjologicznych i społeczno-ekonomicznych oraz finansowanie działalności wydawniczo-edukacyjnej, związanych z działalnością statutową partii politycznej.
5. Środki finansowe Funduszu Eksperckiego gromadzi się na oddzielnym subkoncie rachunku bankowego partii politycznej.

Art. 31

1. W razie połączenia się partii politycznej z inną partią lub partiami subwencja, o której mowa w art. 28, przysługuje nowej partii w wysokości równej sumie subwencji ustalonych dla łączących się partii.
2. Subwencja jest wypłacana na podstawie wniosku złożonego przez właściwy organ nowej partii politycznej, począwszy od miesiąca, w którym Sąd dokonał odpowiedniego wpisu w ewidencji.
3. W przypadkach, o których mowa w art. 45, subwencja przysługująca partii politycznej nie jest wypłacana począwszy od miesiąca następującego po miesiącu, w którym partia polityczna rozwiązała się lub Sąd zarządził jej likwidację.

Art. 32

W razie skrócenia kadencji Sejmu prawo do subwencji przysługujących partiom politycznym wygasa z końcem kwartału, w którym zakończyła się kadencja Sejmu.

Art. 33

1. Wydatki związane z subwencją pokrywane są z budżetu państwa w części Budżet, finanse publiczne i instytucje finansowe.
2. Minister właściwy do spraw finansów publicznych określa, w drodze rozporządzenia:
 1. szczegółowy tryb składania wniosku, o którym mowa w art. 29 ust. 3, oraz szczegółowe zasady wypłacania subwencji,
 2. po zasięgnięciu opinii Państwowej Komisji Wyborczej, wzór urzędowego formularza wniosku, o którym mowa w art. 29 ust. 3.

Art. 34

1. Partie polityczne sporządzają coroczną informację finansową o otrzymanej subwencji oraz o poniesionych z subwencji wydatkach, zwaną dalej „informacją”.
2. Partie polityczne składają informację za rok kalendarzowy Państwowej Komisji Wyborczej w terminie do 31 marca następnego roku.
3. Minister właściwy do spraw finansów publicznych, po zasięgnięciu opinii Państwowej Komisji Wyborczej, określa, w drodze rozporządzenia, wzór informacji, wraz z niezbędnymi wyjaśnieniami co do sposobu jej sporządzania, i zakres zawartych w niej danych, tak aby umożliwiły w szczególności rzetelną weryfikację danych dotyczących przeznaczenia pieniędzy z subwencji, w tym z Funduszu Eksperekkiego.
4. Informacja składana jest wraz z załączoną opinią i raportem biegłego rewidenta, którego wybiera Państwowa Komisja Wyborcza. Koszty sporządzenia opinii i raportu pokrywane są przez Krajowe Biuro Wyborcze.
- 4a. Informację składa się na piśmie oraz na informatycznym nośniku danych, którego rodzaj i format oprogramowania określa minister właściwy do spraw finansów publicznych w rozporządzeniu, w którym mowa w ust. 3.
5. Informację Państwowa Komisja Wyborcza ogłasza w Dzienniku Urzędowym Rzeczypospolitej Polskiej „Monitor Polski”, w terminie 14 dni od dnia złożenia jej Państwowej Komisji Wyborczej.

Art. 34a

1. Państwowa Komisja Wyborcza w terminie 4 miesięcy od dnia złożenia informacji:
 1. przyjmuje informację bez zastrzeżeń,
 2. przyjmuje informację ze wskazaniem uchybień,
 3. odrzuca informację.
- 1a. Odrzucenie informacji następuje w razie stwierdzenia wykorzystania przez partię polityczną środków z otrzymanej subwencji na cele niezwiązane z działalnością statutową.
2. W razie zaistnienia wątpliwości co do prawidłowości lub rzetelności informacji Państwowa Komisja Wyborcza może zwrócić się do danej partii politycznej o usunięcie wad informacji lub o udzielenie wyjaśnień w określonym terminie.
3. Państwowa Komisja Wyborcza, badając informację, może zlecać sporządzanie ekspertyz lub opinii.
4. Państwowa Komisja Wyborcza, badając informację, może żądać od organów państwowych niezbędnej pomocy.
5. W terminie 14 dni od dnia ogłoszenia informacji, o którym mowa w art. 34 ust. 5:

1. partie polityczne,
2. stowarzyszenia i fundacje, które w swoich statutach przewidują działania związane z analizą finansowania partii politycznych – mogą zgłaszać do Państwowej Komisji Wyborczej umotywowane pisemne zastrzeżenia co do informacji.
6. Państwowa Komisja Wyborcza w terminie 60 dni od zgłoszenia zastrzeżenia, o którym mowa w ust. 5, udziela pisemnej odpowiedzi na zastrzeżenie.

Art. 34b

1. W przypadku odrzucenia informacji przez Państwową Komisję Wyborczą partia polityczna ma prawo, w terminie 7 dni od dnia doręczenia postanowienia o odrzuceniu informacji, wnieść do Sądu Najwyższego skargę na postanowienie Państwowej Komisji Wyborczej w przedmiocie odrzucenia informacji.
2. Rozpatrzenie skargi przez Sąd Najwyższy następuje w składzie 7 sędziów. Do rozpatrzenia skargi stosuje się przepisy Kodeksu postępowania cywilnego o postępowaniu nieprocesowym.
3. Sąd Najwyższy rozpatruje skargę i wydaje w tej sprawie orzeczenie w terminie 60 dni od dnia doręczenia skargi. Od orzeczenia Sądu Najwyższego nie przysługuje środek prawny.
4. Jeżeli Sąd Najwyższy uzna skargę, o której mowa w ust. 1, za zasadną, Państwowa Komisja Wyborcza niezwłocznie wydaje postanowienie o przyjęciu informacji.

Art. 34c

1. Partia polityczna traci przez rok prawo do otrzymania subwencji, jeżeli:
 1. nie złoży informacji w terminie określonym w art. 34 ust. 2 lub
 2. informacja zostanie odrzucona przez Państwową Komisję Wyborczą albo
 3. Sąd Najwyższy oddalił skargę, o której mowa w art. 34b ust. 1.
2. Utrata przez partię polityczną prawa do subwencji następuje w następnym roku kalendarzowym po roku, w którym wystąpiło zdarzenie, o którym mowa w ust. 1.

Art. 35

1. Partia polityczna tworzy stały Fundusz Wyborczy w celu finansowania udziału partii politycznej w wyborach do Sejmu i do Senatu, w wyborach Prezydenta Rzeczypospolitej Polskiej, w wyborach do Parlamentu Europejskiego oraz w wyborach organów samorządu terytorialnego.
2. Wydatki partii politycznej na cel, o którym mowa w ust. 1, mogą być dokonywane tylko za pośrednictwem Funduszu Wyborczego od dnia rozpoczę-

cia kampanii wyborczej. W tym celu środki pieniężne przekazywane są na odrębny rachunek bankowy odpowiedniego komitetu wyborczego.

3. O utworzeniu Funduszu Wyborczego, a także o jego likwidacji partia polityczna zawiadamia Państwową Komisję Wyborczą.
4. Nazwa funduszu brzmi: „Fundusz Wyborczy..... (nazwa partii)”.

Art. 35a

1. Za gospodarkę finansową Funduszu Wyborczego odpowiedzialny jest i prowadzi ją jego pełnomocnik finansowy.
2. Pełnomocnikiem finansowym nie może być:
 1. kandydat na Prezydenta Rzeczypospolitej Polskiej, posła, senatora lub radnego,
 2. funkcjonariusz publiczny, w rozumieniu art. 115 § 13 Kodeksu karnego.
3. Można być pełnomocnikiem tylko jednego Funduszu Wyborczego.

Art. 36

1. Środki finansowe gromadzone w ramach Funduszu Wyborczego mogą pochodzić z wpłat własnych partii politycznej oraz darowizn, spadków i zapisów.

ust. 2 w art. 36 skreślony

3. Środki finansowe Funduszu Wyborczego gromadzi się na oddzielnym rachunku bankowym.

Art. 36a

1. Łączna suma wpłat osoby fizycznej na Fundusz Wyborczy danej partii politycznej w jednym roku nie może przekraczać 15-krotności minimalnego wynagrodzenia za pracę, ustalanego na podstawie odrębnych przepisów, obowiązującego w dniu poprzedzającym wpłatę.
2. Jeżeli w danym roku kalendarzowym odbywają się więcej niż jedno wybory lub referenda ogólnokrajowe, łączne sumy wpłat na Fundusz Wyborczy, o których mowa w ust. 1, ulegają zwiększeniu do 25-krotności minimalnego wynagrodzenia za pracę, ustalanego na podstawie odrębnych przepisów, obowiązującego w dniu poprzedzającym wpłatę. Przepis zdania pierwszego nie dotyczy wyborów uzupełniających do Senatu oraz wyborów uzupełniających, wyborów ponownych oraz wyborów przedterminowych i nowych wyborów do organów stanowiących jednostek samorządu terytorialnego przypadających w toku kadencji.
3. Środki finansowe mogą być wpłacane na Fundusz Wyborczy jedynie czekiem, przelewem lub kartą płatniczą.

Art. 36b – uchylony**Art. 37**

Środki finansowe Funduszu Wyborczego partii politycznej:

1. w przypadku połączenia się z inną partią lub innymi partiami przekazywane są na rzecz Funduszu Wyborczego nowej partii,
2. w razie podziału partii przekazywane są na rzecz Funduszu Wyborczego nowo powstałych partii w częściach równych, chyba że partia rozwiązując się ustanowi inne proporcje podziału,
3. w razie likwidacji partii przekazywane są na rzecz instytucji charytatywnej.

Art. 37a

Wszelkie wezwania i informacje pisemne dostarczane przez partię polityczną, mające na celu uzyskanie środków:

1. na wybory – muszą zawierać informacje o treści przepisów art. 25, art. 36a, art. 49c pkt 3 oraz art. 49g pkt 2,
2. na referendum – muszą zawierać informacje o treści przepisów art. 25 i art. 49c pkt 3.

Art. 38

1. Partia polityczna składa Państwowej Komisji Wyborczej, nie później niż do 31 marca każdego roku, sprawozdanie o źródłach pozyskania środków finansowych, w tym o kredytach bankowych i warunkach ich uzyskania oraz o wydatkach poniesionych ze środków Funduszu Wyborczego w poprzednim roku kalendarzowym, zwane dalej „sprawozdaniem”.
2. Minister właściwy do spraw finansów publicznych, po zasięgnięciu opinii Państwowej Komisji Wyborczej, określa, w drodze rozporządzenia, wzór sprawozdania, wraz z niezbędnymi wyjaśnieniami co do sposobu jego sporządzenia, oraz wykaz dołączanych dokumentów. Wzór powinien określać w szczególności sposób odrębnego rozliczenia środków Funduszu Wyborczego partii politycznej.
3. Do sprawozdania załącza się opinię i raport biegłego rewidenta w zakresie wpływów na Fundusz Wyborczy partii politycznej. Biegłego rewidenta wybiera Państwowa Komisja Wyborcza, a koszty sporządzenia opinii i raportu pokrywane są przez Krajowe Biuro Wyborcze.
- 3a. Sprawozdanie składa się na piśmie oraz na informatycznym nośniku danych, którego rodzaj i format oprogramowania określa minister właściwy do spraw finansów publicznych w rozporządzeniu, o którym mowa w ust. 2.
4. Państwowa Komisja Wyborcza ogłasza sprawozdanie wraz z opinią i raportem, o których mowa w ust. 3, w Dzienniku Urzędowym Rzeczypospo-

litej Polskiej „Monitor Polski”, w terminie 14 dni od dnia złożenia go Państwowej Komisji Wyborczej.

Art. 38a

1. Państwowa Komisja Wyborcza w terminie 4 miesięcy od dnia złożenia sprawozdania:
 1. przyjmuje sprawozdanie bez zastrzeżeń,
 2. przyjmuje sprawozdanie ze wskazaniem uchybień,
 3. odrzuca sprawozdanie.Przepisy art. 34a ust. 2-6 stosuje się odpowiednio.
2. Odrzucenie sprawozdania następuje w przypadku:
 1. prowadzenia przez partię polityczną działalności gospodarczej,
 2. pozyskiwania środków finansowych ze zbiorów publicznych,
 3. gromadzenia środków finansowych poza rachunkiem bankowym z naruszeniem przepisów art. 24 ust. 8,
 4. przyjmowania środków finansowych od osób fizycznych, o których mowa w art. 25 ust. 2, lub pozyskiwania środków z innych źródeł niedozwolonych,
 5. gromadzenia lub dokonywania wydatków na kampanie wyborcze z pominięciem Funduszu Wyborczego,
 6. gromadzenia środków finansowych Funduszu Wyborczego poza oddzielnym rachunkiem bankowym z naruszeniem przepisu art. 36 ust. 3.

Art. 38b

W przypadku odrzucenia sprawozdania przez Państwową Komisję Wyborczą partia polityczna ma prawo, w terminie 7 dni od dnia doręczenia postanowienia o odrzuceniu sprawozdania, wnieść do Sądu Najwyższego skargę na postanowienie Państwowej Komisji Wyborczej w przedmiocie odrzucenia sprawozdania. Przepisy art. 34b ust. 2-4 stosuje się odpowiednio.

Art. 38c

1. W przypadku niezłożenia przez partię polityczną sprawozdania w terminie określonym w art. 38 ust. 1 Państwowa Komisja Wyborcza występuje do Sądu z wnioskiem o wykreślenie wpisu tej partii z ewidencji.
2. W przypadku, o którym mowa w ust. 1, Sąd po przeprowadzeniu rozprawy wydaje postanowienie o wykreśleniu wpisu partii politycznej z ewidencji.

Art. 38d

W przypadku odrzucenia przez Państwową Komisję Wyborczą sprawozdania lub – w razie skargi na postanowienie o odrzuceniu sprawozdania – w przypadku oddalenia skargi przez Sąd Najwyższy partia polityczna traci

prawo do otrzymania subwencji w następnych 3 latach, w których uprawniona jest do jej otrzymywania. Termin ten liczy się od początku kwartału następującego po kwartale w którym nastąpiło odrzucenie sprawozdania, a w razie złożenia skargi na postanowienie o odrzuceniu sprawozdania termin ten liczy się od początku kwartału następującego po kwartale, w którym nastąpiło oddalenie skargi przez Sąd Najwyższy.

Art. 39 – skreślony

Art. 39a

1. Korzyści majątkowe przekazane partii politycznej lub Funduszowi Wyborczemu z naruszeniem przepisów art. 24 ust. 3, 6 i 8, art. 25, art. 36 ust. 1 i 3 lub art. 36a podlegają przepadkowi na rzecz Skarbu Państwa.
2. Przepis ust. 1 nie dotyczy korzyści majątkowych przekazanych partii politycznej lub Funduszowi Wyborczemu z naruszeniem przepisów niniejszej ustawy, których partia nie przyjęła lub zwróciła darczyńcy w nieprzekraczalnym terminie 30 dni od daty dokonania darowizny.
3. Jeżeli korzyść majątkowa została przyjęta, zużyta lub utracona, przypadkowi podlega jej równowartość. Przyjęcie korzyści majątkowej z naruszeniem przepisów ustawy stwierdza Państwowa Komisja Wyborcza w postanowieniu w sprawie sprawozdania o źródłach pozyskania środków finansowych, w tym o kredytach bankowych i warunkach ich uzyskania oraz o wydatkach poniesionych ze środków Funduszu Wyborczego w poprzednim roku kalendarzowym.
4. Partia polityczna, w terminie 60 dni od dnia wydania przez Państwową Komisję Wyborczą postanowienia, o którym mowa w ust. 3, może dobrowolnie dokonać wpłaty korzyści majątkowej uzyskanej w sposób sprzeczny z prawem na konto urzędu skarbowego, właściwego dla jej siedziby. Dowód przekazania środków na rzecz Skarbu Państwa partia polityczna przedstawia Państwowej Komisji Wyborczej.
5. W przypadku odmowy dobrowolnego wydania korzyści majątkowej na rzecz Skarbu Państwa, w terminie określonym w ust. 4, minister właściwy do spraw finansów publicznych, na wniosek Państwowej Komisji Wyborczej, występuje do Sądu Okręgowego w Warszawie o orzeczenie przepadku korzyści majątkowej.
6. Do postępowania w sprawie przepadku korzyści majątkowej stosuje się przepisy Kodeksu postępowania cywilnego o postępowaniu nieprocesowym.
7. W postępowaniu sądowym w sprawach przepadku korzyści majątkowych oraz w postępowaniu egzekucyjnym dotyczącym tych spraw, Skarb Państwa reprezentuje organ skarbowy, właściwy miejscowo dla siedziby partii politycznej.

Art. 40

Do opodatkowania partii politycznych stosuje się przepisy o podatku dochodowym od osób prawnych.

Art. 41

Minister właściwy do spraw finansów publicznych, po zasięgnięciu opinii Państwowej Komisji Wyborczej, określi, w drodze rozporządzenia, zasady prowadzenia rachunkowości przez partię polityczną, a w szczególności dokumentowania i ewidencji przychodów, wydatków, rozrachunków i składników majątkowych oraz sporządzania sprawozdań finansowych – w tym ewidencji i rozliczania otrzymanych środków publicznych.

Rozdział 5**POSTĘPOWANIE W SPRAWIE STWIERDZENIA
SPRZECZNOŚCI Z KONSTYTUCJĄ CELÓW
LUB DZIAŁALNOŚCI PARTII POLITYCZNYCH****Art. 42**

Rozpoznawanie spraw o stwierdzenie sprzeczności z Konstytucją celów lub działalności partii politycznych należy do właściwości Trybunału Konstytucyjnego.

Art. 43

Tryb postępowania przed Trybunałem Konstytucyjnym w sprawach, o których mowa w art. 42, określa ustawa z dnia 29 kwietnia 1985 r. o Trybunale Konstytucyjnym.

Art. 44

1. Jeżeli Trybunał Konstytucyjny wyda orzeczenie o sprzeczności z Konstytucją celów lub działalności partii politycznej, Sąd wydaje niezwłocznie postanowienie o wykreśleniu wpisu partii z ewidencji.
2. Postanowienie Sądu, o którym mowa w ust. 1, nie podlega zaskarżeniu.

Rozdział 6**LIKWIDACJA PARTII POLITYCZNEJ****Art. 45**

Partia polityczna podlega likwidacji wskutek:

1. rozwiązania mocą uchwały uprawnionego statutowego organu partii,

2. postanowienia Sądu o wykreśleniu wpisu partii z ewidencji z przyczyn, o których mowa w art. 20, 21, 39 i 44.

Art. 46

1. W razie rozwiązania się partii politycznej na podstawie własnej uchwały właściwy organ partii niezwłocznie przesyła Sądowi uchwałę o samorozwiązaniu partii oraz o wyznaczeniu jej likwidatora.
2. Jeżeli partia polityczna nie ustanowi, zgodnie z ust. 1, likwidatora, Sąd wyznacza likwidatora tej partii.
3. Sąd, po zakończeniu likwidacji, wydaje postanowienie o wykreśleniu wpisu partii politycznej z ewidencji. Postanowienie Sądu nie podlega zaskarżeniu.

Art. 47

Sąd po uprawomocnieniu się postanowienia, o którym mowa w art. 45 pkt 2, zarządza likwidację partii politycznej i wyznacza likwidatora tej partii.

Art. 48

Koszt likwidacji pokrywa się z majątku likwidowanej partii politycznej. Jeżeli majątek partii wystarcza jedynie na pokrycie części kosztów jej likwidacji, pozostałą część tych kosztów pokrywa Skarb Państwa.

Art. 49

W sprawach likwidacji partii politycznej, nie uregulowanych w ustawie, stosuje się odpowiednio przepisy rozdziału 5 ustawy z dnia 7 kwietnia 1989 r. – Prawo o stowarzyszeniach (Dz.U. z 2001 r. Nr 79, poz. 855).

Rozdział 6a PRZEPISY KARNE

Art. 49a

Kto dokonuje zbiórek publicznych wbrew zakazowi, o którym mowa w art. 24 ust. 6, podlega grzywnie.

Art. 49b

Kto:

1. w imieniu partii politycznej używa posiadane przez nią nieruchomości lub lokale z innym przeznaczeniem niż na biura poselskie, senatorskie lub biura radnych gminy, powiatu albo województwa,

2. narusza zasady określone w art. 24 ust. 8 dotyczące sposobu gromadzenia środków finansowych partii politycznej, podlega karze grzywny.

Art. 49c

Kto:

1. przeznaczają majątek partii politycznej na cele inne niż określone w art. 24 ust. 2,
 2. w imieniu partii politycznej prowadzi działalność gospodarczą z naruszeniem przepisu art. 24 ust. 3,
 3. przekazują partii politycznej albo przyjmuje w imieniu partii politycznej środki finansowe lub wartości niepieniężne z naruszeniem przepisów art. 25,
- podlega grzywnie od 1000 do 100 000 złotych.

Art. 49d

Kto nie wykonuje lub nie dopuszcza do wykonania obowiązku sporządzenia i złożenia informacji, o której mowa w art. 34 ust. 1, albo podaje w niej nieprawdziwe dane, podlega grzywnie, karze ograniczenia wolności albo pozbawienia wolności do lat 2.

Art. 49e

Kto przeznaczają środki finansowe zgromadzone na Funduszu Wyborczym na cele inne niż określone w art. 35 ust. 1, podlega grzywnie od 1000 do 100 000 złotych.

Art. 49f

Kto:

1. wydatkuje środki partii politycznej w celu finansowania kampanii wyborczych bez pośrednictwa Funduszu Wyborczego,
 2. nie wykonuje lub nie dopuszcza do wykonania obowiązku sporządzenia i złożenia sprawozdania, o którym mowa w art. 38, albo podaje w nim nieprawdziwe dane,
- podlega grzywnie, karze ograniczenia wolności albo pozbawienia wolności do lat 2.

Art. 49g

Kto:

1. narusza zasady określone w art. 36 ust. 3 dotyczące sposobu gromadzenia środków finansowych Funduszu Wyborczego,

2. dokonuje wpłat na Fundusz Wyborczy w wysokości przekraczającej limity określone w art. 36a ust. 1 lub 2,
 3. nie wprowadza zastrzeżenia do umowy rachunku bankowego zawartej przez niego w imieniu Funduszu Wyborczego, że wpłaty na rzecz Funduszu Wyborczego mogą być dokonywane tylko w sposób określony w art. 36a ust. 3,
- podlega karze grzywny.

Art. 49h

Do postępowania w sprawach, o których mowa w art. 49b oraz art. 49g, stosuje się przepisy o postępowaniu w sprawach o wykroczenia.

Art. 50–59 – pominięte

Rozdział 7

ZMIANY W PRZEPISACH OBOWIĄZUJĄCYCH

Art. 60–61 – pominięte

Rozdział 8

PRZEPISY PRZEJŚCIOWE I KOŃCOWE

Art. 62

W sprawach o wpis do ewidencji partii politycznych rozpoczętych przed dniem wejścia w życie ustawy stosuje się przepisy dotychczasowe.

Art. 63

Traci moc ustawa z dnia 28 lipca 1990 r. o partiach politycznych (Dz.U. Nr 54, poz. 312).

Art. 64

Ustawa wchodzi w życie po upływie 30 dni od dnia ogłoszenia, z wyjątkiem przepisu art. 58, który wchodzi w życie po upływie 4 miesięcy od dnia ogłoszenia.

Aneks 2

INFORMACJA FINANSOWA
o otrzymanej subwencji oraz poniesionych z tej subwencji wydatkach

LIGA POLSKICH RODZIN

00-528 WARSZAWA UL. HOŻA 9

pełniący obowiązki Prezesa Sylwester Chruszcz
Przewodniczący Kongresu Mirosław Orzechowski
Skarbnik Piotr Ślusarczyk

PAŃSTWOWA KOMISJA WYBORCZA

W wykonaniu obowiązku nałożonego przepisem art.34 ust. 1 i 2
i 4 ustawy z dnia 27 czerwca 1997 r. O partiach politycznych
(Dz. U. z 2001 r. Nr 79, poz 857, z późn. zm.)

Zarząd Główny Ligi Polskich Rodzin

przedstawia informacje za 2007 r. o otrzymanej z budżetu państwa subwencji (w tym również dotyczącej tej części subwencji która została przekazana na Fundusz Ekspercki) wraz z opinią i raportem biegłego rewidenta.

Wyszczególnienie	Kwota w zł
Kwota otrzymanej subwencji	9427806,70
82 1020 1097 0000 7202 0004 9924 (numer rachunku bankowego partii politycznej, na którym gromadzone są środki finansowe pochodzące z subwencji)	
II. Wydatki poniesione z otrzymanej subwencji	9477545,70
1. wysokość kwoty przekazanej na Fundusz Ekspercki	542 098,87
2. wysokość kwoty przekazanej na Fundusz Wyborczy	2 232 200,-
3. wydatki na cele statutowe (niezwiązane bezpośrednio z wyborami lub referendum) w tym w szczególności na	3176 246,83
- wynagrodzenia oraz ubezpieczenia społeczne i inne świadczenia	891 046,69
- zużycie materiałów i energii	151 654,24
- usługi obce, w tym korzystanie ze środków masowego przekazu	2074 408,16
- podatki i opłaty	19 668,49
- pozostałe cele	38 468,25
4. Suma spłaconych kredytów bankowych wraz z odsetkami	3527000,-
5. wydatki poniesione niezgodnie z przeznaczeniem, określony w art. 28 ust. 1 ustawy z dnia 27 czerwca 1997 r. o partiach politycznych	0,-
III. Niewykorzystana kwota subwencji	0,-
IV. Wydatki z części subwencji, która została przekazana na Fundusz Ekspercki	
59 1020 1097 0000 7202 0005 0047 (numer subkonta rachunku bankowego partii politycznej, na którym gromadzone są środki finansowe przeznaczone na Fundusz Ekspercki)	474242,30
1. Ekspertyzy prawne, polityczne, socjologiczne i społeczno - ekonomiczne	474242,30
2. Działalność wydawniczo-edukacyjna	0,-
3. Cele niezgodne z przeznaczeniem określonym w art. 30 ust. Ustawy z dnia 27 czerwca 1997 r. o partiach politycznych	0,-
4. niewykorzystana kwota subwencji przekazanej na Fundusz Ekspercki	67 856,67

Warszawa 31.03.2008 r. Sylwester Chruszcz Mirosław Orzechowski Piotr Ślusarczyk

Aneks 3

INFORMACJA FINANSOWA

o otrzymanej subwencji oraz o poniesionych z tej subwencji wydatkach

Prawo i Sprawiedliwość

.....
(pełna nazwa partii)

02-018 Warszawa ul. Nowogrodzka 84/86

.....
(adres siedziby partii)

JOACHIM BRUDZIŃSKI

- PRZEWODNICZĄCY ZARZĄDU GŁÓWNEGO PRAWO I SPRAWIEDLIWOŚĆ

TERESA KOSTRZEWSKA-GORCZYCA

- SKARBNIK PRAWO I SPRAWIEDLIWOŚĆ

(imiona, nazwiska, adresy zamieszkania i numery ewidencyjne
PESEL osób wchodzących w skład organu statutowego partii
politycznej, uprawnionego do jej reprezentowania)

PAŃSTWOWA KOMISJA WYBORCZA

w wykonaniu obowiązku nałożonego przepisem art. 34 ust. 1, 2
i 4 ustawy z dnia 27 czerwca 1997 r. o partiach politycznych
(Dz. U. z 2001 r. Nr 79, poz. 857, z późn. zm.)

Prawo i Sprawiedliwość

.....
(nazwa organu statutowego partii politycznej, uprawnionego do
jej reprezentowania)przedstawia informację za 2007 r. o otrzymanej z budżetu
państwa subwencji (w tym również dotyczącej tej części
subwencji, która została przekazana na Fundusz Ekspercki) wraz
z opinią i raportem biegłego rewidenta

Wyszczególnienie	Kwota w zł
I. Kwota otrzymanej subwencji	24 123 098
- 97 1020 1026 0000 1602 0100 8176	
.....	
(numer subkonta rachunku bankowego partii politycznej, na którym gromadzone są środki finansowe pochodzące z subwencji)	
*:	
- z przeniesienia z okresu poprzedniego 2006 r.	254
- odsetki z założonych overnight	99 943
- otrzymana subwencja w 2007 roku	24 022 897
- odsetki bankowe	4

Razem	24 123 098

II. Wydatki poniesione z otrzymanej subwencji	22 241 400
1. wysokość kwoty przekazanej na Fundusz Ekspercki	900 859
2. wysokość kwoty przekazanej na Fundusz Wyborczy	2 000 000
3. wydatki na cele statutowe (niezwiązane bezpośrednio z wyborami lub referendum), w tym w szczególności na:	17 117 113
- wynagrodzenia oraz ubezpieczenia społeczne i inne świadczenia	3 259 970
- zużycie materiałów i energii	575 944
- usługi obce, w tym korzystanie ze środków masowego przekazu	10 508 294
- podatki i opłaty	8 920
- pozostałe cele	2 763 985
4. suma spłaconych kredytów bankowych wraz z odsetkami	2 223 428
5. wydatki poniesione niezgodnie z przeznaczeniem, określonym w art. 28 ust. 1 ustawy z dnia 27 czerwca 1997 r. o partiach politycznych	0
III. Niewykorzystana kwota subwencji	1 881 698
IV. Wydatki z części subwencji, która została przekazana na Fundusz Ekspercki - 11 1020 1026 0000 1802 0108 8293 (numer subkonta rachunku bankowego partii politycznej, na którym gromadzone są środki finansowe przekazane na Fundusz Ekspercki)	755 909
1. ekspertyzy prawne, polityczne, socjologiczne i społeczno - ekonomiczne	754 080
2. działalność wydawniczo-edukacyjna	0
3. cele niezgodne z przeznaczeniem określonym w art. 30 ust. 4 ustawy z dnia 27 czerwca 1997 r. o partiach politycznych	0

4. niewykorzystana kwota subwencji przekazanej na Fundusz Ekspercki stan rachunku bankowego na 31.12.2007r	1 672 294
--	-----------

JOACHIM BRUDZIŃSKI
Przewodniczący Zarządu Głównego Prawo i Sprawiedliwość

Warszawa, 2008.03.28

Joachim Brudziński

(miejsowość i data)

TERESA KOSTRZEWSKA GORCZYCA
Skarbnik Prawo i Sprawiedliwość

Warszawa, 2008.03.28

Kostrzewska

(imię, nazwisko, stanowisko i podpis osoby/osób uprawnionej/-ych do reprezentowania partii politycznej)

Aneks 4

INFORMACJA FINANSOWA
O OTRZYMANEJ SUBWENCJI ORAZ O PONIESIONYCH Z TEJ SUBWENCJI WYDATKACH

PLATFORMA OBYWATELSKA RZECZYPOSPOLITEJ POLSKIEJ

(pełna nazwa partii)

UL. ANDERSA 21, 00-159 WARSZAWA

(adres siedziby partii)

DONALD TUSK,

MIROSLAW DRZEWIECKI,

(imiona, nazwiska, adresy zamieszkania i numery ewidencyjne PESEL osób wchodzących w skład organu statutowego partii politycznej, uprawnionego do jej reprezentowania)

PAŃSTWOWA KOMISJA WYBORCZA

W wykonaniu obowiązku nałożonego przepisem art. 34 ust. 1, 2 i 4 ustawy z dnia 27 czerwca 1997r. o partiach politycznych (Dz. U. z 2001 r, Nr 79, poz. 857, z późn.zm.)

Zarząd Krajowy Platformy Obywatelskiej Rzeczypospolitej Polskiej

(nazwa organu statutowego partii politycznej, uprawnionego do jej reprezentowania)

przedstawia informację za 2007 rok o otrzymanej z budżetu państwa subwencji (w tym również dotyczącej tej części subwencji, która została przekazana na Fundusz Ekspercki) wraz z opinią i raportem biegłego rewidenta.

Wyszczególnienie	Kwota w zł
I. Kwota otrzymanej subwencji	
28 10201013 0000 0402 0130 4237 <i>(numer subkonta rachunku bankowego partii politycznej, na którym gromadzone są środki finansowe pochodzące z subwencji)</i>	22 566 046,69 zł
II. Wydatki poniesione z otrzymanej subwencji	12 296 514,33 zł
1. wysokość kwoty przekazanej na Fundusz Ekspercki	1 128 302,32 zł
2. wysokość kwoty przekazanej na Fundusz Wyborczy	3 257 519,32 zł

3. wydatki na cele statutowe (niezwiązane bezpośrednio z wyborami lub referendum), w tym w szczególności na:	7 910 692,69 zł
- wynagrodzenia oraz ubezpieczenia społeczne i inne świadczenia	1 616 579,07 zł
- zużycie materiałów i energii	799 561,49 zł
- usługi obce, w tym korzystanie ze środków masowego przekazu	5 467 179,27 zł
- podatki i opłaty	0,00 zł
- pozostałe cele	27 372,86 zł
4. suma spłaconych kredytów bankowych wraz z odsetkami	0,00 zł
5. wydatki poniesione niezgodnie z przeznaczeniem określonym w art. 28 ust. 1 ustawy z dnia 27 czerwca 1997 r. o partiach politycznych.	0,00 zł
III. Niewykorzystana kwota subwencji	10 269 532,36 zł
IV. Wydatki z części subwencji, która została przekazana na Fundusz Ekspercki 53 10201013 0000 0302 0144 3613	231 422,53 zł
(numer subkonta rachunku bankowego partii politycznej, na którym gromadzone są środki finansowe przekazane na Fundusz Ekspercki)	
1. ekspertyzy prawne, polityczne, socjologiczne i społeczno-ekonomiczne	81 008,00 zł
2. działalność wydawniczo-edukacyjna	150 414,53 zł
3. cele niezgodne z przeznaczeniem określonym w art. 30 ust. 4 ustawy z dnia 27 czerwca 1997 r. o partiach politycznych	0,00 zł
4. niewykorzystana kwota subwencji przekazanej na Fundusz Ekspercki	896 879,79 zł

Warszawa, dn., 19.03.2008 r.

Z-ca SKARBNIKA
Platformy Obywatelskiej RP

Andrzej Wyrobiec

.....
(imię, nazwisko, stanowisko i podpis osoby/osób
uprawnionej/-ych do reprezentowania partii politycznej)

Aneks 5

NACZELNY KOMITET WYKONAWCZY
 Polskiego Stronnictwa Ludowego
 ul. Kopernika 36/40
 00-924 Warszawa
 NIP: 526-00-74-214
 REGON: 001046860

INFORMACJA FINANSOWA

o otrzymanej subwencji oraz o poniesionych z tej subwencji wydatkach

Polskie Stronnictwo Ludowe
00-924 Warszawa ul. Kopernika 36/40

Waldemar Pawlak – Prezes
 Jan Bury – Wiceprezes
 Witold Perka – Wiceprezes
 Janusz Piechociński – Wiceprezes
 Stanisław Jekielek – Sekretarz
 Ewa Kierzkowska – Sekretarz
 Stanisław Żelichowski – Skarbnik
 Tadeusz Drań – Członek
 Stanisław Dycha – Członek
 Jolanta Fedak – Członek
 Zdzisław Kołodziejcki – Członek
 Mieczysław Łuczak – Członek
 Janusz Maćkowiak – Członek
 Stanisław Rakoczy – Członek
 Władysław Serafin – Członek
 Czesław Sikiński – Członek
 Marian Starownik – Członek
 Krzysztof Tolwiński – Członek
 Wiesław Woda – Członek

.....
 (imiona, nazwiska, adresy zamieszkania i numery ewidencyjne PESEL osób wchodzących w skład organu statutowego partii politycznej,
 uprawnionego do jej reprezentowania)

PAŃSTWOWA KOMISJA WYBORCZA

W wykonaniu obowiązku nałożonego przepisem art. 34 ust. 1, 2 i 4 ustawy z dnia 27 czerwca 1997 r. o partiach
 politycznych (Dz. U. z 2001 r. Nr 79, poz. 857, z późn. zm.)

Naczelny Komitet Wykonawczy Polskiego Stronnictwa Ludowego

.....
 (nazwa organu statutowego partii politycznej, uprawnionego do jej reprezentowania)

przedstawia informację za 2007r. o otrzymanej z budżetu państwa subwencji (w tym również dotyczącej tej części
 subwencji, która została przekazana na Fundusz Eksperycki), wraz z opinią i raportem biegłego rewidenta.

Handwritten signature

Wyszczególnienie	Kwota w zł
I. Kwota otrzymanej subwencji Bank Ochrony Środowiska III /O Warszawa ul. Jana Pawła II nr 12 Nr konta 77 1540 1287 2001 6878 5776 0002	8.396.34874
II. Wydatki poniesione z otrzymanej subwencji	8.422.326,36
1. wysokość kwoty przekazanej na Fundusz Eksperski	419.842,45
2. wysokość kwoty przekazanej na Fundusz Wyborczy	1.500.000,00
3. wydatki na cele statutowe (niezwiązane bezpośrednio z wyborami lub referendum), w tym w szczególności na:	4.535.608,13
— wynagrodzenia oraz ubezpieczenia społeczne i inne świadczenia	1.020.242,64
— zużycie materiałów i energii	90.550,94
— usługi obce, w tym korzystanie ze środków masowego przekazu	1.808.407,53
— podatki i opłaty	115.012,52
— pozostałe cele	1.501.394,50
4. suma spłaconych kredytów bankowych wraz z odsetkami	1.966.875,78
5. wydatki poniesione niezgodnie z przeznaczeniem, określonym w art. 28 ust. 1 ustawy z dnia 27 czerwca 1997 r. o partiach politycznych	0,00
III. Niewykorzystana kwota subwencji	0,00
IV. Wydatki z części subwencji, która została przekazana na Fundusz Eksperski (numer subkonta rachunku bankowego partii politycznej, na którym gromadzone są środki finansowe przekazane na Fundusz Eksperski) Bank Ochrony Środowiska III O/Warszawa ul. Jana Pawła II nr 12 Nr konta 50 1540 1287 2001 6878 5776 0003	419.842,25
1. ekspertyzy prawne, polityczne, socjologiczne i społeczno-ekonomiczne	19.520,00
2. działalność wydawniczo-edukacyjna	812.302,61
3. cele niezgodne z przeznaczeniem określonym w art. 30 ust. 4 ustawy z dnia 27 czerwca 1997 r. o partiach politycznych	0,00
. niewykorzystana kwota subwencji przekazanej na Fundusz Eksperski	0,00

Warszawa, dn. 19-02-2008r.

SEKRETARZ NKW PSL

WICEPREZES NKW PSL

Ewa Pietrkowiak

Witold Perka

.....
(imię, nazwisko, stanowisko i podpis osoby/osób
uprawnionej/ach do reprezentowania partii
politycznej)

BIEGŁY REWIDENT
7799/480 poz. 133
Ewa Kozera

Aneks 6

INFORMACJA FINANSOWA

O otrzymanej subwencji oraz o sfinansowanych z tej subwencji wydatkach

SAMOOBRONA RZECZYPOSPOLITEJ POLSKIEJ

.....
(pełna nazwa partii)

00-024 WARSZAWA ALEJE JEROZOLIMSKIE 30, III p.

.....
(adres siedziby partii)

ANDRZEJ LEPPER, -

.....
(imiona, nazwiska, adresy zamieszkania i numery ewidencyjne PESEL osób wchodzących w skład organu statutowego partii politycznej, uprawnionego do jej reprezentowania)

PAŃSTWOWA KOMISJA

WYBORCZA

W wykonaniu obowiązku nałożonego przepisem art. 34 ust.1,2 i 4 ustawy z dnia 27 czerwca 1997 roku o partiach politycznych (Dz.U. z 2001 r. Nr 79, poz. 857 z późn. zm.)

Przewodniczący Rady Krajowej Andrzej Lepper

.....
(nazwa organu statutowego partii politycznej, uprawnionego do jej reprezentowania)

Przedstawia informacje za **2007** rok o otrzymanej z budżetu państwa subwencji (w tym również dotyczącej tej części subwencji, która została przekazana na Fundusz Eksperycki) wraz z opinią i raportem biegłego rewidenta.

Wyszczególnienie	Kwota w zł
I. Kwota otrzymanej subwencji	
12 1020 1097 0000 7002 0005 0021	12 768 664,12
..... (numer subkonta rachunku bankowego partii politycznej, na którym gromadzone są środki finansowe pochodzące z subwencji)	
II. Wydatki poniesione z otrzymanej subwencji	12 427 230,25
1. wysokość kwoty przekazanej na Fundusz Ekspercki	638 440,00
2. wysokość kwoty przekazanej na Fundusz Wyborczy	900 000,00
3. wydatki na cele statutowe (niezwiązane bezpośrednio z wyborami lub referendum), w tym w szczególności na:	5 174 504,57
- wynagrodzenia oraz ubezpieczenia społeczne i inne świadczenia	1 471 235,94
- zużycie materiałów i energii	643 925,55
- usługi obce, w tym korzystanie ze środków masowego przekazu	1 942 730,47
- podatki i opłaty	11 910,41
- pozostałe cele	1 104 702,20
4. suma spłaconych kredytów bankowych z odsetkami	5 714 285,68
5. wydatki poniesione niezgodne z przeznaczeniem określonym w art. 28 ust. 1 ustawy z dnia 27 czerwca 1997 roku o partiach politycznych	00,00
III. Niewykorzystana kwota subwencji	361 089,56
IV. Wydatki z części subwencji, która została przekazana na Fundusz Ekspercki	
15 1020 1097 0000 7402 0005 0062	804 202,00
..... (numer subkonta rachunku partii politycznej, na którym gromadzone są środki finansowe przekazane na Fundusz Ekspercki)	
1. Ekspertyzy prawne, polityczne, socjologiczne i społeczno-ekonomiczne	59 780,00
	743 686,00
2. Działalność wydawniczo - edukacyjna	
3. Cele niezgodne z przeznaczeniem określonym w art.30 ust.4 ustawy z dnia 27 czerwca 1997 r. o partiach politycznych	00,08
4. Niewykorzystana kwota subwencji przekazanej na Fundusz Ekspercki	320 956,66

Warszawa dnia 25 marca 2008 roku.

.....
(miejsowość data)

Andrzej Kopper

.....
(imię, nazwisko, stanowisko i podpis osoby/osób uprawnionej/-ych do reprezentowania partii politycznej)

.....
KAM OBRONA RZECZYPOSPOLITEJ POLSKIEJ
Al. Jerozolimskie 30, p. III
00-024 Warszawa
tel. 625 04 72. tel/fax: 625 04 77
NIP 525-22-27-365 REGON 016312187-0

Aneks 7

PAŃSTWOWA KOMISJA WYBORCZA

W wykonaniu obowiązku nałożonego przepisem art. 34 ust. 1, 2 i 4 ustawy z dnia 27 czerwca 1997 r. o partiach politycznych (Dz. U. z 2001 r. Nr 79, poz. 857, z późn. zm.)

(nazwa organu statutowego partii politycznej, uprawnionego do jej reprezentowania)

przedstawia informację za 2007r. o otrzymanej z budżetu państwa subwencji (w tym również dotyczącej tej części subwencji, która została przekazana na Fundusz Eksperski) wraz z opinią i raportem biegłego rewidenta

Wyszczególnienie	Kwota w zł
I. Kwota otrzymanej subwencji (numer subkonta rachunku bankowego partii politycznej, na którym gromadzone są środki finansowe pochodzące z subwencji) Bank BISE 96 1370 1037 0000 1706 4174 7100 Bank PKO BP 43 1020 1013 0000 0702 0146 2027 (numer subkonta rachunku bankowego partii politycznej, na którym gromadzone są środki finansowe pochodzące z subwencji)	4.975.085,40
II. Wydatki poniesione z otrzymanej subwencji	5.008.177,49
1. wysokość kwoty przekazanej na Fundusz Eksperski	107.388,13
2. wysokość kwoty przekazanej na Fundusz Wyborczy	29.770,00
3. wydatki na cele statutowe (niezwiązane bezpośrednio z wyborami lub referendum), w tym w szczególności na:	390.391,36
— wynagrodzenia oraz ubezpieczenia społeczne i inne świadczenia	156.359,40
— zużycie materiałów i energii	45.014,24
— usługi obce, w tym korzystanie ze środków masowego przekazu	165.805,26
— podatki i opłaty	0,00
— pozostałe cele	23.212,46
4. suma spłaconych kredytów bankowych wraz z odsetkami	4.480.628,00
5. wydatki poniesione niezgodnie z przeznaczeniem, określonym w art. 28 ust. 1 ustawy z dnia 27 czerwca 1997 r. o partiach politycznych	0,00
III. Niewykorzystana kwota subwencji	84.385,87
IV. Wydatki z części subwencji, która została przekazana na Fundusz Eksperski (numer subkonta rachunku bankowego partii politycznej, na którym gromadzone są środki finansowe przekazane na Fundusz Eksperski) Bank BPH 98 1060 0076 0000 3300 0041 5895 (numer subkonta rachunku bankowego partii politycznej, na którym gromadzone są środki finansowe przekazane na Fundusz Eksperski)	187.954,70
1. ekspertyzy prawne, polityczne, socjologiczne i społeczno-ekonomiczne	16.700,00
2. działalność wydawniczo-edukacyjna	2.745,49
3. inne wydatki na cele statutowe	168.509,21
4. cele niezgodne z przeznaczeniem określonym w art. 30 ust. 4 ustawy z dnia 27 czerwca 1997 r. o partiach politycznych	0,00
5. niewykorzystana kwota subwencji przekazanej na Fundusz Eksperski	87.890,11

Warszawa, 18.03.2008
(miejscowość i data)

Przewodniczący Socjaldemokracji Polskiej

Kwester Krajowy SDPL

Socjaldemokracja Polska
SDPL
ul. Mokotowska 29A
00-560 Warszawa

MAREK BOROWSKI

(imię, nazwisko, stanowisko i podpis osoby/osób uprawnionych do reprezentowania partii politycznej)

WOJCIECH MIERNIK

Aneks 8

SOJUSZ LEWICY DEMOKRATYCZNEJ
Rada Krajowa
00-419 Warszawa, ul. Rozbrat 44a
c. (22) 621 03 41, tel./fax (22) 621 60 69
NIP 526-23-59-727, REGON 016029184

INFORMACJA FINANSOWA

o otrzymanej subwencji oraz o poniesionych z tej subwencji wydatkach

Nazwa partii: **SOJUSZ LEWICY DEMOKRATYCZNEJ**

Adres siedziby partii: 00-419 Warszawa, ul. Rozbrat 44a

Imiona, nazwiska, adres zamieszkania i numery ewidencyjne PESEL osób wchodzących w skład organu statutowego partii politycznej, uprawnionego do jej reprezentowania:

Przewodniczący Wojciech OLEJNICZAK

Sekretarz Generalny Grzegorz NAPIERAŁSKI

Skarbnik Edward KUCZERA

PAŃSTWOWA KOMISJA WYBORCZA

W wykonaniu obowiązku nałożonego przepisem art. 34 ust. 1, 2 i 4 ustawy z dnia 27 czerwca 1997 r. o partiach politycznych (Dz. U. z 2001 r. Nr 79, poz. 857, z późn. zm.)

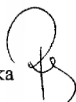
Sojusz Lewicy Demokratycznej – Rada Krajowa – przedstawia informację za **2007 rok** o Subwencji otrzymanej z budżetu państwa (w tym również dotycząca tej części subwencji, która została przekazana na Fundusz Eksperycki) wraz z opinią biegłego rewidenta.

Wyszczególnienie	Kwota w zł
I. Kwota otrzymanej subwencji	14.526,74
PKO B.P. Oddz.w Warszawie Nr 04 1020 1013 0000 0802 0140 5935	12.676.961,28
Bilans otwarcia	19.527,70
Odsetki bankowe	12.711.015,72
Razem środki z subwencji	
II. Wydatki poniesione z otrzymanej subwencji	12.699.517,06
1) wysokość kwoty przekazanej na Fundusz Eksperscki	475.386,06
2) wysokość kwoty przekazanej na Fundusz Wyborczy	2.442.069,22
3) wydatki na cele statutowe (niezwiązane bezpośrednio z wyborami lub referendum), w tym w szczególności na:	7.268.058,76
- wynagrodzenia oraz ubezpieczenia społeczne i inne świadczenia	1.935.369,70
- zużycie materiałów i energii	186.732,12
- usługi obce, w tym korzystanie ze środków masowego przekazu 1)	2.382.926,98
- podatki i opłaty bankowe	128.778,97
- pozostałe cele	2.634.250,99
4) suma spłaconych kredytów bankowych wraz z odsetkami	2.514.003,02
5) wydatki poniesione niezgodnie z przeznaczeniem, określonym w art. 28 ust. 1 ustawy z dnia 27 czerwca 1997 r. o partiach politycznych	-
III Niewykorzystana kwota subwencji 2)	11.498,66
IV Kwota subwencji przekazana na Fundusz Eksperscki w 2007r.	475.386,06
- Kwota z bilansu otwarcia	2.568.640,45
- Odsetki bankowe	89.650,93
- Koszty finansowe	-310,00
Razem kwota Fund.Eksp.do dyspozycji w roku 2007 na rachunku nr 19 1060 0076 0000 4116 4000 2978 BPH S.A. w Warszawie	3.133.367,44
V.Wydatki z części subwencji, która została przekazana na Fundusz Eksperscki	431.337,86
1) ekspertyzy prawne, polityczne, socjologiczne i społeczno-ekonomiczne	303.500,76
2) działalność wydawniczo-edukacyjna	127.837,10
3) cele niezgodne z przeznaczeniem określonym w art. 30 ust. 4 ustawy z dnia 27 czerwca 1997 r o partiach politycznych	-
4) niewykorzystana kwota subwencji przekazanej na Fundusz Eksperscki	2.702.029,58

1. Wydatki obejmują także dwukrotną zapłatę faktur w kwocie 19.764 zł której zwrot nastąpi w I kwartale 2008r.

2. Niewykorzystane środki z subwencji wzrosną o kwotę 19.764 zł. do kwoty 31.262,66 zł z tytułu podwójnej zapłaty

Opracowała: Ewa Popowska

Skarbnik SLD

Edward Kuczera

Warszawa, dnia 29 lutego 2008r.

Instytut Spraw Publicznych

Lista publikacji z lat 2000–2008

W przygotowaniu:

- ❑ Tomasz Schimanek, *Dialog obywatelski Polska 2008*
- ❑ Marek Rymsza, Ewa Bogacz-Wojtanowska (red.), *Zatrudnienie i wolontariat w organizacjach pozarządowych*

Publikacje książkowe

- ❑ Lena Kolarska-Bobińska (red.), *Nowe metody zarządzania w państwach Unii Europejskiej*, Warszawa 2008
- ❑ Grzegorz Makowski, Tomasz Schimanek (red.), *Organizacje pozarządowe i władza publiczna. Drogi do partnerstwa*, Warszawa 2008.
- ❑ Marek Rymsza (red.), *Organizacje pozarządowe. Dialog Obywatelski. Polityka państwa*, Warszawa 2008
- ❑ Tomasz G. Grosse, *Europa na rozdrożu*, Warszawa 2008
- ❑ Tomasz Kaźmierczak, Kamila Hernik (red.), *Społeczność lokalna w działaniu. Kapitał społeczny. Potencjał społeczny. Lokalne governance*, Warszawa 2008
- ❑ Lena Kolarska-Bobińska, Mateusz Fałkowski (red.), *Polska-Niemcy-Francja. Wzajemne postrzeganie po rozszerzeniu UE*, Warszawa 2008
- ❑ Praca zbiorowa: *Aktywizowanie wyborców*, Warszawa 2008
- ❑ Justyna Frelak, Witold Klaus, Jakub Wiśniewski, *Przystanek Polska. Analiza programów integracyjnych dla cudzoziemców w Polsce*, Warszawa 2007
- ❑ Marek Rymsza, Grzegorz Makowski, Magdalena Dudkiewicz (red.), *Państwo a trzeci sektor. Prawo i instytucje w działaniu*, Warszawa 2007
- ❑ Tomasz G. Grosse, *Innowacyjna gospodarka na peryferiach?* Warszawa 2007
- ❑ Tomasz Kaźmierczak (red.), *Zmiana w społeczności lokalnej*, Warszawa 2007
- ❑ Jacek Kochanowicz, Sławomir Mandes, Mirosława Marody (red.), *Kulturowe aspekty transformacji ekonomicznej*, Warszawa 2007
- ❑ Ewa Giermanowska (red.), *Młodzi niepełnosprawni o sobie. Rodzina, edukacja, praca*, Warszawa 2007
- ❑ Ewa Giermanowska (red.), *Młodzi niepełnosprawni. Aktywizacja zawodowa i nietypowe formy zatrudnienia*, Warszawa 2007
- ❑ Tomasz Kaźmierczak, Marek Rymsza, *Kapitał społeczny. Ekonomia społeczna*, Warszawa 2007

- ❑ Józefina Hryniewicz, *Odrzuceni. Analiza procesu umieszczania dzieci w domach dziecka*, Warszawa 2006
- ❑ Anna Kwak (red.), *Z opieki zastępczej w dorosłe życie*, Warszawa 2006
- ❑ Piotr Kaźmierkiewicz (red.), *EU Accesion Prospects for Turkey and Ukraine. Debates in New Member States*, Warszawa 2006
- ❑ Mateusz Błaszczuk, Jacek Sroka (red.), *Sieci czy struktury? Dialog społeczny na poziomie regionalnym*, Warszawa 2006
- ❑ Marek Rymsza (red.), *Elastyczny rynek pracy i bezpieczeństwo socjalne*, Warszawa 2005
- ❑ Magdalena Arczewska, *Nie tylko jedna ustawa. Prawo o organizacjach pozarządowych*, Warszawa 2005
- ❑ Elżbieta Putkiewicz, *Korepetycje – szara strefa edukacji*, Warszawa 2005
- ❑ Piotr Kaźmierkiewicz (red.), *The Visegrad States between Schengen and Neighbourhood*, Warszawa 2005
- ❑ Marcin Walecki, *Money and Politics in Poland*, Warszawa 2005
- ❑ Dominik Antonowicz, *Uniwersytet przyszłości. Wyzwania i modele polityki*, Warszawa 2005
- ❑ Mariola Raclaw-Markowska (red.), *Pomoc dzieciom i rodzinie w środowisku lokalnym*, Warszawa 2005
- ❑ Lena Kolarska-Bobińska, Jacek Kucharczyk, Piotr Maciej Kaczyński (red.), *Mosty przez Atlantyk? Postawy Polaków, Czechów, Słowaków wobec Stanów Zjednoczonych*, Warszawa 2005
- ❑ Mateusz Fałkowski, Jacek Kucharczyk (red.), *Obywatele Europy. Integracja europejska w polskim życiu publicznym*, Warszawa 2005
- ❑ Tomasz Grzegorz Grosse, *Polityka regionalna Unii Europejskiej. Przykład Grecji, Włoch, Irlandii i Polski*. Wydanie II, uzupełnione i rozszerzone, Warszawa 2004
- ❑ Lena Kolarska-Bobińska (red.), *Świadomość ekonomiczna społeczeństwa i wizerunek biznesu*, Warszawa 2004
- ❑ Krzysztof Konarzewski, *Reforma oświaty. Podstawa programowa i warunki kształcenia*, Warszawa 2004
- ❑ Marek Rymsza (red.), *Reformy społeczne. Bilans dekady*, Warszawa 2004
- ❑ Eleonora Zielińska (red.), *Międzynarodowy Trybunał Karny. USA i UE: dwa różne podejścia*, Warszawa 2004
- ❑ András Sajó, *Freedom of Expression* (angielska i rosyjska wersja językowa), Warszawa 2004
- ❑ Piotr Kaźmierkiewicz (red.), *Neighbourhood across a Divide?*, Warszawa 2004
- ❑ Tomasz Grzegorz Grosse (red.), *Polska wobec nowej polityki spójności Unii Europejskiej*, Warszawa 2004

- ❑ Elżbieta Putkiewicz, Anna Wiłkomirska, *Szkoły publiczne i niepubliczne: porównanie środowisk edukacyjnych*, Warszawa 2004
- ❑ Teodor Bulenda, Ryszard Musidłowski (red.), *System penitencjarny i post-penitencjarny w Polsce*, Warszawa 2003
- ❑ Piotr Mazurkiewicz (red.), *Kościół katolicki w przededniu wejścia Polski do Unii Europejskiej*, Warszawa 2003
- ❑ Anna Titkow (red.), *Szklany sufit: bariery i ograniczenia karier kobiet*, Warszawa 2003
- ❑ Krystyna Iglicka (red.), *Integracja czy dyskryminacja? Polskie wyzwania i dylematy u progu wielokulturowości*, Warszawa 2003
- ❑ Krystyna Iglicka (red.), *Migration and Its Impact on Labour Markets in Poland and Ukraine*, Warszawa 2003 (angielska i ukraińska wersja językowa)
- ❑ Tomasz Kaźmierczak, Marek Rymsza (red.), *W stronę aktywnej polityki społecznej*, Warszawa 2003
- ❑ Marek Zubik (red.), *Zapobieganie konfliktowi interesów w III RP*, Warszawa 2003
- ❑ Mariusz Jan Radło, *Wyzwanie konkurencyjności. Strategia Lizbońska w poszerzonej Unii Europejskiej*, Warszawa 2003
- ❑ Beata Łaciak (red.), *Dziecko we współczesnej kulturze medialnej*, Warszawa 2003
- ❑ Ewa Giermanowska, Mariola Raclaw-Markowska, *Społeczności lokalne wobec problemu bezrobocia młodzieży*, Warszawa 2003
- ❑ Lena Kolarska-Bobińska (red.), *Obraz Polski i Polaków w Europie*, Warszawa 2003
- ❑ Tomasz Grzegorz Grosse, *Zmierzch decentralizacji w Polsce? Polityka rozwoju w województwach w kontekście integracji europejskiej*, Warszawa 2003
- ❑ Urszula Kurczewska, Małgorzata Molęda-Zdziech, *Lobbing w Unii Europejskiej*, Warszawa 2002
- ❑ Janusz Halik (red.), *Starzy ludzie w Polsce. Społeczne i zdrowotne skutki starzenia się społeczeństwa*, Warszawa 2002
- ❑ Józefina Hrynkiewicz (red.), *Przeciw ubóstwu i bezrobociu: lokalne inicjatywy obywatelskie*, Warszawa 2002
- ❑ Henryk Domański, *Ubóstwo w społeczeństwach postkomunistycznych*, Warszawa 2002
- ❑ Adam Zieliński, Marek Zubik (red.), *Przyszłość polskiego wymiaru sprawiedliwości*, Warszawa 2002
- ❑ Krystyna Iglicka (red.), *Migracje powrotne Polaków – powroty sukcesu czy rozczarowania?*, Warszawa 2002
- ❑ Barbara Fatyga, Jolanta Rogala-Obłękowska, *Style życia młodzieży a narkotyki. Wyniki badań empirycznych*, Warszawa 2002

- ❑ Małgorzata Fuszara (red.), *Kobiety w Polsce na przełomie wieków. Nowy kontrakt płci?*, Warszawa 2002
- ❑ Jacek Kucharczyk (red.), *Europa – Ameryka. Transatlantycki wymiar reform Unii Europejskiej*, Warszawa 2002
- ❑ Marcin Walecki (red.), *Kulisy finansowania polityki*, Warszawa 2002
- ❑ *Ochrona uchodźców w Polsce* (wspólnie z MSZ i UNHCR), Warszawa 2002
- ❑ Jan Barcz (red.), *Czy zmieniać konstytucję? Ustrojowo-konstytucyjne aspekty przystąpienia Polski do UE*, Warszawa 2002
- ❑ *Zmiany w systemie oświaty. Wyniki badań empirycznych*, Warszawa 2002
- ❑ Janusz Borkowski, *Jednostka a administracja publiczna po reformie ustrojowej*, Warszawa 2001
- ❑ Władysław Czaplński, Anna Wyrozumska, *Sędzia krajowy wobec prawa międzynarodowego*, Warszawa 2001
- ❑ Ryszard Chruściak, Wiktor Osiatyński, *Tworzenie konstytucji w Polsce w latach 1989–1997*, Warszawa 2001
- ❑ Juliusz Gardawski, *Związki zawodowe na rozdrożu*, Warszawa 2001
- ❑ Barbara Gąciarz, Włodzimierz Pańków, *Dialog społeczny po polsku – fikcja czy szansa?*, Warszawa 2001
- ❑ Józefina Hrynkiewicz (red.), *Mierniki i wskaźniki w systemie ochrony zdrowia*, Warszawa 2001
- ❑ Józefina Hrynkiewicz (red.), *Decentralizacja zadań społecznych państwa*, Warszawa 2001
- ❑ Lena Kolarska-Bobińska, Andrzej Rosner, Jerzy Wilkin (red.), *Przyszłość wsi polskiej. Wizje, strategie, koncepcje*, Warszawa 2001
- ❑ Krzysztof Konarzewski (red.), *Szkolnictwo w pierwszym roku reformy systemu oświaty*, Warszawa 2001
- ❑ Antonina Ostrowska, *Osoby niepełnosprawne w Polsce w latach dziewięćdziesiątych*, Warszawa 2001
- ❑ Ewa Popławska (red.), *Konstytucja dla rozszerzającej się Europy*, Warszawa 2001
- ❑ Marek Rymsza (red.), *Samotne macierzyństwo i polityka społeczna*, Warszawa 2001
- ❑ Jan Widacki, Marek Mączyński, Janina Czapska, *Local Community, Public Security. Central and Eastern Countries under Transformation*, Warszawa 2001
- ❑ Mirosław Wyrzykowski (red.), *Konstytucyjne podstawy systemu prawa*, Warszawa 2001
- ❑ Andrzej Zoll (red.), *Racjonalna reforma prawa karnego*, Warszawa 2001
- ❑ *Polska droga do Schengen. Opinie ekspertów*, Warszawa 2001
- ❑ Kate Hansen Bundt, *Norwegia mówi „nie”*, Warszawa 2000

- ❑ *Chłop, rolnik, farmer? Przystąpienie Polski do Unii Europejskiej – nadzieje i obawy polskiej wsi*, Warszawa 2000
- ❑ Janina Czapska, *Bezpieczeństwo lokalne. Społeczny kontekst prewencji kryminalnej*, Warszawa 2000
- ❑ Henryk Domański, *Hierarchie i bariery społeczne w latach dziewięćdziesiątych*, Warszawa 2000
- ❑ Mirosław Granat (red.), *Organizacje pozarządowe w Polsce. Podstawy prawno-finansowe*, Warszawa 2000
- ❑ Mirosław Wyrzykowski (red.), *Constitutional Cultures*, Warszawa 2000
- ❑ Tomasz Grzegorz Grosse, *Polityka regionalna Unii Europejskiej i jej wpływ na rozwój gospodarczy. Przykład Grecji, Włoch, Irlandii i wnioski dla Polski*, Warszawa 2000
- ❑ Jacek Klich (red.), *Nadzieja rynku pracy. Małe i średnie przedsiębiorstwa w gospodarce*, Warszawa 2000
- ❑ Lena Kolarska-Bobińska (red.), *Cztery reformy – od koncepcji do realizacji*, Warszawa 2000
- ❑ Lena Kolarska-Bobińska (red.), *The Second Wave of Polish Reforms*, Warszawa 2000
- ❑ Mark Leonard, *Sposób na Europę. Pomiędzy federalizmem a Europą narodów*, Warszawa 2000
- ❑ Beata Łaciak, Jacek Kurczewski (red.), *Korupcja w życiu społecznym*, Warszawa 2000
- ❑ Marcin Walecki (red.), *Finansowanie polityki. Wybory, pieniądze, partie polityczne*, Warszawa 2000

Ekspertyzy, raporty z badań, rekomendacje

- ❑ Tomasz G. Grosse, *Wyzwania dla nowej polityki spójności*, Warszawa 2008
- ❑ Piotr Szukalski (red.), *To idzie starość. Postawy osób w wieku przedemerytalnym. Raport z badań*, Warszawa 2008
- ❑ Ewa K. Siellawa-Kolbowska (red.), Agnieszka Łada Jarosław Ćwiek-Karpowicz, *Edukacja obywatelska w Niemczech i Polsce. Raport z badań*, Warszawa 2008
- ❑ Beata Ociepka, Agnieszka Łada, Jarosław Ćwiek-Karpowicz, *Polityka europejska Warszawy i Berlina w prasie niemieckiej i polskiej*, Warszawa 2008
- ❑ Grzegorz Makowski (red.), *U progu zmian. Pięć lat ustawy o działalności pożytku publicznego i o wolontariacie*, Warszawa 2008
- ❑ Lena Kolarska-Bobińska, Jacek Kucharczyk, Jarosław Zbieranek (red.), *Demokracja w Polsce 2005–2007*, Warszawa 2007
- ❑ Jacek Kucharczyk, Piotr Kaźmierkiewicz, *Learning from experience of West European think tanks: a study in think tank management*, Warszawa 2007

- ❑ Tomasz Grzegorz Grosse (red.), *Zapobieganie korupcji w wykorzystaniu funduszy unijnych*, Warszawa 2007
- ❑ Piotr Kaźmierkiewicz, *The Polish Experience in Controlling Illegal Migration. Lessons for EU Candidates and Neighbours*, Warszawa 2007
- ❑ Lena Kolarska-Bobińska (red.), *Emigrować i wracać. Migracje zarobkowe Polaków a polityka państwa*, Warszawa 2007
- ❑ Jennifer Elrick, Justyna Frelak, Paweł Hut, *Polska i Niemcy wobec rodaków na Wschodzie. Polen und Deutschland gegenüber ihren Diasporas im Osten*, Warszawa 2006
- ❑ Mateusz Falkowski, Agnieszka Popko, *Polacy i Niemcy. Wzajemny wizerunek po rozszerzeniu Unii Europejskiej*, Warszawa 2006
- ❑ Michał Warchala, *Les Polonais et les Français. Leur image reciproque apres l'adhesion a UE*, Warszawa 2006
- ❑ Michał Warchala, *Polacy i Francuzi. Wzajemny wizerunek po rozszerzeniu Unii Europejskiej*, Warszawa 2006.
- ❑ Jarosław Ćwiek-Karpowicz, Piotr Maciej Kaczyński, *Assisting Negotiated Transition to Democracy. Lessons from Poland 1980–1999*, Warszawa 2006
- ❑ *Konstytucja RP a członkostwo Polski w Unii Europejskiej*, Warszawa 2006
- ❑ Mateusz Falkowski, Agnieszka Popko (red.), *Polen und Deutsche Gegenseitige Wahrnehmungen nach der Osterweiterung der Europäischen Union*, Warszawa 2006
- ❑ Lena Kolarska-Bobińska, Jacek Kucharczyk, Jarosław Zbieranek (red.), *Aktywny obywatel, nowoczesny system wyborczy*, Warszawa 2006
- ❑ Ewa Bartnik, Krzysztof Konarzewski, Alina Kowalczykowska, Zbigniew Marciniak, Tomasz Merta, *Podstawa programowa kształcenia ogólnego. Projekt*, Warszawa 2005
- ❑ *Od pola do stołu. Europejskie doświadczenia we wdrażaniu unijnych wymogów weterynaryjnych i bezpieczeństwa żywności*, Warszawa 2005
- ❑ Barbara Fedyszak-Radziejowska, *Proces demarginalizacji polskiej wsi*, Warszawa 2005
- ❑ Joanna Korczyńska, współpraca Maciej Duszczyk, *Zapotrzebowanie na pracę cudzoziemców w Polsce*, Warszawa 2005
- ❑ Tomasz Grzegorz Grosse (red.), *Analiza możliwości wprowadzenia regionalnego systemu zarządzania funduszami regionalnymi UE w Polsce w latach 2007–2013*, Warszawa 2005
- ❑ Anna Wiłkomirska, *Ocena kształcenia nauczycieli w Polsce*, Warszawa 2005
- ❑ Roman Dolata, Barbara Murawska, Elżbieta Putkiewicz, *Wsparcie rozwoju zawodowego a potrzeby nauczycieli w tym zakresie*, Warszawa 2005
- ❑ Andrzej Olechowski, *Polska agenda w Europie*, Warszawa 2005

- ❑ *Polska polityka europejska: cele i możliwości*, Warszawa 2005
- ❑ Mateusz Fałkowski, Kai-Olaf Lang, *Wspólne zadanie. Polska, Niemcy i Ukraina w przeobrażającej się Europie. Gemeinsame Aufgabe. Deutschland, Polen und die Ukraine im sich wandelnden Europa*, Warszawa 2004
- ❑ *Polska scena polityczna w 2004 r. kontynuacja czy zmiana?*, Warszawa 2004
- ❑ Mateusz Fałkowski (red.), *Pierwsze kroki w Unii. Polityka Polski w prasie europejskiej*, Warszawa 2004
- ❑ Ewa Giermanowska, Mariola Raclaw-Markowska (red.), *Absencja chorobowa w Polsce*, Warszawa 2004
- ❑ Piotr Kaźmierkiewicz (red.), *Securing America and Europe*, Warszawa 2004
- ❑ Tomasz Grzegorz Grosse (red.), *Poland and the New EU Cohesion Policy*, Warszawa 2004
- ❑ Małgorzata Żytko (red.), *Małe dziecko w systemie opieki społecznej i edukacji*, Warszawa 2004
- ❑ Roman Dolata, Elżbieta Putkiewicz, Anna Wiłkomirska, *Reforma egzaminu maturalnego – oceny i rekomendacje*, Warszawa 2004
- ❑ Marek Rymśza (red.), *Współpraca sektora obywatelskiego z administracją publiczną*, Warszawa 2004
- ❑ Krzysztof Konarzewski, *Kształcenie i wychowanie w szkołach podstawowych i gimnazjum w roku szkolnym 2002/2003*, Warszawa 2004
- ❑ Ryszard Herbut, Jacek Sroka, Piotr Sula, *Dialog społeczny na poziomie regionalnym*, Warszawa 2004
- ❑ Mariola Raclaw-Markowska, Sławomir Legat (red.), *Opieka zastępcza nad dzieckiem*, Warszawa 2004
- ❑ Barbara Murawska, *Segregacje na progu szkoły podstawowej*, Warszawa 2004
- ❑ Krystyna Kamińska, *Samorządy lokalne wobec obowiązku wdrażania edukacyjnego sześciolatków*, Warszawa 2004
- ❑ Artur Nowak-Far, Arkadiusz Michoński, *Krajowa administracja w unijnym procesie podejmowania decyzji*, Warszawa 2004
- ❑ Jan Barcz (red.), *Ustrojowe aspekty członkostwa Polski w Unii Europejskiej*, Warszawa 2004
- ❑ Teodor Bulenda, Ryszard Musidłowski (red.), *Postępowanie z więźniami w latach 1989–2002*, Warszawa 2003
- ❑ Krzysztof Pankowski, *Parlament Europejski* (polska i angielska wersja językowa), Warszawa 2003
- ❑ Jan Barcz, Cezary Mik, Artur Nowak-Far, *Ocena traktatu konstytucyjnego: wyzwania dla Polski*, Warszawa 2003
- ❑ Piotr Kaźmierkiewicz (red.), *Turning Threats into Opportunities*, Warszawa 2003

- ❑ Tomasz Szlendak, *Zaniedbana piaskownica. Style wychowania małych dzieci a problem nierówności i szans edukacyjnych*, Warszawa 2003
- ❑ Krystyna Iglicka, Piotr Kaźmierkiewicz, Monika Mazur-Rafał, *Zarządzanie migracją. Przypadek i doświadczenia Polski w odniesieniu do dyrektyw Komisji Europejskiej* (publikacja wydana wspólnie z Centrum Stosunków Międzynarodowych), Warszawa 2003
- ❑ Mirosław Grewiński, *Europejski Fundusz Społeczny w Saksonii. Wnioski dla Polski*, Warszawa 2003
- ❑ *Przed referendum europejskim – absencja, sprzeciw, poparcie*, Warszawa 2003
- ❑ Zbigniew Drąg, Krzysztof Gorlach, Zygmunt Seręga, *Młode pokolenie wsi III RP. Aspiracje w przeddzień integracji z Unią Europejską*, Warszawa 2003
- ❑ Tomasz Schimanek, *Wybrane aspekty bezzwrotnej pomocy zagranicznej dla Polski*, Warszawa 2003
- ❑ Marta Zahorska (red.), *Edukacja przedszkolna w Polsce – zagrożenia i szanse*, Warszawa 2003
- ❑ Jakub Biernat, Katarzyna Gmaj, Małgorzata Wokacz, *Nie tylko wizy. Obwód Kaliningradzki a rozszerzenie UE*, Warszawa 2003
- ❑ Marzenna Guz-Vetter, *Szanse i zagrożenia polsko-niemieckiego pogranicza w perspektywie przystąpienia Polski do Unii Europejskiej*, Warszawa 2003
- ❑ Hanna Bojar, Joanna Kurczewska, *Konsekwencje wprowadzenia układu z Schengen – wyniki badań społeczności pogranicza wschodniego*, Warszawa 2002
- ❑ Lena Kolarska-Bobińska (red.), *Mieszkańcy wsi o integracji europejskiej: opinie, wiedza, poinformowanie*, Warszawa 2002
- ❑ Mariusz Jan Radło, *Strategia Lizbońska Unii Europejskiej. Konkluzje dla Polski*, Warszawa 2002
- ❑ Beata Roguska, Michał Strzeszewski, *Zainteresowanie społeczne, wiedza i poinformowanie o integracji Polski z Unią Europejską*, Warszawa 2002
- ❑ Elżbieta Tarkowska, Katarzyna Korzeniewska, *Młodzież z dawnych PGR-ów*, Warszawa 2002
- ❑ Lena Kolarska-Bobińska (red.), *Przyszłość polskiej sceny politycznej po wyborach parlamentarnych 2001*, Warszawa 2002
- ❑ Michał Warchała (red.), *Wizerunek Polski w prasie krajów Unii Europejskiej*, Warszawa 2002
- ❑ Irena Boruta, *Strategie zatrudnienia organizacji międzynarodowych: UE, MOP, OECD*, Warszawa 2002
- ❑ Xymena Dolińska, Mateusz Fałkowski, *Polska – Niemcy. Wzajemny wizerunek w okresie rozszerzania Unii Europejskiej*, Warszawa 2001

- ❑ Marzenna Guz-Vetter, *Phare 2000 dla Polski Wschodniej i Śląska. Ocena przygotowania administracji*, Warszawa 2001
- ❑ Lena Kolarska-Bobińska (red.), *Polacy wobec wielkiej zmiany. Integracja z Unią Europejską*, Warszawa 2001
- ❑ Joanna Konieczna, *Polska–Ukraina. Wzajemny wizerunek*, Warszawa 2001
- ❑ Elżbieta Putkiewicz, Marta Zahorska, *Společne nierówności edukacyjne. Studium sześciu gmin*, Warszawa 2001
- ❑ Beata Roguska, Jacek Kucharczyk, *Wybory parlamentarne 2001 a integracja Polski z Unią Europejską*, Warszawa 2001
- ❑ Mirosław Stec (red.), *Reforma administracji publicznej 1999 – dokonania i dylematy*, Warszawa 2001
- ❑ Michał Warchała, *Polska – Francja. Wzajemny wizerunek w okresie rozszerzania Unii Europejskiej*, Warszawa 2001
- ❑ Marek Zubik (red.), *Niedostatki wymiaru sprawiedliwości*, Warszawa 2001
- ❑ *Wspólna Europa. Głos polskich pozarządowych ośrodków analitycznych*, Warszawa 2001
- ❑ Xymena Dolińska, Michał Warchała (red.), *Obraz Polski w prasie krajów członkowskich Unii Europejskiej* (raporty kwartalne), Warszawa 2000
- ❑ Maciej Duszczyk, Dorota Poprzęcki, *Rozszerzenie Unii Europejskiej w opinii związków zawodowych oraz organizacji pracodawców*, Warszawa 2000
- ❑ Janusz Grzelak, Dominika Maison, Grażyna Wąsowicz-Kiryło, *Kultura negocjacyjna Polaków w kontekście integracji z Unią Europejską*, Warszawa 2000
- ❑ Dariusz Ryszard Kijowski (red.), *Dwuinstancyjne sądownictwo administracyjne*, Warszawa 2000
- ❑ Adam Mielczarek, Małgorzata Sikorska, *Polska – Hiszpania, Polska – Szwecja. Wzajemne wizerunki w okresie rozszerzania Unii Europejskiej*, Warszawa 2000
- ❑ Przemysław Mielczarek, *Przedsiębiorcy o szansach i zagrożeniach dla sektora małych i średnich przedsiębiorstw*, Warszawa 2000
- ❑ Małgorzata Sikorska, *Polska – Austria. Wzajemny wizerunek w okresie rozszerzania Unii Europejskiej*, Warszawa 2000
- ❑ Jadwiga Staniszkis, *Postkomunistyczne państwo: w poszukiwaniu tożsamości*, Warszawa 2000
- ❑ Mirosław Wyrzykowski (red.), *Odpowiedzialność władzy publicznej za wyrządzoną szkodę w świetle artykułu 77 ustęp 1 Konstytucji Rzeczypospolitej Polskiej*, Warszawa 2000
- ❑ Mirosław Wyrzykowski (red.), *Model ustrojowy prokuratury. Dyskusja nad projektem Ministerstwa Sprawiedliwości z dnia 15 marca 1999 roku*, Warszawa 2000

- Janusz Zaleski (red.), *Efektywne metody zarządzania w administracji publicznej*, Warszawa 2000

„Trzeci Sektor”

Kwartalnik o problematyce społeczeństwa obywatelskiego

- „Trzeci Sektor” nr 14 – jesień 2008. *Media a organizacje pozarządowe*
- „Trzeci Sektor” nr 13 – lato 2008. *Politycznie i obywatelsko. Polityka a organizacje pozarządowe*
- „Trzeci Sektor” nr 11 – jesień/zima 2007. *Doświadczenie i przyszłość organizacji pozarządowych w Polsce*
- „Trzeci Sektor” nr 10 – lato 2007. *Partnerstwo organizacji pozarządowych. Niemcy i Polska*
- „Trzeci Sektor” nr 9 – wiosna 2007. *Ekonomia społeczna*
- „Trzeci Sektor” nr 8 – zima 2006. *Debata o organizacjach pozarządowych*
- „Trzeci Sektor” nr 7 – jesień 2006. *Finanse organizacji pozarządowych*
- „Trzeci Sektor” nr 6 – lato 2006. *Rzecznictwo i lobbing organizacji pozarządowych*
- „Trzeci Sektor” nr 5 – wiosna 2006. *Wizerunek organizacji pozarządowych*
- „Trzeci Sektor” nr 4 – jesień 2005/zima 2006. *Zatrudnienie i wolontariat w organizacjach pozarządowych*
- „Trzeci Sektor” nr 3 – lato 2005. *Partnerstwo czy konkurencja?*
- „Trzeci Sektor” nr 2 – wiosna 2005. *Ekonomia społeczna*
- „Trzeci Sektor” nr 1 – jesień/zima 2004. *Podatki*

Kwartalnik dostępny również w prenumeracie półrocznej i rocznej.

**Zamówienia na wydawnictwa
Instytutu Spraw Publicznych przyjmuje:**
Fundacja Instytut Spraw Publicznych
tel. 022 55 64 299, faks 022 55 64 262
e-mail: publikacje@isp.org.pl
www.isp.org.pl/ksiegarnia